

СТРЕЉАЊА У ДУДИКУ

Када је избор људства завршен, Томић и његова злочиначка свита кренули су за Вуковар. Утврђено је да сви нису дошли у једној групи. Најпре је за Вуковар кренуо сам Виктор Томић, у пратњи своје две дактилографикиње, Бранке Кос и Злате Кањух, те још отприлике око 15 агената и шофером Иваном Трнским. Документи, као и сећања неких од учесника говоре да је то било 11. VII1942. године. Каква је ситуација настала Томићевим доласком у самој Жупској редарственој области, о томе је дао податке Стјепан Флакер, који је у то време био чиновник у Жупској редарственој области. Описујући то стање Флакер каже:

„Сећам се да је у августу 1942. год. једног дана дошла у Вуковар једна група агената усташког редарства из Загреба на челу са Виктором Томићем и Кватерник Дидом, главним равнатељем Равнатељства за јавну безбедност и ред и они су заузели цео први спратжупског редарства, а службеници жупског редарства, осим оних који су били у политичком одељењу, пребачени су у приземље, односно зграду котарске области у Вуковару, где сам био пребачен и ја. Шеф жупског редарства у то време био је Мајцан Драгутин, који се у то време јако узрујавао и изгубио главу, а његова главна брига, по налогу Томића, била је да буду ископане рупе у Дудик у за покапање жртава. Другу функцију за то време он није имао.

Код политичког одсека жупског редарства био је Шилд, а мислим да је био Барановић и Блажековић, док се других не сећам, а исте и не знам какву су они функцију вршили за време акције Томићеве, јер ја нисам имао тамо уопште приступа. Знам да је за цело време акције Томић Виктор, која је трајала једно 16 дана, вршено халшење по Срему и да су људи доважани аутомобилом и разним другим превозним средствима у Вуковар и смештани у магазин код железничке станице и оданде вођени на стрељање било по осуди преког суда било како таоци. Чуо сам да је требала акција за време Томића почети с Вуковаром и околним селима. Но, познато ми је да је за села вуковарског среза гарантирао Шипуш Владимир, тадашњи котарски предстојник који се заузео да се та акција овде не почне, па

је тако вброватно отпао и Вуковар те је акција почела са Шидом, Илоком и другим местима доњег Срема."

Одмах по доласку у Вуковар Томић је то објавио једним прогласом. Проглас је датиран с 10. уш 1942. а гласи:

„По налогу Главног стана Поглавника дошао сам у велику жупу Вука да успоставим ред и мир на читавом подручју Срема. Од постојања Независне Државе Хрватске хрватска државна влада увек је настојала да се на подручју велике жупе Вука сва питања реше мирним путем. Уза све то једна група злочинаца неће да ви становници ове жупе уживате плод Ваших мука и Вашег рада. Ја сам дошао у ову жупу, да вас ослободим ових зликоваца..."

Кад се касније виде сви злочини Томића и његове свите добиће се и јасна слика како је ово што Томић говори, иронија здравом разуму. А и из оног што је напред наведено (стрелјања, хапшења, одвођење у логор) јасно показује како је усташка власт увек хтела да се сва питања реше „мирним" путем.

Пада у очи да се Томић јако „забринуо" за плод муке и рада сремског становништва. А зна се који је то плод: жетва. То само потврђује раније наше наводе да су Павелић и његове газде Немци имали намеру да оплзачкају жетву.

У даљем тексту Томић је још ироничнији. Он каже: „Долазим вам као пријатељ, који осјећа за вашу сремску груду исто као и Ви. Нећу правити разлике да ли је неко католик, православан, евангелик или које друге вјероисповести, јер су сви грађани законом једнаки, а моја је задаћа да казним прекршитеље закона ма где се они налазили и ма које положаје заузимали. Имам на расположењу довољно силе, да уништим све непријатеље НДХ и новог европског поретка. Долазим у час кад победоносне немачке и савезничке војске задају и задњи ударац Совјетској Русији.

На вама је, становници ове Жупе, да покажете да сте ви уз државу, из своје средине отерате и покажете властима све зликовце.

Сваког који ради противно стићи ће заслужена и неумољива казна."

„Пријатељство" о којем Томић говори јесу, како ће се касније видети, најтежи злочини које је Томић лочинио.

Остали Томићеве сатрапи дошли су следећих дана, у групама или појединачно. Неки, као што су Бранимир Ђиковић, Вјекослав Згомба и Рудолф Ретл, дошли су нешто касније, кад је Томић прешао из Вуковара у Сремску Митровицу.

Свега три дана после објављеног прогласа о Томићевом доласку у Срем и чим су злочини отпочели - Окружни комитет КПЈ је издао један проглас о усташком терору, који је већ отпочео. Проглас је упућен „СВИМ НАРОДИМА СРЕМА!".

Пошто је изнео злочине које је окупатор вршио и имао намеру да још изврши и дао правно-политичку квалификацију тих злочина, Окружни комитет КПЈ даље наставља:

„Народи Срема, Срби. Дајте оружани отпор разбојницима који долазе у ваша села и градове да вас убијају и пљачкају. Солидаршите се са прогоњеним и помажите им. Не дозволите да непријатељ одводи групу по групу из наших села и градова и да их стрељају, већ се сложено, јединствено одуприте плаћеницима окупатора који хоће да вас истребе са ваше рођене земље. Прогоњене мора бранити цео наш народ, јер одбрана њихових живота јесте ствар свију нас. Не сме се наћи ни један човек, ни једна кућа која не би пружила помоћ онима које гоне побеснеле фашистичке звери.“

Од посебног је интересовања и начин који је ОК одабрао као најбољи за борбу народа против фашистичких злочинаца. ОК пише:

„Хрвати и Немци! Дигните свој глас у заштиту прогоњених Срба. Не дозволите да они који вас угњетавају, који су вам узели слободу и пљачкају вас, уништавају српски народ. Окупатор и његове слуге, Павеличеве усташе, убијају и прогоне и поштене Немце и Хрвате, они су непријатељи и хрватског и немачког народа. Зато сви заједно са Србима устаните у одлучну борбу за заштиту прогоњених Срба, јер тиме ћете бранити и себе, своју слободу и права. Ви, Немци и Хрвати, треба да се налазите у првим редовима бораца против планова окупатора да између себе завади народе Срема. Спас свих народа Срема лежи у јединству и борби Срба, Хрвата, Немаца и других против окупатора и његових слугу. Ви не смете мирно гледати а још мање се солидарисати с бандитима који свакодневно стрељају на стотине Срба, Хрвата и Немаца. Ви не смете помагати окупатора, јер ко њему помаже, непријатељ је народа и њему ће народ већ сутра судити. Дан победе над Хитлеровим хордама није далеко...“

На крају се Окружни комитет КПЈ поново обратио српскоме народу, и каже да буде и од сада јединствен као што је био и до сада. „Све што жртвујемо за нашу слободу, за слободу свога народа неће бити узалуд“: Исто тако је ОК истакао и неколико основних поставки у ком правцу треба развијати борбу. Међу најглавнијим ОК наводи оружано братство и јединство свих народа Срема. Он каже да ће борба против окупатора и њихових слугу бити утолико лакша, уколико народи Срема буду јединственији.

У међувремену је Виктор Томић својим налогом наредио среском начелнику Владимиру Шипушу да има реквизирати све аутомобиле, како луксузне тако и теретне, с подручја вуковарског среза. Касније је та наредба издана и свим осталим среским начелницима у Срему. И не само среским начелницима у Срему, него је 12. VIII у 19,30 часова Томић послао једну депешу Заповедништву УНС-е у

Загреб, на руке Данка Видалија, шефа Кватерниковог кабинета, од којег је тражио да он у Загребу реквирира што више аутобуса и приватних аутомобила и да их одмах упути за Вуковар.

13. viii 1942. Томић је поново издао један проглас о својим намерама и задатку због којег је дошао. Он наводи да се неће никоме ништа догодити ко мирно ради свој посао и позива „побуњенике“ да се врате из шуме и да им се ништа неће десити са стране власти.

Наравно да је ово била само замка на коју се, истини на вољу, нико није ухватио.

Истога дана, 13. августа 1942. године, када се проглас појавио на улицама, Виктор Томић дочекује Еугена Кватерника у Вуковару у чијој су пратњи и два његова лична секретара: Драго Чубелић и Младен Марковић. Он је свој долазак наговестио Томићу још у Загребу.

О Томићевом и Кватерниковом доласку и дочеку у Вуковару дао је податке и Драго Мајцен, тада шеф Жупске редарствене области, који је по свом положају био и нека врста Кватерниковог домаћина. Запитан о томе, Мајцен је 10. v 1945. године у Опуномоћству ОЗН-е у Осијеку рекао:

„Око 10. колвоза 1942. год. дошао је у Вуковар Виктор Томић из Загреба, послан од поглавниковог Главног стана, ради успоставе реда у Великој жупи Вука. Он је са собом донео декрет по коме се оснива Више редарствено повјеренство у Вуковару, а он је био постављен за поверника те установе. Тражио је од мене да се нађу станови у кућама интернираних Јевреја, за њега, Диду Кватерника и њихове помагаче који су требали доћи у Вуковар. Заједно са њим ишао сам у стан др Клајна, који је као Жидов протјеран. Исто тако ишао сам са њим у стан протјераног Штајнера, који је он узео за Диду Кватерника и његових тридесетак људи. На станици смо га (Кватериика - нап. Д. Ј1.) дочекали ја и Томић и неки чиновници. Одмах по доласку Кватерника отпочела су хапшења на подручју“.

Неки сведоци су потврдили да је Мајцен све то радио по службеној дужности, иначе да се он сам добровољно није залагао. Вероватно је то и тачно. Међутим, тако исто је тачно и то да је Мајцен, већ по самој природи тадашњег свог положаја, морао бити далеко више укључен у ове злочине. Али, с обзиром да би свако опширније казивање о Томићевим и Кватерниковим злочинима у Срему теретило и њега, Мајцен је рекао само онолико колико је морао рећи.

Октавијан Свјежић, заменик Виктора Томића дао је и неке податке о смештају целокупног Томићевог апарата по доласку у Вуковар. Према Свјежићу, целокупно чиновништво хранило се у једној приватној гостионици. Кватерник и Томић су се хранили у оној кући у којој су и становали.

Томић се не радује Кватерниковом присуству, јер добро зна да је то контрола његовог рада. Већ тада се знало да Виктор Томић није био задовољан положајем који је заузимао у усташкој држави, сматрајући се равним, или бар далеко ближим положају Еугена Кватерника. Интимно је то више пута за време боравка у Срему и рекао Октавијану Свјежићу. Присуство Кватерника у Вуковару само му је сметало јер је лично за „сремске акције“ очекивао унапређење. Еуген Кватерник је, међутим, и даље његов формални шеф, иако Томић има непосредно наређење од Павелића како да поступи у Срему. Ипак, на званични акт потпис је стзвио Еуген Кватерник, шеф УНС-е.

Одмах по доласку у Вуковар, Кватерник наређује Томићу да позове на састанак у Вуковар све усташке логорнике и предстојнике котарских области с подручја Велике жупе Вука. Кватерник жели да им лично да директиве за рад, за време док траје Томићева акција у Срему.

Седећи за истим столом с Кватерником, његовим секретарима и Драгом Јилеком, који је такође допутовао у Вуковар, Томић мрко посматра шефа УНС-е, али у потпуности извршава наређење. На захтев да се одмах позову сви усташки логорници и предстојници котарских области, Томић прилази телефону и позива их одреда. Састанак је заказан за 14. август 1942.

За време вечере Томић ћути и пажљиво слуша Кватерника. Шеф УНС-е говори о детаљима акције. За Томића, који зна шта стоји иза сваке Кватерникове речи, ништа није ново. Једино, можда, да је лични долазак Кватерника у Срем требало да подигне његов ауторитет код домаћих усташких функционера пред саму акцију. Томићева суревњивост је погођена до патолошке мере, јер је убеђен да је довољан сам себи, да је дорастао за злочине које ће починити. Чињеница је, ипак, да је он - Виктор Томић - у Срему био и за домаће усташке лидере, а поготову „прекрштене Мачековце“ сасвим безначајна личност у поређењу с Кватерником, чија је усташка репутација још од марсељског атентата била позната. Има симптома да је тај Томићев комплекс ниже вредности одиграо приличну улогу у махнитању и спровођењу злочина, иако је исто тако сигурно да су обими акције и зверства били потпуно планирани на оном тајном састанку код Павелића.

За време вечере, пошто су већ сви предстојници котарских области били позвани, Кватерник се одједном обратио Томићу:

— Позови одмах и равнатеља градског редарства из Хрватске Митровице Еугена Ђурића. Он такође треба да присуствује састанку.

Кватерник очевидно тражи прву „карику“ у ланцу акције. Обавештен је да је пре доласка Томића у Вуковар, у Сремској Митровици

ухапшено неколико ученика под оптужбом да су чланови Савеза комунистичке омладине Југославије... У Руми је све било спремно за акцију. Подробније информације о томе је добио од Отмара Шилда.

Напетост достиже врхунац... Све је прорачунато, а Кватерник се у разговору са сарадницима тачно придржава концепције „о смишљеној акцији редарства, шпијунаже и војске“.

Састанак Кватерника и Томића са логорницима ушашког покрета и предстојницима котарских области

Састанак ушашких логорника и котарских предстојника из свих десет сремских срезова, с ушашком екипом из Загреба, заказан је у службеним просторијама Драгутина Мајцена, шефа Жупске редарствене области у Вуковару.

Већ сутрадан, 14. августа 1942. у Вуковар су почели да стижу један за другим логорници и котарски предстојници. Овом састанку, према подацима којима се данас располаже, присуствовали су: Еуген Кватерник, Виктор Томић, др Јакоб Еликер, др Октавијан Свјежић и десет котарских предстојника: др Владимир Шипуш из Вуковара, Никола Илић из Шида, Фрања Микуланди из Илока, Гашпар Гргоковић из Ирига, Здравко Јежић из Сремске Митровице, Оскар Бањац из Сремских Карловаца, Адам Ромеч из Старе Пазове, Фрања Грегурек из Руме, Милко Швугер из Земуна, Иван Тољ из Винковаца и једним делом Драго Јилек, функционер УНС-е из Загреба. Сем њих, једном одвојеном састанку су присуствовали и ушашки логорници из сремских срезова.

О овој конференцији постоје искази неколицине учесника саме конференције. То је, најпре, записник о саслушању др Луке Аждајића, поджупана у Великој жупи Вука, од 25. октобра 1945. године. Аждајић је ту конференцију овако описао:

„Томић, чим је дошао у Срем, одржао је у згради жупског редарства конференцију са котарским предстојницима из целог Срема. Ја сам као поджупан био позван по др. Еликеру да дођем али сам закаснио па сам чуо само толико да је котарски претстојник из Вуковара рекао да у његовом котару нема партизанских напада ни паљевица и да он нема о чему извештавати као и да није потребна никаква акција у срезу вуковарском. Одмах после тога прешло се је на дељење коверата у којима су биле упуте котарским предстојницима... То Mitfi је тада нагласио да су сви они дужни покоравати се његовим упутама које се налазе у ковертима јер да је добио највише овлашћење за рад вишег редарственог повереништва“.

Аждајић је даље рекао како је Томић истакао да су њему подређене и све остале управне власти, које су дужне покоравати му се, а они који не буду хтели биће стављени пред Покретни преки суд.

Што се тиче улоге Еугена Кватерника, Аждајић је рекао да га он до тог времена није лично познавао, али кад је запитао Шипуша ко је тај високи човек онда му је Шипуш одговорио да је то Еугеи Кватерник Дидо, шеф јавне безбедности у НДХ. „Колико се сада могу сјетити, наставио је даље Аждајић, на овој конференцији су били присутни и усташки дужностници из Срема а исто тако и неки функционери неких политичких немачких организација”.

О састанку усташких логорника, који је одржан дан пре конференције котарских предстојника, дао је податке Стјепан Мајурджић тада логорник усташког логора у Вуковару. Он је и сам присуствовао састанку, па је о томе 26. јануара 1946. године, рекао:

„У липњу... 1942. г. затражио је велики жупан уз сагласност усташког логора и стожера, да се предузме једна већа акција у котаревима Срема. На овај захтјев дошао је у Вуковар усташки пуковник Томић код великог жупана и сазвао усташке функционере, и на овој сједници је Томић изнио своју пуномоћ да ће он да изврши хапшење са својом казненом експедицијом која је с њим дошла у Вуковар. Ова акција коју је изводио Томић, трајала је од 2 до 3 недеље.”

Ако се има у виду да је Мајурџић био логорник усташког покрета, а то значи политички функционер број 1 у срезу, онда се може закључити да је ово што је он о конференцији рекао врло мало. Он је морао знати далеко више. Тим пре што је био и нека врста домаћина Виктору Томићу у његовој казненој експедицији. Међутим, Мајурџић је ову изјаву дао у судском поступку, који је против њега вођен, па би свако опширније описивање активности казнене експедиције доводило и њега у све тежи положај, те је зато дао само оно што је морао дати и то у најблажој форми.

Овој усташкој конференцији, која ће се тако кобно одразити на становништво Срема, председавао је Еуген Кватерник. Он је, пре свега, иако је о томе већ постојао распис Министарства унутрашњих послова, свим присутнима рекао да су од тога тренутка у свом раду потчињени непосредно Вишем редарственом поверенику Виктору Томићу. Даље је следила „техника” поступка око полицијског часа и хапшења, упутства о подношењу извештаја и спискова убијених усташа и немачких војника у Срему, ради одмазде над ухапшеним симпатизерима НОП-а.

Срески начелници су после тога реферисали, сваки о ситуацији у свом срезу. Укратко, сви срески предстојници су говорили „о опасној ситуацији, посебно у селима”. Већина среских начелника чија је територија граничила с подручјем Фрушке гопе, истицала је да „у

Фрушкој гори постоји јака скупина партизана, тражећи једну војну акцију баш на подручју Фрушке горе". Једино је срески начелник из Вуковара Владимир Шупуш изјавио „да је на подручју његовог среза релативан мир".

Јакоб Еликер, велики жупан, подржао је излагање среских предстојника, али ни Кватерник ни Томић нису били задовољни њиховим радом. У саслушању Здравка Жежића, котарског предстојника из Сремске Митровице пред органима наше безбедности, стоји забележен и овај детаљ:

„Негде у првој половини августа 1942. г. стигао је у Вуковар Виктор Томић, шеф Вишег редарственог повереништва у Вуковару, са специјалним овлашћењима. Објавио је проглас да је дошао да направи ред и мир, а одмах после тога позвани су сви срески начелници. Примео нас је у згради Жупске редарствене области и одржао нам говор у којем је нас - котарске претстојнике - олтужио да смо криви за нереде у Срему. Истакао је да је на столу једног котарског предстојника нађена слика краља Петра, а да се по просторијама другог (ту је циљао на мене) слободно шетају партизани. Одмах после тога, он нас је отпустио и ми смо отишли у Жупанију где нам је Еликер наредио да га сачекамо. Питали смо Еликера шта смо ми криви за то, нашта нам је он одговорио да Виктор Томић има сасвим другачије извештаје о стању у Срему и да нас сматра кривцима за све то, јер смо у добрим односима са српским становништвом..."

Котарски предстојник Жежић очевидно је пренебрегао чињеницу да је састанак с њима одржао Еуген Кватерник и да је он водио главну реч на том састанку, а не Томић. Још један детаљ: др Октавијан Свјежић, Томићев заменик у тој крвавој усташкој оргији у Срему, у својој изјави пред органима службе државне безбедности, дословно каже у вези са улогом среских начелника: „За цело време рада Вишег редарственог повереништва у Вуковару, а тако исто и у Сремској Митровици, срески начелници су сва наређења у целости извршавали..."

Ево још једног детаља који говори о одговорности среских начелника за саучествовање у покољу становништва Срема. У својој изјави пред Анкетном комисијом за ратне злочине, 14. септембра 1945. године, Жежић изјављује:

„У месецу јуну 1942. године, чим је извршена косидба, дошао је др Петар Гвоздић у Сремску Митровицу и одржао конференцију с припадницима усташког логора. Ја нисам припадао усташком логору али ме је он, другог или трећег дана по његовом доласку, позвао и рекао да се по моме срезу пали жито, а да ја нисам ништа предузимао и да се нешто мора енергично предузети. Тада је предложио да с њим, логорником Андријом Крзмановићем и Фердом Кнезом, го-

сподарственим повереником за жупу Вуковар пођем у Загреб и да тамо о свему обавестим министра господарства др Тота. Пристао сам да с њиме пођем, а кад смо дошли у министарство он је о свему реферисао Тоту... Одавде су нас послали у зграду на Марковом тргу, где нас је примао поглавник. Др Гвоздић је у одржаном говору пред Поглавником и његовом пратњом изложио стање жетве у Срему и паљења, па је тада Павелић одлучио да се упуте обезбеђења и, на предлог жупана Балена, позвао је мајора Турковића, команданта новосноване пољске страже. Њему је поверио да са својих 300 људи дође у Срем и поведе обезбеђење жетве..."

Нешто касније, међутим, Петар Гвоздић је боравећи у Сремској Митровици, судећи по оном што је пронађено у усташким архивама, поново обавестио Павелића о ситуацији у Срему, да су се партизанске акције појачале. У Павелићевом главном стану усташки бојник Жмавец примио је лично од Гвоздића телеграм послан преко телефона. То је онај исти телеграм чији је садржај Славко Кватерник прочитао на састанку у његовој вили на Тушканцу.

О свим овим појединостима знали су сви котарски предстојници, а што је најважније сви су они захтевали упућивање хитне војне помоћи у Срем. На крају двочасовног састанка, Кватерник је изјавио „да ће војна акција уследити, али да он лично још не зна када“. Очеvidно није желео да открије све карте, иако је добро знао да је баш на његов предлог прихваћена „смишљена заједничка акција редарства и војске“.

На крају конференције Еуген Кватерник је среским начелницима издао следеће задатке:

1. Сваки срески начелник има, у седишту среза, као и у селима у којима је приступ за њих био могућ, излепити плакате Виктора Томића, а нарочито из тих плаката објаснити и нагласити примењивање полицијског часа. То објавити не само путем плаката већ и на друге уобичајене начине.

Кватерник је посебно објаснио и шта је сврха увођења и примене полицијског часа. То је да се сузбије или и спречи контакт народа са партизанима, али исто тако и да се онемогући људима да избегну хапшења кад Томићеве агенти заиђу по селима да хапсе.

2. Да имају у затвор Жупске редарствене области у Вуковар допратити сва лица која су ухапсили, било као ухаћене партизане или њихове сараднике. Уз пропратни акт доставити и најосновније податке; од интереса за истрагу. Ако постоје записници онда и њих.

3. Да у будуће све партизане и њихове сараднике, до којих дођу, имају саслушати само о најосновнијим стварима, па их што пре допремити Жупској редарственој области у Вуковар. Истрагу ће водити

агенти Вишег редарственог повереништва. Они су добро упознати са организацијом народноослободилачког покрета.

4. Да сваки дан извештавају Више редарствено повереништво о догађајима у свом срезу. Овде је Кватерник ишао и у неке датаље. Нагласио је да срески начелници извештаје шаљу посебним куриром и да извештаји морају садржати: да ли су партизани ушли у које село тога дана, ако јесу, колико их је било и колико су се задржали; да ли је која особа убијена од паритизана и ако јесте навести где се убиство десило, генералије убијеног и мишљење среског начелника ко би могао бити извршитељ, или која је партизанска група то извршила и разлог због чега је исти убијен.

Као посебно важно Кватерник је истакао да у извештају треба навести да ли су партизани или њихови сарадници запалили жито, број уништених телефонско-телеграфских стубова, број запаљених и уништених косачица и вршалица, евентуалне диверзије на железници, мостовима и друмовима, уз посебан опис сваког случаја.

У виду посебне опаске срески начелници су требали да доставе и податак о томе како се у граду и срезу коментарише рад Вишег редарственог повереништва и предлог среског начелника шта би требало урадити да се партизани униште и успостави ред и мир.

Доста опширан извештај имали су срески начелници доставити Вишем редарственом повереништву и о свим оним убиствима која су се десила уназад неколико месеци, а за које се нису пронашли извршиоци. Тај списак требао је да садржи: генералије убијеног, датум, време и место убиства, начин и разлози убиства, са мишљењем среског начелника ко би могао бити извршилац и те спискове што је пре могуће доставити Вишем редарственом повереништву у Вуковар.

У случају изненадног напада партизана на неке посаде или појединце, срески начелници су имали обавезу да телефоном или другим најбржим путем обавесте Више редарствено повереништво. Уколико је ствар озбиљнија онда да и они лично дођу у седиште Повереништва. И одмах да кажемо још и то да је Октавијан Свјежић изјавио да су се срески начелници верно држали упутства које су на конференцији добили од Кватерника и да су их ревностно извршавали.

Чим су срески начелници напустили просторије Жупске редарствене области, а с њима и Јакоб Еликер, Кватерник се повукао са Свјежићем да му да инструкције о вођењу „администрације“. Инсистирао је на редовном подношењу извештаја централи УНС-е и уредном вођењу картотеке. Под појмом извештаја Кватерник је рекао да се подразумева и слање свих извештаја које достављају срески начелници, жандармерија, војне јединице и усташке јединице. Захтевао је да извештаји буду писани по срезовима. Кватерник је те

извештаје добијао и преко одговарајућих централних институција у Загребу, али он у њих није у потпуности веровао. Хтео је изворније податке. Осим тога хтео је на тај начин и да има контролу и врши упо-ређење једних и других извора. Није крио да такви извештаји требају њему и Павелићу. Разлог прави није навео, али се зна да су му били потребни и ради евентуалних интервенција, са стране Немаца.

Уз извештаје Свјежић је имао да доставља, као прилоге, и све пресуде Покретног преког суда или спискове лица која ће Томић као таоце стрељати. Пресуде и спискове Свјежић је имао слати у по два, а касније у три примерка: један заповедништву УНС-е, други ц уреду УНС-е, а трећи 1уреду УНС-е. Овај трећи лично на руке Александру Бенаку, шефу Антикомунистичког одсека у Усташкој надзорној служ-би.

Кватерник је већ по трећи пут, од како је почео са организацијом Вишег редарственог повереништва, сматрао за потребно да опширно говори о вођењу картотеке. Овог пута он је то све у детаље издикти-рао Николи Влахутину, иако није имао велике потребе за то, јер је Влахутин водио картотеку УНС-е у Загребу и све му је било познато. Ипак он је до у детаље Влахутину издиктирао да за сваког ухап-шеника треба исписати картицу у коју је требало унети доста пода-така. Поред уобичајених генералија, уносили су се још и неки други подаци, зависно од тога шта се са ухапшеником десило. За лице које је осуђено на смрт и стрељано по пресуди Покретног прекогсуда по-датке унети у картицу светло-плаве боје. За лице које је стрел>ано као талац податке унети у картицу светло-црне боје. Лице упућено у Јасеновац податке унети у картицу светло-жуте боје. Лице које је пуштено на слободу, а њих је било изузетно мало, податке унети у картицу беле боје.

Све ово захтевало је, с обзиром на број ухапшених, стрељаних и отераних у логор, велик број лица која би то испуњавала. Док је То-мић био у Вуковару, с обзиром да је то била и почетна фаза, лица је било ралативно мало, па су чиновници ВРП некако стизали да те кар-тице испуне за сваког ухапшеника. Међутим, кад се ВРП преместило у Сремску Митровицу и кад се број ухапшеника ужасно повећао, број лица у ВРП био је недовољан, па је Томић наредио да му се доставе лица из неких установа у граду. Тако се десило да су се у тој екипи нашли и неки професори сремскомитровачке гимназије, неки учени-ци виших разреда, који нису имали никакве везе са непријатељством према ухапшенима.

Спискови лица стрељаних као таоци састављани су тако да се најпре ставило презиме, име и остали лични подаци убијенога због кога се таоци и стрелзају, па онда 10 лица - талаца са њиховим лич-ним подацима.

Спискови лица стрељаних по пресуди Покретног преког суда до-стављани су са уобичајеним личним подацима. Кватерник је говорио о још многим детаљима у вођењу поступка. И не само што је о томе говорио усмено на конференцији среских начелника и Свјежићу лич-но, већ је издиктирао и послао, преко Уреда \ (Усташко редарство) Усташке надзорне службе, и један распис, од 21. августа, свим жуп-ским редарственим областима. Распис носи наслов „Поступак с ко-мунистима“, а у њему пише:

„По одредби заповједника г. Еугена Кватерника, пригодом ухићења сваког комунисте одмах ставити у ланце. У ланцима има би-ти и за вријеме преслушања. Код преслушања имаду ухићенику бити свезане и ноге.“

Кватерник и Томић су забранили и сав поштански саобраћај (телефонске разговоре, писма, пошиљке и др.) приватних лица, а службени саобраћај ставили су под најстрожију контролу. Котарске области су о томе обавестили сва општинска поглаварства и жандар-меријске станице. Тако је Котарска областу Илоку, 13. августа, пос-лала распис својим општинским поглаварствима и жандармеријским станицама у којем их обавештава да је основано и у Срем дошло Више редарствено повереништво, за Велику жупу Вука, које је над-лежно за све управне и извршне органе власти у Великој жупи Вука. Затим Котарска област наводи да се са 13. августом укидају и преста-ју да важе све пропуснице о путовању, издате приватним лицима. Слободно кретање грађанства се ограничава на полицијски час који почиње у 20 часова увече а престаје у 5 часова ујутро. Прекршитељи ове наредбе биће кажњени са 30 дана затвора и новчаном казном од 10.000 куна, а у поновљеном случају биће стављени под Покретни преки суд. На крају расписа Котарска област тражи да је општинска поглаварства и жандармеријске станице обавештавају и о најситни-јим детаљима и безначајним догађајима, сваког дана, најхитније, телефоном. Овим расписом се укида и редовно радно време и на-лаже да државне управне установе раде цео дан.

„Извјештаје слати сваког дана, поштом или теклима“ — наре-дио је Кватерник Свјежићу управо у тренутку када је у Мајценовој канцеларији zazвонио телефон. Свјежић узима слушалицу. За трену-так је у канцелдрији завладала тишина.

— Стигао је Шилд. Тражи да га примите — рече кратко.

— Нека одмах дође... Шта је са Ђурићем — добиацио је Кватер-ник гледајући у Томића.

— Јавио је да долази. Очекујем га сваког тренутка.

Десетак минута касније ушао је крупан плав човек у пратњи Мај-цана.

— Шилд?

— Да, ја сам! — одговорио је човек у униформи нацисте.

Томић га загледа намрштено. Никада раније није видео Отмара Шилда, али зна да је он у нацистичкој партији неки функционер и саветник немачког војног команданта у Руми. Поред тога, овај беочински фолксдојчер је и шеф политичког одсека Жупске редарствене области у Вуковару, а истовремено и заменик шефа Жупске редарствене области за Велику жупу Вука. Дакле, непосредно потчињен Виктору Томићу.

На Шилдову иницијативу, још пре доласка Томића, у Руми је створен један концентрациони логор. У њему је био већи број угледнијих људи из Руме и околине које је Шилд затворио да буду таоци. Лично је направио списак тих лица јер је, родом из Срема, добро познавао многе људе, а уживао је поверење немачког команданта румског гарнизона. Он се управо враћао из Руме где је извршио контролу над логором, па је затражио пријем код Томића да му реферише о ситуацији. Но, Томић је, иако тог тренутка његов формални претпостављени, био у друштву с Кватерником, па је Шилд морао лично њему и да поднесе извештај.

Шилдов реферат био је опсежан. Он је обавестио функционере УНС-е да је о формирању Вишег редарственог повереништва за Срем обавестио и немачког команданта у Руми, наравно и оТомићевим специјалним овлашћењима да стреља таоце у случају ако се не може утврдити извршилац атеитата на немачке и усташке функционере или јавне објекте.

— Немачки командант тражи од вас, господине поверениче — обратио се Шилд Томићу — да дозволите стрељање тих талаца због убиства четворице немачких војника... Ја бих вам такође са моје стране предложио стрељање талаца, јер су недавно убијена и четири члана нашега Културбунда...

Шилд је пружио Томићу цедуљицу с исписаним именима четири убијена културбундовца.

Кватерник и Томић су се погледали. Око усана шефа УНС-е затрао је осмех. Као поручено! Захтев нацистичког команданта за стрељање талаца дошао је у прави час. Прилика да се и убудуће стрељају таоци неконтролисано и неовисно од немачке команде. Нацисти су овим захтевом, по његовом мишљењу, везали себи руке. Јер, заправо су баш они били први који су захтевали оваква стрељања!

Док су разговори са Шилдом трајали, опет је зазвонио телефон. На апарату је био немачки мајор из Руме. Говорио је с војног телефона и слабо се чуло. Томић ништа није разумео. Слабо је говорио немачки. Од стола се дигао Еуген Кватерник. Немачки командант није знао да је Шилд већ у Вуковару, па је лично тражио да се дозволи стрељање 50 талаца за пет убијених немачких војника.

— Да, о томе сам већ обавештен! — рекао је Кватерник — Шилд је овде на реферисању... Ми смо сагласни са стрељањем, а ви се о детаљима договорите с њиме... Он је овлашћен да изврши стрељање.

Док је Кватерник водио овај разговор, Томић, Свјежић и Шилд пажљиво су слушали сваку његову реч. Шилд је одмах све разумео и ни најмање се није изненадио када му је Кватерник наредио да отпутује истог дана у Руму и састави списак талаца за стрељање, бирајући најугледније људе из Руме и околине.

Шилд се дигао од стола. Сада је имао у рукама потешно овлашћење и за њега није било више двоумљења... Стрељање, прво у Срему за Томићеве акције било је одлучено. Дан-два касније када се Шилд буде вратио, он ће донети у Вуковар и један списак стрељаних. Но, у Руми и околним местима још пре тога, како ће се одмах видети, догодиле су се веома озбиљне ствари. Тамо је већ заседао Покретни преки суд са Видњевићем и три групе затвореника биле су већ осуђене на смрт.

Док су још трајали разговори Кватерника и Томића са Шилдом у Вуковар је стигао и Еуген Ђурић, шеф Испоставе Жупске редарствене области у Сремској Митровици. Он је дан раније био позван да одмах дође у Вуковар. Сусрет Кватерника и Ђурића имао је сасвим други карактер. Кватерник је од њега тражио сасвим друго: Интересовала га је „комунистичка организација“ у Сремској Митровици. Посебно организација СКОЈ-а.

Кватерник и Томић ни њега нису познавали одраније. Када је Ђурић ушао у канцеларију, где су седели Кватерник, Томић и остали, деловао је веома збуњено. С великим уоквиреним наочарима, помало унезверен, деловао је гротескно, а Томић несудржљив и бахат какав је био, није крио свој лош утисак, који је касније отворено изнео Октавијану Свјежићу, за физиономију и држање Ђурића, који ће касније уложити много „труда“ да на сремскомитровачком гробљу оповргне такво мишљење. Томић је кратко рекао: „Обичан швапски тротл!“

Ко је био тај Ђурић? Родио се у Бољевцима, недалеко од Земунa, 1916. године. Неко време осећао се Хрватом, да би касније отворено изјавио да је Немац. Завршио је правни факултет у Суботици 1939. и неко време пре рата боравио у Сремској Митровици. Ту је постао и члан Културбунда. Већ првих дана окупације постављен је првобитно за среског начелника у Сремским Карловцима. После два-три месеца премештен је у Сремску Митровицу и постављен за управитеља испоставе Жупске редарствене области, или краће речено шефа полиције.

Низак растом и безбојан, а рекло би се скромне интелигенције, Ђурић је у редовима својих познаника био нека врста „глупог августа“, и поред амбициозних жеља да у друштву нешто значи. По убеђењу је био више нациста него усташа, па због тога и није био „виђенија личност“ у сремскомитровачком усташком логору. Укратко, у иживљавању ситних амбиција састојао се и његов неконтролисани став у Томићевим злочинима у лето 1942. Било је то опасно заваривање психичке недораслости кроз анималне грубости, које су се претвориле у тешке злочине.

Касније, пред крај рата, почео је да се повлачи, да долази у сукоб са локалним усташама, па је чак обукао и нацистичку војну униформу, одрекавши се јавно да је Хрват. Но, то још није био случај у тренутку када се нашао пред Кватерником и Томићем у Вуковару.

— Ђурићу — запитао је Кватерник — постоји ли у Сремској Митровици комунистичка организација? Имате ли о томе неких података? Имате ли затвореника од којих би се могло истрагом извући неке појединости?

— Не, немам таквих података, одговорио је Ђурић — Но, у затвору код мене се налазе два омладинца: Павле Вујашковић и Немања Катић... Ухалшени су ради прикупљања „црвене помоћи"... Мислим да би даља истрага, бар по тој линији, могла нешто да открије... Мени то није успјело...

Кватерник је тада енергично рекао:

— Вратите се одмах у Митровицу, а све потребне директиве добијаћете даље од Томића.

Сутрадан Кватерник и Томић су решили да Томић оде лично у Сремску Митровицу, да он води истрагу над Вујашковићем и Катићем, надајући се да ће он нешто више од њих сазнати. Кватерник је то заснивао на познавању Томића као великог и тешког батинаша. Тако се Томић још истог дана нашао у Митровици, са својих неколико агената. Неке затворенике Томић је допратио у Вуковар, па их после опет вратио у Митровицу. Тиме је и Митровица захваћена Томићевим злочинима. Овог пута Томић је остао у Митровици само дан и ноћ. Судећи према казивањима Октавијана Свјежића, као и неким документима која потичу од окупаторске власти, Томић је за ово кратко време успео да дође и до неких података о постојању Градског комитета СКОЈ-а и доста широке организације омладине, а пре свега организације „Народне помоћи“. Такоређи већина грађанства била је на неки начин укључена у ове организације. Заправо, Томић је дошао до података на основу којих је могао више да слути о таквој ширини народноослободилачког покрета, него да о њему сигурно зна. Колико се као најзагриженији противник свег напредног могао да обрадује овим сазнањима, толико се ипак у потајности и замис-

лио, да не кажемо и уплашио. Свјежић је даље изјавио да Томић није завршио истрагу у Митровици, него ју је само започео. Неколико затвореника је повео за Вуковар. Међу њима је за Томића била најинтересантнија једна девојка, стара око 20 година, католичке вере, плавокоса, која му је већ у Митровици дала неке податке. Потом је повео и неколико жена и трговаца Срба. Углавном су то били имућни грађани Митровице. Томић се толико журио у Вуковар, да о томе што пре обавести Кватерника, да није ни записнике у Митровици састављао. То су учинили, тек кад су дошли у Вуковар, његови агенти Крешимир Шкуљо, Ивџин Кнез и други. Пошто су дошли до извесних података, то су Кватерник и Томић брзо одлучили да оба крену за Митровицу, да они воде тамо истрагу, јер су у Ђурића били скептични. Сматрали су га неспособним. Пратили су их неколико агената.

Дошавши у Сремску Митровицу, Кватерник и Томић добили су одмах податке од Еугена Ђурића, шефа Испоставе Жупске редарствене области, за сва лица која су била регистрована да су сарадници народноослободилачког покрета. Чини нам се да им је главни извор била она „плавкоса“ девојка коју смо напред поменули. Њу је саслушавао Драго Јилек, један од најспособнијих обавештајаца НДХ. За основу одакле је полазио, Јилек је узео чињеницу да је иста Хрватица, па да ће јој усташка власт због тога опростити грехе које је према њима учинила радећи у омладинској организацији народноослободилачког покрета. Она је Јилеку и дала низ имена, углавном омладине и трговаца - Срба, за које је тврдила да су сарађивали са партизанима у Фрушкој гори. И заиста, та девојка је касније пуштена на слободу и виђена је у Загребу, у друштву свог вереника, који се тада налазио у домобранству. На основу тих и других података ухапшено је у Митровици око 45 лица. Међу њима су: Павле Вујашковић, Немања Катић, Емил Скалицки, Душан Бањанин - чланови Месног комитета СКОЈ-а, те Вера Томић, студент фармације, Зора Билић и њен супруг и др. Скоро сва ова лица су стрељана по пресуди Покретног преког суда. Тиме је и завршена истрага по питању „народне помоћи“ у Сремској Митровици.

Први долазак Виктора Томића у Сремску Митровицу

Приликом састанка Еугена Ђурића, шефа полиције из Сремске Митровице, са Кватерником и Томићем у Вуковару, он је усташким главешинама рекао да у затвору има неколико ухапшених лица, осумњичених за прикупљање „црвене помоћи“. Поменуо је само двојицу: Павла Вујашковића и Немању Катића. Но, истина је да је Ђурић

10. и 11. августа 1942. године, имао у затвору још лица. То произилази из изјаве једне омладинке, која је у својој изјави рекла:

„10. августа 1942. ухапшени су у Сремској Митровици Ђура Катилини+1, студент ликовне академије из Врбање, Душан Бањанин, Павле Вујашковић и Немања Катић.

11. августа око 4,30 часова ујутро дошли су по мене два усташе и два полицајца, међу којима је био и Иван Краљевић, полицајац из Сремске Митровице, и повели ме. Уз пут су свратили у кућу Буцалових, ту су ухапсили две сестре и брата, па су нас све довели у Кустодију. После узимања генералија, нас три девојке спровели су у једну собу, где су се већ налазиле Бојана Стефановић, Вера Миличић, Вера Терзић, и још неке старије жеие, које нисам познавала. Одмах после нас довели-су Милеву-Секу Рајић и Софију Сремац...”

Додајмо још то да су тих дана били ухапшени и Вера Зламалик, Бора Репajiћ и Емил Скалицки.

Према Ђурићевом извештају, Кватерник и Томић били су упознати. само са акцијом „црвене помоћи”, како су они називали акцију прикупљања материјалне помоћи за народноослободилачки покрет. Кватернику је то било довољно. Био је убеђен да ће Виктор Томић, својом познатом методом невиђених мучења, успети да открије и нешто друго. Он је одлучио да Томић још истог дана отпутује у Митровицу и отпочне истрагу над ухапшенима.

Томић је, дакле, 14. вт 1942. дошао у Митровицу у пратњи неколико агената. Заједно са агентима, у касно доба ноћи, упао је у затвор. Један очевидца, овај Томићев упад у затвор описује овако:

„То вече почело је експериментисање са затвореницима. Дошла је група усташа која је почела да пуца и виче, везује затворенике раздавајући их по ћелијама. Око 23 часа на вратима ћелије Немање Катића (сви затвореници су већ били раздвојени по самицама) чуо се прасак оружја. Врата на ћелији се откључавају и на њима се појављује човек циновског раста. Руке су му кржаве. У једној руци држао је каму, а у другој топовску гранату. За њим је јурнули група од десетак усташа-агената са упереним пиштољима. То је био лично Виктор ТомиК...”

„А ти си то птичице-повикао је Томић видећи Катића, а затим га ударио топовским ђулетом под браду.”

Катић се затетурао, одлетевши неколико метара унутар ћелије и пао. Агенти су наставили да га туку све док није игубио свест. Полизали сту га неколико пута водом, а онда настављали батинањем. Томић је за то време отишао у друге ћелије, одакле су допирали ужасни крици. Катића су одвели у другу просторију. У њој се налазио Томић, са тројицом агената, а кад је Катић дошао свести Томић га саркастично дочекује:

„Одраћу те, мајку ти бандитску.“

За поверовати је да је Томић могао да и оствари своју претњу. Атмосфера за тако нешто била је да не може бити повољнија. Томић и његова пратња били су пијани и раздражљиви до несхватљивости.

Да ли су то били „експерименти психолошки“, о којима је Ђурић говорио, управо дан раније др Корском, једином од Томићевих агената? Корски је саслушавао Бањанина, Зламаликову, Катића и СкалиУког... Бранећи се од оптужби Душан Бањанин је рекао Корском да је Немања Катић „присталица“ Ничеових идеја. Одакле је Бањанину ово пало на памет? Изгледа да је Бањанин заиста имао, раније, неке разговоре са Катићем, а та околност касније ће бити пресудна за Катића. Корски није тукао ухапшене... Стекао се утисак да је он све то сматрао за „мало важно“, па је чак намеравао да ухапшене пусти. Заиста више него чудно! Да се уоваквој злочиначкој пратњи могао налазити и један овако, либералан човек. Објашњење се већ тада нашло. Колико је оно тачно није се моглоутврдити. Но, ваља га рећи: Др Иво Корски је покрштени Јеврејин. Родом је из Осијека. Како се нашао у усташкој најповерљивијој гарнитурѝ није позанто. Многи мисле да је дошао да сачува главу. Но, оставимо то на страну.

Али када се Ђурић вратио из Вуковара, судбина ухапшеника се почела да окреће у другом правцу. Ђурић је рекао Корском да ће ухапшеници „бити подвргнути психолошким експериментима“. Излази из свега да је Ђурић о томе водио разговор са Кватерником и Томићем у Вуковару. Добри познаваоци Ђурићеве личности кажу да је Ђурић био толико неинтелигентан, да он то сам није могао измислити.

Нашавши се пред Томићем у једној просторији, Катић је приметио једну необичну столицу. ЈПичила је на зубарску. На задњем делу столице налазио се наслон за главу иза кога је стајао Томић, држећи у једној руци каму а у другој оно топовско ђуле.

Избезумљен и глумећи као да прима у некој ординацији пацијенте, или да је у улози зубара, добацио је Катићу:

„Изволите сјести! Ја волим пацијента.“

Катић седе на столицу. Пре тога су га агенти скинули до голе коже, а затим га чврсто везали за столицу. Тада је Виктор Томић, закрвављеним и пијаним очима погледао у Катића и рекао:

„Пјевај!“ Око столице се сјатило вишеушашких официра, агената и стражара.

Истини на вољу Катић није ни тада проговорио. Томић избезумљено виче:

„Пјевај, јер је сам најбољи педикер у Независној Држави Хрватској!“

Апатичан од страховитих батина и скоро без сваке свести, Катић је и даље ћутао. Једног тренутка ипак је рекао:

„Немам шта да кажем више... Све сам признао!”

„А тако!” продерао се Томић и дохвативши један корбач почео је да га туче. Затим су уследили убоди камом и ударци топовским ђулетом. Но, Томић се није задовољио ни овим... Из џепа извади маказице и клешта. Маказицама засеца уши, а клештима чупа косу! Мучења је толико да у том тренутку и усташе, окупљене око Томића, окрећу леђа и главе. Дактилографиња Бранка Кос, која је са Томићем дошла из Вуковара, такође обара поглед, иако је била навикла на сличне сцене.

На један Томићев покрет руке, усташе које су стајале око Катића, одвезују ухапшеника и подижу га са столице. Томићу и његовим целатима се игра „фудбал”. Са свих страна по Катићу пљуште ударци ногама. Један виши усташки официр, за кога се веровало да је лично Еуген Кватерник, рекао је тада Томићу:

„Избаците га напоље и суочите са другим!”

У суседној просторији налазио се други ухапшеник. Био је до појаса го. На грудима су му крваве маснице, коса рашчупана, чело крваво. Поглед му је, од претрпљеног злостављања, скоро ненормалан. Томић му прилази и добацује:

„Говори, ко је овај?”

Томићева рука показује према Катићу, који немо посматра другог затвореника.

„То је тај! — једва је изговорио затвореник. То је партизан, партизански обавештајац, сакупљач новца и одела за партизане..”

Изјава је неконтролисана, реченице су испрекидане, садржај скоро неразумљив. Томић то прихвата као тачно, и обраћа се Катићу:

„Шта кажеш на то?”

Катић ћути. Томић наређује својим агентима:

„Оголите му доњи део тела!”

Усташе једва дочекаше, свлаче Катића и стављају га голог на под. Ужасан призор. Томић хвата Катића за полни уд и узима маказе. Два три пута их провери на празно. Затим рече Катићу:

„Шта више волиш, да говориш истину, или да сечем?”

Тог тренутка на вратима се појављује, у пратњи усташа, и трећи затвореник. Из ушију му капље крв. Томић му је, пре тога, сецкао уши маказама... затвореник се болно, скоро несвесно, осмехнуо на Катића:

„Немања, говори и онако ће нас све побити! Зашто да те мрцваре?”

Катић гледа у затвореника и одједном рече:

„Признајем.”

„Шта признајеш?" — повика Томић

„Па, то што је овај рекао!" И истовремено показа руком на првог затвореника. Томић је дао знак дактилографкињи Бранки Кос да се припреми и отпоче:

„Где си био 1941. године?"

„У одредима у Србији!"

„Лаже! Млатите га!"

Батине су брзо учиниле своје. Катић је рекао да није био у одредима. Рекао је то онако као кад се говори како други хоће. Управо се сасвим сигурно зна да и није тако. У том правцу дијалог између Томића и Катића и даље се настављао: Томић пита Катића да ли је слао обавештења партизанима? Катић потврдно одговара, најкраће што може „Јесам". Томић иде и даље и поставља питање да ли је Катић слао новчану помоћ партизанима. Катић прво не признаје. Опет кратко: „Нисам". Томић се не задовољава оваквим одговорима. Виче, и наређује агентима да туку Катића. У исто време окреће се другом затворенику и рече:

„Реци му!" Видевши шта се са Катићем дешава овај одговара:

„Послао си 60.000 куна!"

Томић се потом окреће Катићу и поново пита да ли је слао. Катић одговара да је слао, али не шездесет већ десет. Томић је скоро ван себе. Помахнутао је од беса:

„Удрите га, мајку му његову, овај нас зафркава."

Батине плъште са свих страна. Катић покушава да се извуче из ситуације, или бар да је ублажи. Он каже да све признаје што га овај терети. Он иде чак дотле да каже да ће признати и то ако тај каже да је убио милион људи. Дакле, како се види, то није признање о истини већ признање да би се ослободио батина. Катић изјављује да ће то чак и потписати.

Видевши да ће са Катићем ипак морати дуже да се позабави, Томић прекида саслушање и наређује да се сви ухапшеници спроведу у Вуковар. Практично, сви на железничку станицу.

Све што је овде речено дугује се оригиналном записнику лица која су после ослобођења о томе саслушавана, а пре свега записнику Немање Катића. Дијалози су оригинални, али истине ради, када је реч о овој групи затвореника треба рећи да је приликом саслушавања у Вуковару дошло до наглих скоро несхватљивих промена у држању појединаца.

Шеф Вишег редарственог повереништва за Срем повео је те ноћи у Вуковар више затвореника. У посебном вагону били су Немања Катић, Павле Вујаиговић, Емил Скалицки, Душан Бањанин и још неколико млађих људи.

У Вуковару Томић примењује још један метод. Још један „психолошки експеримент“ са затвореницима, пре доношења коначне одлуке о њиховој даљој судбини. Чим су стигли у Вуковар, усташе по наређењу Томића одводе групу од пет затвореника на Дудик, место на крају Вуковара где су за време Томићеве акције масовно стрељани родољуби. Затвореници, међу којима је и Павле Вујашковић, доведени су пред раку. Усташе су се са напереним пушкама поставиле иза њихових леђа. У тренутку када је пала команда „нишани“, Вујашковић се окренуо, погледао Томића и смешкајући се рекао:

„Господине Томићу, Ви мислите да сте нас победили... Ја Вам се смејем у лице!“

Томић, огроман какав је био, скаче од беса на руб раке. Псује мајку бандитску и наређује да се сви затвореници врате у кола.

„Морам их још добијати, а онда ћемо их све побити“ рекао је Томић

Пошто су, Ђурић у Митровици, Шилд у Руми, Блажековић у Старој Пазови и Ђура Ивковић у Земуну, још пре Томићевог доласка ухапсили знатан број лица, Томић и његова свита отпочели су одмах са суђењима и стрељањима у Вуковару. Дудик је поново почео да гута своје жртве. Само, овог пута неупоредиво више него у прошлој години. Захваљујући материјалима које су нам оставили вуковарски адвокати др Адам Шверер и др Људевит Крашковић у могућности смо да бар неколико суђења детаљније реконструиремо.

„Живео српски и хрватски народ“

Прво суђење одржано је 14. августа 1942. Судско веће Покретног преког суда било је скоро исто онако састављено као и прошле године. Председник је био др Иван Видњевић, а чланови др Људевит Ивковић и др Крунослав Поредски. Државни тужилац је био Владимир Вранковић.

Пред суд су изведени и оптужени:

„1) Рада Пожарев, син Ђоке и Кристине, православне вере, рођен у Мошорину, живи у Новим Карловцима, рођен 16. iv1920. године, држављанин НДХ, пекар, иежењен.

2) Миланко Пожарев, син Ђоке и Кристине рођ. Живанов, православне вјере рођ. у Мошорину, живи у Новим Карловцима, рођ. 15. X1915. држављанин НДХ, матерински језик, пекар, нежењен.

3) Свето Завишић, син Алексе и Катице рођ. Јанковић, православне вере, рођ. у Стејановцима, котар Рума, живи у Новим Карловцима, рођен 29. x1909. држављанин НДХ, трговац, ожењен.

4) Лепосава Лазић, кћи Мите Стражмештера и Кристине рођ. Котур, православне вјере, рођена у Новим Карловцима, живи у Новим Карловцима, рођена 1903. године, држављанка НДХ, матерински језик, кућаница, удата, мати 1 детета.

5) Живко Поповић син Николе и Милице, рођ. Момчиловић, православне вере, рођ. у Осијеку, живи у Новим Карловцима, рођ. 23. студеног 1923. г. држављанин НДХ, матерински језик, ђак, нежењен, писмен.

6) Теодор Лукач[^] син Милана и Љубице рођ. Баресић, православне вере, рођ. у Новим Карловцима, живи у Новим Карловцима, рођ. 26. колхоза 1912. год., држављанин НДХ, матерински језик, учитељ пучке школе, нежењен, писмен.

7) Ђура Белић, син Вае и Кате рођ. Тејацић, православне вере, рођ. у Новим Карловцима, живи у Новим Карловцима, рођ. 2. VIII 1867. год., држављанин НДХ, матерински језик, ратар, ожењен, отац 1 детета.

8) Зора Михајловић, кћи Марка Стефановића и Сосе рођ. Микић, православне вере, рођена у Перлезу (Банат), живи у Новим Карловцима, рођ 15. српња 1895. држављанка у НДХ, матерински језик, кућаница, удова, без деце.

9) Митар Живковић, син Милана и Катице рођене Стојић, православне вере, рођене у Новим Карловцима, живи у Н. Карловцима, рођен 6. XI 1913. држављанин НДХ, матерински језик, содар, ожењен, отац троје деце.

10) Славко Добић, син Стевана и Ангелине рођ. Александровић, православне вере, рођен у Новим Карловцима, рођ. 15. ожујка 1915. године, држављанин НДХ, матерински језик, ратар, ожењен, отац 1 детета.

11) Никола Филиповић, син Милана и Кате, рођ. Јеликин, православне вере, рођен у Новим Карловцима, живи у Н. Карловцима, рођ. 22. свибња 1912. год., држављанин НДХ, матерински језик, ратар, ожењен, отац троје деце.

12) Стаза Чортан, кћи Стевана и Стазе, рођ. Манди[^], православне вјере, рођена у Новим Карловцима, живи у Новим Карловцима, рођ. 1890. год., држављанка НДХ, матерински језик, кућаница, удата, мати 3. деце.

13) ЈЦаринка Марић, кћи Петра Марића и Персиде рођ. Шуваковић, православне вере, рођена у Новим Карловцима, живи у Новим Карловцима, рођ. 19. хн 1921. год., држављанка НДХ, матерински језик, кућаница, неудата."

Сви пред суд изведени оптужени су да нису пријавили окупаторско-квислиншким властима лица која су радила за народноослободилачки покрет. Осим те опште оптужбе поједина лица су оптуже-

на још и за нека друга дела. Браћа Пожарев оптужени су да су одржавали везу са партизанским активистима, Даницом Мали и другим. Света Завишић је оптужен да је давао папир за писање народноослободилачких летака. Лепосава Лазић, Живко Поповић, Теодор Лукач, Ђура Белић и Зора Михајловић оптужени су да су давали патизанска оружја и другу ратну опрему. Митар Живковић и Славко Добрић оптужени су да су држали стражу пред кућом Данице Мали у којој се налазила техника Окружног комитета КПЈ. Никола Филиповић је оптужен да је дао своју кућу на располагање народноослободилачком покрету. И најзад, Стаза Чортан и Даринка Марић оптужене су да су пропустиле да пријаве лица за која су знале, и морале знати, да раде за народноослободилачки покрет.

О самој расправи на суду тешко је ма шта конкретније рећи.

Објашњавајући како је расправа текла адвокат Шверер је изјавио:

„Из свих суђења покретног преког суда у Вуковару могу да наведем да бранитељ није могао са оптуженим говорити а обично га није ни видео ни познавао док није дошао на расправу и на ред за суђење том оптуженику којег је бранио. Ако је бранитељ из преслушавања таквог оптуженика дознао, донекле, право стање ствари и стављао неке предлоге, приговарало му се да такве предлоге треба стављати писмено прије главне расправе. То је било немогуће. За време преслушавања сведоку Шилду нитко није смео стављати било какве упите, а он је свој исказ обично читао и давао одговор на одбране оптуженика... Шилд је обично приликом свог сведочења говорио и своје мишљење о самим стварима, дали је неко комуниста или није и навађао да се сви оптужени бране по неком посебном калупу доказујући да су на то поучени од Партијаца или од бранитеља. На приговоре оптужених није се нико обзирао... Док су бранитељи давали одбрану председник Видњевић није ни одбрану слушао већ је нешто писао и опште није обраћао пажњу на оно што се говори...”

Слично Швереру описао је суђење и Људевит Крашковић, други вуковарски адвокат, који је бранио оптужене. Описујући ток суђења, Крашковић је изјавио:

„Прво што нисам имао прилика пре главне расправе разговарати са својим браћеницима, те нисам им могао дати потребне савете и упуте, а нити су они мени могли дати упуту, него сам од истог код главне расправе могао сазнати и моменте и околности које говоре у прилог оптуженика.

Друго, поступао је вођен великом брзином, па ми је приопћен препис оптужнице само гледе двију главних расправа од 14. колотова 1942. год... Могао сам си направити само кратке биљешке о садржају оптужнице и о току главне расправе, јер сам морао сву по-

OGLAS

Pokretni Prieki sud, koji je dana 14. kolovoza 1942. god. zasjedao u Vukovaru, izrekao je sljedeću:

O S U D U

1. Rade Požarev, prav. vjere, 22 g. st., rodom iz Mušorina,
2. Milanko Požarev, prav. vj., 27 g. st., rodom iz Mušorina,
3. Sveta Zavišić, prav. vj., 34 g. st., rodom iz Stojanovaca,
4. Leposava Lazić, prav. vj., 38 g. st., rodom iz N. Karlovaca,
5. Živko Popović, prav. vjere, 19 g. st., rodom iz Osijeka,
6. Teodor Lukač, prav. vj., 30 g. st., rodom iz N. Karlovaca,
7. Gjuro Bellić, prav. vjere, 75 g. st., rodom iz N. Karlovaca,
8. Zora Mihajlović, prav. vj., 47 g. st., rodom iz Perleza,
9. Mitar Živković, prav. vj., 29 g. st., rodom iz N. Karlovaca,
10. Slavko Dobić, prav. vj., 27 g. st., rodom iz N. Karlovaca,
11. Darinka Marić, prav. vj., 21 g. st., rodom iz N. Karlovaca,
12. Vojislav Bellić, prav. vjere, 25 g. st., rodom iz Kuzmina,
13. Radovan Dokić, prav. vjere, 29 g. st., rodom iz Kuzmina,
14. Nikola Dokić, prav. vjere, 19 g. st., rodom iz Kuzmina,
15. Gligorije Dokić, prav. vjere, 45 g. st., rodom iz Kuzmina,
16. Lazar Dokić, prav. vjere, 42 g. st., rodom iz Kuzmina,
17. Živan Ruvarac, prav. vjere, 36 g. st., rodom iz Divoša

proglašeni su krivima, da su jedni podržavali veze sa komunistima, te iste podpomagali na taj način, što su im davali hranu, zatim papir za štampanje ilegalnih letaka, kao i cručje, zatim što su sudjelovali na komunističkim sastancima, ili čuvali stražu, kada su se isti obdržavali, a osuđeni od 12. do 17., što su znali za partizane, kao i one osobe, koje su te zločince podupirali hranom i drugim uslugama, a nijesu to prijavili vlastima, čime su počinili zločin protiv obstanda države i njenog uređenja u smislu §-a 98. toč. 2. k. z. §-a 2. toč. 3. Zak. odredbe o pokretnom priekom sudu od 25. VI. 1941.,

PA SU STOGA SVI GORE NAVEDENI OSUĐENI NA KAZNU SMRTI ŠTRELJANJEM,

koja je kazna nad njima i izvršena u zakonskom roku.

Vukovar, 17. kolovoza 1942.

Iz ureda višeg redarstvenog povjereništva
za Veliku župu Vuka

зорност обратити на усмени ток главне расправе, да ми не умакне ни једна околност важна за одбрану."

Када се имају у виду изјаве поменутих адвоката, онда је лако доћи до закључка како су оптужени прошли на суду. Сви оптужени, сем Николе Филиповића, осуђени су на казну смрти стрељањем и, како је објављено у Огласу вишег редарственог повереништва за Велику жупу Вука, још истог дана су и стрељани.

О самом стрељању вредно је чути исказ вуковарских лекара Иве Шимуновића и Владимира Гнуса, који су по службеној дужности присуствовали стрељањима у Дудику. Описујући збивања у Дудику Шимуновић је изјавио:

„Најстрашнији утисак учинио је на мене најзадњи „случај“ у тој страшној мојој дужности. У лети године 1942. иза већ довршеног стрељања плакатирано је убијање већег броја талаца и „осуђених“. Тога дана убијено је око 160 особа. Довезени су камионом у Дудик... и како су стизали, тако су убијани на прије описан начин. Сви су излазили из камиона само у гаћицама, једино женске у одећи. Многима сам видео по леђима, лицу и удовима плаве мрље од ранијих удараца... Сећам се једне групе, међу којима је Ђио стар, већ посве сед сељак, питао је мирним гласом на стрељалишту присутног тадашњег повереника Томића зашто нас убијате, када нисмо ни преслушани ни осуђени? Томић шути, старац поново пита, али добија одговор: „Куш“. На то овај стари подиже руку у вис и кличе „Живио српски и хрватски народ“. Сви у његовој групи прихватају овај поклик, опетују га, а убрзо затим вуку их по осморицу пред јаму. То је била група таоца из мени непознатог места...

Тај дан догодило се и ово: На завоју пута пред самим Дудиком, из камиона који је возио трећу или четврту групу, искочи један висок човек обучен само у гаћицама и потрчи оближњим кукурузима. Стржари су пуцали, нису га погодили. Настане потеря и-гакон пар минута воде га везаног крвава по лицу к јами и одмах у јаму гурну. Пришао сам Томићу и тражио да се човјека у јами не мучи него да се поступа као и-с осталима. Рекао ми је „Пази доктора како је мекан. Уосталом шта се то вас тиче“. Пуцањ у јами нисам чуо, брзо сам се узрујан удаљио, да не гледам што се догађа а затим се наставило са даљњим убијањем из пушака.

Сличан случај догодио се раније, када је један осуђеник у сумраку, након изласка из камиона, покушао бег. Био је везаних руку, у трку је пао преко буса и није се могао дићи. Ни овај пута нисам чуо пуцањ него неко комешање на земљи од мене око 30 корака удаљено а затим ношење у јаму."

Описујући која су се лица из Вуковара, односно од усташких функционера налазила на Дудику приликом стрељања, Шимуновић је рекао:

„Сећам се да је још од познатих Вуковараца код једнога стрељања са усташким функционерима био присутан Стипа Мајурчић, Лука Пљуиз и још неки Вуковарци усташе, који су само давали стражу но ни један од њих није стрељао. Њихова имена не знам. Исто тако се не сећам имена вуковарских полицајаца и жандара који су било стрељали било стражу давали, јер су се они често мењали, а с њима нисам имао никакве везе. Стрељању су присуствовали једанпут Ђурић, шеф редарства, затим Томљеновић, неколико пута Шилд, а једном приликом Мајцан, како сам то већ раније споменуо. То је све што знадем из властитог опажања.”

Друго суђење одржано је истог дана, 14. 8. 1942. године и пред истим Већем Покретног преког суда у Вуковару. Можемо га назвати и „кузминско суђење”, јер су сви пред суд изведени били родољуби из Кузмина. Можемо га назвати још и „суђење Докићима”, јер су од 7 пред суд изведених, били четворица Докића, најближа сродника, од познате и угледне породице Докић из Кузмина.

Из оптужнице, коју су сачували њихови браниоци, вуковарски адвокати Шверер и Крашковић, види се да су пред суд били изведени и оптужени: Војислав Белић, Петар Пушкар, Радован Докић, Никола Докић, Глигорије Докић, Лазар Докић и Живан Руварац.

Белић је био оптужен као организатор народноослободилачког покрета и да је као такав „организирао омладину у комунистичком духу и слао омладину у партизанске одреде”. Сви остали оптужени су „да су знали за партизане као и оне особе које су их подупирале храном, обавјестима, и другим услугама, а нису то пријавили властима”.

Још истог дана сви су оптужени осуђени на казну смрти стрељањем и стрељани. Заједно су стрељани с лицима из првог суђења, Пожаревим и другима.

Очевици овог стрељања забележили су у својим изјавама и један стравичан приказ који се одиграо пред њиховим очима. Иследници који су бележили ове податке нису имали времена за појединости... Утолико су и ови описи својом једноставношћу снажнији, са печатом ужаса.

„У тај час — стоји у једном документу из тих дана — долази поново аутобус и доноси 17 лица: 14 сељака и 3 сељанке. То су они које Покретни преки суд осудио 14. августа на смрт. Боси су и без одеће. Од одела жене имају само оплећак и доњу сукњу, а мушкарци су у кошуљама и у гаћама. Наредно им је да седну сучелице раније доведеној групи, тако да им је рука остала на леђима. Приступа се

стрељању и новодоведни се по партијама приводе једној од ископаних рака..."

Виктор Томић стоји крај осуђених, избезумљеног је лица, а покрети су му као у гориле. Нервозан и раздражљив окреће се око себе и с времена на време баца поглед на осуђенике који седе на земљи.

Овај Павелићев злочинац довикује жртвама које седе на земљи:

— Даме имају предност!

Даринка Марнти, Лепосава Лазић и Зора Михајловић се подижу са земље, а за њима још два мушкарца. Прилазе дубокој јами лицем окренуте према заједничкој гробници. За то време 12 аскера у тамним униформама стају на десетак корака иза жртва. Усташки официр командује и свих петоро падају мртви у раку.

Још два пута раки прилазе групе од по 5 осуђеника. Онда од целе групе остају још само двојица. Они су из Кузмина: Лазар и Никола Докић. Тога дана усташки крволок Томић страховито је мучио за време саслушања Лазара Докића.

— Дизи се! — добацује Томић Лазару Докићу.

Лазар једва устаје и у ходу вуче ногу. Повређена је од силног бацања, али успут, пркосно гледајући у Томића рече:

— Још се могу дићи, има у мени још толико снаге!

За Лазаром полако корача и његов синовац, Никола. Они су последњи из бројне породице Докић. Зауостављају се пред раком, а Томић наређује аскерима:

Морамо штедети муницију... За њих двојицу је доста четири аскера!

Иза леђа прилазе четири усташе предвођене усташким натпоручником Матијевићем.

— Пали! — командује усташки официр.

Никола Докић је одмах пао мртав у јаму, али Лазар, плећат и снажан, и даље стоји на рубу раке. Четири усташе поново нишане право у леђа Лазару. Плотун се поново чује, али Лазар Докић још не пада у јаму. И по трећи пут је одјекнуо плотун усташких пушака. Тек тада се Лазар зањихао и полако пао у јаму. Запрепашћеност је достигла врхунац код трећег плотуна, а живци су попустили и Томићевим џелатима, неки од њих стискали су рукама уши, а када је Лаза пао у раку зачуло се са свих страна „Ах!“.

Како је дошло до хапшења становника Кузмина

Подаци којима се располаже говоре о акцији хапшења коју је извео шеф полиције у Сремској Митровици Еуген Ђурић. Он је заправо

спроводио директиву Виктора Томића са састанка у Вуковару.

Ђурић је ревностно настојао да послуша Томићева наређења и одмах после првих хапшења у Сремској Митровици зашао је и у околна села. У Кузмин је дошао у пратњи агената, међу којима су били препознати Иван Краљевић из Кукујеваца, Лука Филиповић из Мартинаца и неки Ђука Малушевић. Но, поред њих били су и чланови усташке припремне бојне које је предводио Милан Гашпаровић — Црни Милан, заменик усташког таборника Мате Ципријановића, који је учествовао у нападу на групу партизана после повлачења из Мартинаца приликом такозване „Мартиначке буне“ и истакао се у зверском убијању рањених партизана. Но, главни обавештајац и личност која је састављала спискове лица у Кузмину за хапшење, био је Франц Штајгервалд, који је у то време био председник општине у Кузмину, а касније умакао у Аустрију.

Ђурићева екипа долазила је неколико пута у Кузмин, а приликом хапшења помогао му је и жандармеријски наредник Цвети^А из Мартинаца, а и Иван и Мишко Бојер су искористили прилику да оптуже неке мештане који су били ухапшени и спроведени у Сремску Митровицу.

Што се тиче ухапшених лица из Нових Карловаца, о томе ће бити касније речи приликом описивања акције хапшења у Старој Пазови и околним местима, којима је руководио Стјелан Блажековић.

Треће суђење пред већем истог суда, у Вуковару одржано је 15. VII 1942. године. Могли би га назвати и „суђење Митровчанима“, јер су сви оптужени били из Сремске Митровице.

Из докумената, која нам дају списак оптужених, не може се сасвим тачно сазнати која су све лица била изведена пред овај суд. У „Именику окривљених које је бранио Др Људевит Крашковић, пред Покретним преким судом у Вуковару“ стоји да су то били:

1. Лозјанин Милорад, професор сремскомитровачке гимназије,
2. Ирена Репajiћ, матуранткиња, стара 18 година,
3. Мрђанов Вера,
4. Зламарић Вера, 19 година,
5. Илија Секулић, 29 година, трговац,
6. Јован Рајић, 29 година,
7. Едуард Горички,
8. Новаковић Милан, 27 година, из Белегиша,
9. Ралић Божидар, 23 године из Нових Карловаца,
10. Божић Коста,
11. Терзић Милан, 18 година и
12. Мато Шимуновић.

У забелешкама др Адама Шверера, које је сачинио на самој расправи, спомињу се још нека имена којих у Крашковићевом именуку нема. Тако Шверер наводи, поред свих осталих које и Крашковић, још неког Симовића и Келић Милеву. Али у његовим прибелешкама нема опет Милана Терзића, који је забележен у именуку Крашковића, а који је забележен и у Огласу о стрељању. Према томе може

се сматрати за тачно да је овом приликом суђено свим оним које је навео Крашковић и још оним које је навео и Шверер.

Како је текло само суђење?

Око 4 сата после подне, 15. августа 1942. године, у просторијама Аграрног одсека у згради Велике жупе у Вуковару заседао је усташки покретни преки суд. Председавао је др Ивица Видњевић, а остала два члана била су Људевит Ивековић и Крунослав Поредски. Тужилац је био Владимир Вранковић. У просторији, пред 3 стопа за којим су седели чланови покретног преког суда стајали су оптужени...

Видњевић је најпре прозвао све присутне, а онда је позивао једног по једног оптуженог пред себе постављајући питање:

— Осећаш ли се кривим? Признајеш ли кривицу?

Ни један од оптужених није признао кривицу. Тиме је испитивање било и завршено. Заправо, ни једном од оптужених није ни пружена прилика да се брани од оптужбе.

Тренутак касније, уведени су сведоци: два омладинца, такође затвореници, и једна девојка.

Оно што се догађало следећих 60 минута било је више него трагично. Сенка смрти, која је лебдела све време над присутнима, ни издалека није била тако неподношљива као мучна ситуација која је створена несхватљивим оптужбама „сведока“. Страх и избезумљеност стварали су туробну психозу. Један „сведок“ је ступио пред Видњевићев сто:

— Професор Лозјанин је васпитавао омладину у гимназији у комунистичком духу. Он је руководио друштвом „Будућност“, које је уствари била скојевска организација. Слушао је илегално радио-Лондон и пропагирао комунистичке идеје.

Професор Милорад Лозјанин стајао је пред Видњевићем блед и збуњен. Иверујући својима ушима, загледао се пренеражено у „сведока“ а онда се очи заросише сузама. Пред њим је стајао „сведок“ који је доскора био његов ученик, у чију кућу је долазио као пријатељ.

— Како можеш да говориш тако против мене? — запитало је професор.

„Сведок“ слеже раменима и одмахује главом механички.

— Оптужујеш ме за нетачне ствари, а ја сам те као дете носио на рукама! — резигнирано добацује професор.

„Сведок“ се сада обраћа оптуженој Ирени Репajiћ, својој колегиници. Туп поглед и одсуство сваке свести и осећања одговорности. Присутни се сећају те отупелости која је зрачила из скоро суманутог погледа.

Ни касније, у анализи тог несхватљивог држања, није се могло говорити о намерној издаји. Неки документи из тог времена говоре

да је психолошка ситуација „сведока“ била таква да је „сведок“ био у стању да изјави и најфантастичније ствари којих ии сам није био свестан.

— Ти Си се Ирена — тврдио је „сведок“ — састајала са Душаном Бањанином и давала му податке о кретању немачке војске.

— Молила бих те да имаш у виду да ми је свега 19 година, — рекла је Ирена. Молим те говори истину!

Ни то није помагало. „Сведок“ је био неумољив.

Тог тренутка и један од присутних бранилаца сматрао је да је потребно интервенисати, али је био прекинут од Видњевића, који је довикнуо: „Немате ви ту шта да говорите!“

Саслушање, суочење и читање оптужнице и пресуде трајало је непун сат времена. Видњевић је прочитао пресуде којим се сви оптужени осуђују на казну смрти. Према томе, на казну смрти осуђени су: Милорад Лозјанин, Ирена Репajiћ, Вера Зламалик, Илија Секулић, Јован Рајић, Милан Новаковић, Божидар Ралић и Милан Терзић. Зламаликова је каснијом одлуком помилована.

Касно увече, око 9 часова, пред зграду Елцовог магазина стао је један аутобус. Затвореници у магазинским просторијама чули су како из зграде изводе осуђене на смрт међу којима су били професор Лозјанин, заједно с осталим. Кроз буку корака и усташке псовке одједном се зачуо један девојачки глас. Преживели су се сећали добро изговорених речи... Млада девојка проклињала је „сведока“ који ју је отерао у смрт...”

Вредна је пажње и једна опаска Адама Шверера, адвоката, који је по службеној дужности бранио неке од оптужених на овом процесу. Он је у својој забелешци, поред имена Vere Мрђанов, записао још и ово: „одустаје од оптужнице (поново оптужена и ја је бранио те поново одустаје од оптужнице)“.

Заиста Вера Мрђанов није тог пута стрељана. Она је ослобођена оптужбе, али је отерана у логор Јасеновац и тамо касније стрељана.

Оптужбе за напред осуђене ишле су по једном шаблону. Милорад Лозјанин је оптужен да је пропагирао Совјетски Савез код својих ученика; Ирена Репajiћ и Вера ЗламаликдасубилечлановиСКОЈ-а, Репajiћева још да је радила обавештајно у корист народноослободилачког покрета, да је достављала податке. Душану Бањанину да је давао податке о кретању немачке и усташке војске и о свим другим политичким догађајима. Илија Секулић је оптужен да је давао, али и од другог примао, прилоге за „Црвену помоћ“, како су окупаторско-квислиншке власти називале организацију Народноослободилачког фронта. Сви остали оптужени су због тога што су „знали, или бар морали знати“ за рад људи у народноослободилачком покрету, а нису их пријавили властима.

У време између трећег и четвртог суђења, када је Томић узимао „залет“ у још веће злочине, десило се нешто што треба забележити.

На дан 16. августа 1942. године, сва дневна штампа и радио на територији усташке такозване Независне Државе Хрватске, објавила је говор који је усташки поглавник Анте Павелић одржао последњег дана празниковања жетве, 15. августа. Претећи делови говора су штампани и као плакати, те дељени међу становништвом и лепљени на јавним местима. Неке делове је штампа објављивала као императивне директиве свеукупног усташког апарата. У овом говору Павелић на фигуративан начин прети и најављује да усташка влада припрема већи погром на један део територије, на Срем. Он подвикнује:

„Кад сам ја отишао у иноземство, и приметну борбу за рушење Југославије, онда су рекла многа господа: „Будала! Где ће он срушити државу, где ће њих шака срушити ту велику и јаку, - ту можду Југославију?“

Ми смо данас сви сведоци, да Југославије нема а Хрватска је ту! Ви осећате, ви ћутите да у становитим крајевима имате сметње. Оно што се догађа, то су остаци непријатеља то је наставак те руске и бољшевичке фронте. Ја Вам само једно кажем: Неће остати ни једнога. Ми имамо стрпљења. Ми провађамо то суставно, по реду. Кажем Вам, као што смо срушили много јачег, много већег непријатеља, што је била она држава, исто тако ћемо оне остатке непријатеља не само срушити него уништити, да им неће остати ни трага.

Има крајева који трпе. Наравно, и када је човек болестан док дође лијечник претрпи, па и када му разрежу, ако треба што разрезати, он трпи, а онда то зацели и он оздрави. Тако је и ово. Неки крајеви трпе, а многи људи мисле: гдје сте да дођете, да нам пружите помоћ! Ради се суставно по реду. Ви знате, да у неким крајевима сада нема ни птице непријатељске. Тако ће бити по цијелој земљи, у цијелој Хрватској држави и ја Вам јамчим, кад се све то проведе неће се нитко усудити ни да уздахне за бившим нити за бољшевизмом, нити за комунизмом, нити за Југославијом, неће се нитко уфати нити у ноћи, нити онда кад га нитко не види и не чује, на то помислити. Неће од њих остати камен на камену али Хрватска држава бит ће очишћена и осигурана!“

Овај говор А. Павелић био је директива и подстрек за све његове усташке трабанте и оне који су га служили, шта и како треба да раде. А његова алудирања на нож и разрезивање рана добиће пун свој смисао и значење тих и следећих дана у Срему.

Четврто суђење одржано је 19. 8. 1942. године. И њега би могли назвати „суђење Митровчанима“, као и претходно, јер се и у овом случају радило о лицима из Сремске Митровице.

Пред суд су били изведени: Вера Томић, стара 28 година, студент фармације, Никола Стојаковић, стар 37 година, кројач, Стјепан Сауер, стар 21 годину, трговачки помоћник, Мирко Мачковски, стар 18 година, трговачки помоћник, Мирослав Мађарац, стар 17 година, трговачки помоћник, Панта Ђаковић, стар 21 годину, трговачки помоћник, Ђорђе Јуришић, стар 18 година, трговачки помоћник, Борислав Репajiћ, стар 21 годину, матурант, Рада Чекеринац, стар 35 година, месар, Софија Сремац, стара 18 година, ученица, Стеван Билић и Бојана Матић.

Интересантна је и једна епизода, која се десила тог 19. августа у раним јутарњим часовима, међу затвореницима.

У ходнику Елцовог магацина, где су били затворени, професор Алекса Петровић, срео је једну своју ученицу. Успео је да јој само добац:

„Иаша група биће пуштена!”

Том, приликом поменуо је имена апотекара Станковића и Гругрова. Успео је да убац и неколико хиљада куна, јер је после подне требао да оде кући.

Но, најалост, тамо где чак ни Покретни преки суд није нашао доказе, нашао их је Виктор Томић, а наде у ослобођење биле су узалудне.

Сви напред наведени доста су тешко оптужени. Терећени су да су организовали и руководили организацијом народноослободилачког покрета у Сремској Митровици; да су у том правцу организовали сакупљање материјалне помоћи за народноослободилачки покрет; да су организовали палење жита и да нису пријавили окупаторско-квислиншким властима лица за која су „знали или морали знати”, да раде против окупатора и његових помагача.

Сви оптужени сем последњих двоје, Билића и Матићеве, осуђени су на смрт стрељањем и још истог дана стрељани. Међутим, из неких других докумената произилази да су и Матићева и Билић ипак стрељани тог дана у Вуковару.

Ова група изведена је на стрељање око 20 часова увече, можда којих пола сата раније, јер је дневно светло још обасјавало опустели предео око Дудика, који је био опкољен са свих страна униформисаним лицима. Из аутобуса је изашло 10 осуђених. Најстарији међу њима били су тридесетседмогодишњи Никола Стојаковић, Вера Томић (29) и Рада Чекеринац (35). Сви остали су имали око 20 година. Руке осуђеника биле су везане жицом на леђима. Полако су ишли према ископаној раци. Сви су одреда били толико тучени приликом

испитивања да су се једва кретали. Али међу њима је била и једна потпуно седа жена...

Вредно сведочанство о стрељању ових патриота је и изјава вуковарског лекара Владимира Гнуса. Он је после рата изјавио да је 19. августа 1942. године, око 6 часова после подне, пошао до шефа Жупске редарствене области у Вуковару Драгутина Мајцена. Намера му је била да покуша спасти стрица своје жене, Јована Гргурова, апотекара из Сремске Митровице, који се тада налазио у жупском затвору. Мајцен је рекао Гнусу да је он у тим стварима беспомоћар. Сву власт су имали Виктор Томић и Еуген Кватерник. Уједно је рекао Гнусу да је одређен за дежурног лекара, који ће бити присутан на стрељању у Дудику, пошто је тог дана било много лица за стрељање. Иако, Гнус каже:

„Пошао сам у Дудик, где сам затекао већ др Шимуновића, а сам Дудик је већ потпуно церниран по усташама, које домаћи а које страни. Никога од њих нисам упамтио. Запазио сам неколико усташких функционера, све страни људи, међу којима сам упамтио једнога у усташкој униформи, око тридесет година, средње висине, црномањаст, мислим, да је имо цвикер а за кога сам чуо да се зове Ивекосвић, те да је судија покретног суда који је био дошао из Загреба. Других се сада не могу сетити, јер сам био јако узрујан и нисам обраћао пажњу на околину... Око 7 сати увече доведено је у камиону, колико се сећам, 6 осуђеника, међу којима је била како сам чуо Томић Вера, из Сремске Митровице, те једна стара седа госпођа која је једва ходала услед задобијених удараца. Осуђенике на камиону чувала је стража и то усташе и полицајци, домаћи људи. Сада се више не сећам, након толико дуго времена никог од њих по имену.

Жртве су биле обучене, а имале су све руке везане позади жидом. Жртве су доведене пред већ ископану раку, тамо су морале клекнути те је с леђа пуцано на њих: На једну жртву пуцала су двојица усташа обучени у црну униформу, а како сам чуо ти су усташе униформисани у црним одорама, специјално доведени били из Јасеновца да врше стрељање жртава. Хитци су испаливани жртвама у потиљак, те у леву страну леђа, у правцу срца.

Око 9 сати увече, а већ је био готово мрак, дошао је опет један велики аутобус препун жртава. То је био аутобус градске обћине у Загребу, а шофирао је један у цивилу, а за кога сам касније чуо да је Загребчанин и да је и тамо возио жртве у Максимиру. Мени је исти потпуно непознат. Тај аутобус застао је око 50 метара од раке коју је осветљавало два рефлектора са два луксузна аутомобила, којима су доведени били усташки функционери. У том аутобусу морало је бити најмање 60 лица и то били су сами мушкарци, добро обучени, ве-

OGLAS

Pokretni Prieki sud, koji je dana 19. kolovoza 1942. zasjedao u Vukovaru, izrekao je sljedeću :

OSUDU

1. Vera Tomić, 29 godina stara, iz Hrvatske Mitrovice,
2. Nikola Stojaković, 37 godina star, iz Hrvatske Mitrovice,
3. Stjepan Sauer, 21 godinu star, iz Hrvatske Mitrovice,
4. Mirko Mačkovski, 18 godina star, iz Hrvatske Mitrovice,
5. Miroslav Mađarac, 17 godina star, iz Hrvatske Mitrovice,
6. Panto Đaković, 21 godinu star, iz Hrvatske Mitrovice,
7. Đorđe Jurišić, 18 godina star, iz Hrvatske Mitrovice,
8. Borislav Rapajić, 21 godinu star iz Hrvatske Mitrovice,
9. Rado Čekerinac, 35 godina star, iz Hrvatske Mitrovice,
10. Sofija Sremac, 18 godina stara, iz Hrvatske Mitrovice,

proglašeni su krivima,

da su jedni bili članovi omladinske komunističke organizacije „Skoj“, obdržavali sastanke rukovodstva navedene organizacije, davali upute i naredjenja za palenje žita i vlačićih strojeva, sabirali i davali priloge za narodnu pomoć, slali pismene izvještaje partizanima u Frušku Goru, a isto tako i sabrali novac za narodnu pomoć, a drugi da niesu prijavili vlastima poznate im komuniste i njihov rad, čime su počinili zločin protiv obstanka Države i njezinog uređenja u smislu §-a 98. toč. 2. k. z. te §-a 2. točka 3. zakonske odredbe o pokretnom Priekom suru, od 24. VI. 1941.,

pa su stoga svi gore navedeni osuđeni na kaznu smrti strijeljanjem, koja je nad njima u zakonskom roku izvršena.

Vukovar, 19. kolovoza 1942.

Iz ureda višeg redarstvenog povjereništva
Velike župe Vuka

ћином грађани из Сремске Митровице. Допратили су их усташе у зеленим униформама, домаћи и страни помешано.

Жртве су у малим групама, од три до шест лица доведени до већ ископане раке, док су пре тога сви скинули били све до гађа, морали су клекнути пред раком, те су по два усташе на сваку жртву опалили у потиљак и у срце".

Говорећи о томе кога је од жртава препознао, Гнус продужава: „Од жртава, довозених аутобусом, препознао сам професора Петровића Алексу из Сремске Митровице, а чуо сам касније да је тамо био Станковић Милоје и Боро, оба апотекари у Сремској Митровици."

Пето суђење одржано је 22. VIII 1942. године. Пред суд је изведено 43 родољуба. Није утврђено да ли им је суђено у једном или на два пута. Углавном су сви осуђени 22. VIII 1942. и то: Миленко Дукић, 19 г. ст. из Сурчина, котар Земун; Србислав Јовановић, 18 г. ст. из Земуна; Драгомир Кајалић, 19 г. ст. из Земуна; Миодрог Михајловић 20 г. ст. из Земуна; Стеван Мирковић, 19 г. ст. из Земуна; Богољуб Горановић, 20 г. ст. из Земуна; Сава Крњешевац, прив. чиновник 21 г. ст. из Земуна; Славко Самочета, ученик, 18 г. ст. из Земуна; Саво Недељковић, бравар, 18 г. ст. из Земуна; Лазар Илић, радник, 19 г. ст. из Земуна; Томо Свињаровић, ткалац, 21 год. ст. из Земуна; Миленко Максимовић, бријачки пом. из Земуна; Јован Вукмировић, радник, 19 г. ст. из Земуна; Душан Бунош, ученик, 18 г. ст. из Земуна; Никола Здјелар, абитуријент, 20 г. ст. из Земуна; Славко Крњешевац зуботехничар 20 г. ст. из Земуна; Срета Јовановић, браварски помоћник 18 г. ст. из Батајнице; Душан Новаковић, радник, 18 г. ст. из Земуна; Алекса Угљеша, столарски помоћник, 19 г. ст. из Земуна; Ђуро Проле, механичар, 21 г. ст. из Земуна; Драгица Дејановић, радница, 21 г. ст. из Земуна; Мирко Озмец, ученик, 20 г. ст. из Земуна; Бошко Гавриловић, бравар, научник 19 г. ст. из Земуна; Бранислав Јаковљевић, механичар, 18 г. ст. из Земуна; Ђорђе Виг, коларски помоћник, 19. г. ст. из Земуна; Милош Ненадов, трг. помоћник, 18 г. ст. из Земуна; Либерат Рибић, прив. чиновник 19 г. ст. из Земуна; Бошко Новаковић, радник 19 г. ст. из Земуна; Немања Драгичевић, типограф, 20 г. ст. из Земуна; Михајло Фунтек, механичар, 21 г. ст. из Белегиша, котар Ст. Пазова; Петар Томић, ратар, 21 г. стар из Белегиша, котар Ст. Пазова; Станислав Лепшановић, 23 г. стар из Белегиша, котар Ст. Пазова; Мирко Илић, 23 г. ст. из Голубинаца; Радван Обрадовић, студент медицине 22 г. стар из Батајнице; Славко Нештинац, 21 г. ст. из Батајнице; Петар Костић, 22 г. ст. из Батајнице, котар Земун; Зора Билић, власница свратишта 42. г. стара из Сремске Митровице; Емил Скалиски, студент права, 21 г. ст. из Ср. Митровице; Душан Бањанин, ученик уцр. гимн. 19 г. ст. из Ср. Митро-

OGLAS

Pokretni Priekni sud, koji je dana 22. kolovoza 1942. zasjedao u Vukovaru, izrekao je sljedeći :

OSUDU

1. Milenko Dukić, 19 god. star, iz Surčina, kotar Zemun
2. Sriboslav Jovanović, 18 god. star, iz Zemuna
3. Dragomir Kajalić, 19 god. star, iz Zemuna
4. Miodrag Mihajlović, 20 god. star, iz Zemuna
5. Stevan Mirković, 19 god. star, iz Zemuna
6. Bogoljub Goranović, 20 god. star, iz Zemuna
7. Sava Krnješevac, priv. činovnik, 21 g. star, iz Zemuna
8. Slavko Samočeta, učenik, 18 god. star, iz Zemuna
9. Savo Medeljković, bravarski naučnik, 18 g. star, iz Zemuna
10. Lazar Ilić, radnik, 19 god. star, iz Zemuna
11. Tomo Svinjarević, tkalac, 21 god. star, iz Zemuna
12. Milenko Maksimović, brijački pomoćnik, iz Zemuna
13. Jovan Vukmirović, radnik, 19. god. star, iz Zemuna
14. Dušan Bunoš, učenik, 18 god. star, iz Zemuna
15. Nikola Zdjelar, abiturient, 20 god. star, iz Zemuna
16. Slavko Krnješevac, zubotehničar, 20 god. star, iz Zemuna
17. Sreta Jovanović, brav. pom. 18 g. star, iz Batajnice, k. Zemun
18. Dušan Novaković, radnik, 18 god. star, iz Zemuna
19. Bora Vranešević, radnik, 18 god. star, iz Zemuna
20. Aleksa Uglješić, stojaški pomoćnik, 19 g. star, iz Zemuna
21. Đuro Prole, mehaničar, 21 god. star, iz Zemuna
22. Dragica Dejanović, radnica, 21 god. stara, iz Zemuna
23. Mirko Ozmek, učenik, 20 god. star, iz Zemuna
24. Boško Gavrilović, bravar, naučnik, 19 god. star, iz Zemuna
25. Branislav Jakovljević, mehaničar, 16 god. star, iz Zemuna
26. Djordje Vig, kotarski pomoćnik, 19 god. star, iz Zemuna
27. Miloš Nenadov, trgovački pom., 18 god. star, iz Zemuna
28. Liberat Ribić, privatni činovnik, 19 godina star, iz Zemuna
29. Boško Vovaković, radnik, 19 god. star, iz Zemuna
30. Nemanja Dragulević, tipograf, 20 god. star, iz Zemuna
31. Mihajlo Fustek, mehaničar, 21 god. star, iz Zemuna
32. Stevan Stojčić, 20 god. star, iz Belegrija, kot. Stara Pazova
33. Petar Romić, ratar, 21 g. star, iz Belegrija, kot. St. Pazova
34. Stanišavlje Lepšanović, 23. g. star, iz Belegrija, k. St. Pazova
35. Živan Dobić, 30 god. star, iz N. Karlovaca, kot. St. Pazova
36. Mirko Ilić, 23 god. star, iz Golubince
37. Radovan Obradović, st. med., 22 g., iz Batajnice, kot. Zemun
38. Slavko Nehtinač, 21 god. star, iz Batajnice, kot. Zemun
39. Petar Kostić, 22 god. star, iz Batajnice, kot. Zemun
40. Zora Bilčić, vlast. svradnica, 42 g. stara, iz Hrv. Mitrovica
41. Emil Skalčički, stud. prava, 21 god. star, iz Hrv. Mitrovica
42. Dušan Banjanin, uč. VII. r. g., 19 god. star, iz Hrv. Mitrovica
43. Petar Đurkić, namj. u sam. pod. 43 god., iz Erdevika, kot. Ilok
44. Slavko Bogojevac, učenik, 21 god. star, iz Bingule, k. Ilok

proglašeni su krivima, jer da su bili članovi reorganizirane omladinske komunističke organizacije „Stroj“, te da su kao takovi podijeljeni u petorke, održavali sastanke, na kojima su se čitali komunistički izvještaji, te velikom borbu Sovjeta i partizana, a drugi da su bili članovi partizanskih desetaka, te poticali partizansku zakletvu, pozivali ostale da se ne odazivaju pozivima u vojsku, sakrivali u svojim kućama poznate odmetnike, te da nisu prijavili vlastima druge poznate im komuniste, kao i njihov protudarinski rad, čime su počinili zločin protiv obština Države i njezinog uređenja u smislu §-a 98. t. 2. k. z., §-a 1. t. 1., zakonske odredbe o promjeni zak. odredbe o priekom pokret. sudu od 5. VII. 1941., te §-a 2. t. 3 zak. odr. o pokretnom priekom sudu od 24. VI. 1941., pa su stoga svi navedeni osim Tome Svinjarevića, koji je Milošću Poglavnika pomilovan, osuđeni na kaznu smrti strijeljanjem, koja je nad njima u zakonskom roku i izvršena.

Vukovar, 23. kolovoza 1942.

iz ureda višeg redarstvenog povjereničtva
Velike župe Vuka

вице; Петар Ђурић, намјештеник, 43 г. ст. из Ердевика; Славко Богојевац, ученик, 21 г. ст. из Бингуле, котар Илок.

Сви пред суд изведени, проглашени су кривима и терењени: да су припадали организацији СКОЈ-а и као такви били у ударним петоркама, одржавали састанке, на којима су читали народноослободилачке материјале, пропагирали народноослободилачку борбу, партизане и народноослободилачку војску; да су били чланови партизанских десетина, да су положили партизанску заклетву и позивали остале да се не одазову у окупаторску војску; да су примали и исхранјивали партизане; да су пропагирали за Совјетски Савез и да нису пријавили властима сараднике народноослободилачког покрета.

Сви, осим Томе Свињаревића, осуђени су на смрт стрељањем и стрељани још истог дана у Дудику. Наиме, Тома Свињаревић је исто био осуђен на смрт, али је помилован.

Ако се погледа списак осуђених и стрељаних родољуба, може се видети да је овде.. углавном, стрељана младост. Највише стрељаних су између 18 и 22 године старости. Највише их је из Земуна (30), остали су из Старе Пазове, Батајнице, Сремске Митровице, Ердевика, Бингуле итд.

Шесто суђење је одржано 21. VIII 1942. године. О њему не постоје сачуване пресуде и полицијски огласи или неки други полицијски списи, али је од заборава сачувано, захваљујући једном случају. Испричао га је Комисији за утврђивање злочина окупатора и његових помагача у Војводини, Богдан Кресић, пољопривредни радник из Вуковара. Он је негде 23. или 24. августа 1942. ишао да обрађује земљу која се налазила на 500 метара далеко од Дудика и тамо је нашао један оглас Покретног преког суда, у којем је писало да је тај суд 21. 8. 1942. године заседао у Вуковару и да је том приликом на смрт судио 21 лице. Кресић је преписао имена лица с тог огласа и предао га Комисији, а на списку су следећа имена: Гајић Никола, 35 год. стар из Ирига; Перић Мила, 34 год. стара из Ирига; Станковић Драгиња, 52 год. стара из Марадика; Станковић Митар, из Прњавор — Крушедола; Столић Младен, 67 год. стар из Руме; Стојаковић Симеон, 18 год. стар из Руме; Михајловић Милева, 43 год. стара из Руме; Пријић Милан, 48 год. стар из Карловаца; Белић Стана, 39 год. стара из Прњавор-Крушедола; Вуковић Стојанка, 30 год. стара из Ирига; Пузић Душанка, 30 год. стара из Ривице; Дњестан Михаил, 47 год. стар из Пазове; Ковачевић Милена, 18 год. стара из Јаска; Радонић Митар, 40 год. стар из Јаска; Пејић Васа, 37 год. стар из Јаска; Бабић Сава 29 год. стар из Јаска; Радосављевић Никола, 20 год. стар из Јаска; Недић Аца, 23 год. стар из Јаска; Милошевић Стеван, 29 год. стар из Лаћарка и Пувача Милица 29. год. стара из Митровице.

OGLAS

Pokretni Prieki sud, koji je dana 21. kolovoza 1942. zasjedao u Vukovaru, donio je sljedeću:

O S U D U

1. Nikola Gajić, krznar, 35 g. star, iz Iriga,
2. Mila Perić, 34 g. st., iz Iriga,
3. Draginja Stanković, 52 g. st., iz Maradika, kot. Irig,
4. Mitar Stanković, 59 g. st., iz Prnjavor-Krušedola, kot. Irig,
5. Mladen Stolić, 67 g. star, iz Rume,
6. Simeon Stojaković, priv. učenik, 18 g. star, iz Rume,
7. Zagorka Drapčlin, 36 g. stara, iz Radinaca, kot. Ruma,
8. Mileva Mihajlović, 45 g. stara, iz Rume,
9. Milan Prijić, 48 g. star, iz Krčedin, kot. Hrv. Karlovci,
10. Stana Bellić, 39 g. stara, iz Prnjavor-Krušedola, kot. Irig,
11. Stojanka Vuković, 30 g. stara, iz Iriga,
12. Dušanka Puzić, 30 g. stara, iz Rivice, kot. Irig,
13. Mihajlo Dnjestran, 47 g. star, iz Nove Pazove,
14. Milena Kovačević, krojačica, 18 g. st., iz Jazka, kot. Irig,
15. Mitar Radonić, 40 g. star, iz Jazka, kot. Irig,
16. Vasa Tesić, 37 g. star, iz Jazka, kot. Irig,
17. Sava Babić, brijač, 29 g. star, iz Jazka, kot. Irig,
18. Nikola Radosavljević, 20 g. star, iz Jazka, kot. Irig,
19. Aca Nedić, 23 g. star, iz Jazka, kot. Irig,
20. Stevan Milošević, 29 g. st., iz Lačarka, kot. Hrv. Mitrovica,
21. Milica Puhač, 29 g. stara, iz Hrv. Mitrovica,

Proglašeni su krivima, jedni da su prenosili poštu i zavojni materijal, za partizane, posjedovali bez dozvole vlasti vatr. oružje, davali hranu partizanima, te slušali krugovalnu postaju London, a drugi da su vršili komunističku promičbu, širili neistinite vesti, održavali vezu sa odmetnicima, te propustili u zakonskom roku prijaviti vlastima osobe, koje su primili na stan, pa su time počinili zločin protiv obstanda Države i njezinog uređenja u smislu §-a 98. i. 2. k. z., §-a 2., točka 2., zakonske odredbe o pokretnom priekom sudu od 24. VI. 1941. §-a 1. i. 1. zak. odredb o promjeni zakonske odredbe o priekom i pokretnom priekom sudu od 10. VII. 1941., te §-a 1. i. 1. zak. odredbe o promjeni zakonske odredbe o priekom sudu i zakonske odredbe o pokr. priekom sudu od 5. VII. 1941.,

PA SU STOGA SVI GORE NAVEDENI OSUĐENI NA KAZNU SMRTI STRIJELJANJEM,

koja je kazna nad njima u zakonskom roku i izvršena.

U Vukovaru, dne 21. kolovoza 1942.

Iz ureda višeg redarstvenog povjereništva
za Veliku župu Vuka

Интересантан је и даљи опис Кресића о збивањима тих трагичних августовских дана на Дудику.

„Ја сам у оно време — изјавио је Кресић — становао на салашу Ивана Плавшића из Вуковара, који је удаљен од места стрељања тј. од Дудика највише 500 метара, па смо ја и чланови моје породице у августу 1942. год. чули кроз неколико дана, нарочито на вечер, стрељање жртава у Дудику...

Једно поподне, око 4 сата, орао сам њиву, кад су наједанпут зафијукале кугле изнад моје главе, а након тога одмах чуо плач и ужасан јаук једне од жртава одређених за стрељање, а након тога прасак хитаца. Након пола сата отприлике наишао је до мене пољар Нађ Јаника из Вуковара у винограду на Левој Бари, и ја сам га упитао ко је то тако јако јаукао. Он ми је рекао да је један од оних, који су вођени на стрељање, побјегао од страже и скрио се у кукурузе, а стража је трчећи за њим пуцала. Како је он као пољар био баш у близини Дудика у заседи, ова је стража набасала на њега, па када је од њега чула да је пољар није га дирала као сумњивог већ га је само питала да ли је видео човека који је бежао... Присилили су га да с њима иде трагати за тим човеком, и неко време трагали су и наједанпут су неки повикали да су га нашли, па је и пољар од њих отишао". Кресић даље каже да су усташе тог човека одвеле у јаму и да су га тамо најгрозније мучиле и да је због тога толико и јаукао.

Седмо суђење, одржано је 25. VIII 1942. године. Пред суд су овог пута изведени и оптужени:

1. Светислав Кнежевић, син Чедомира и Олге, рођене Буњаз, рођен 2. XI 1915. године у Војки, живи у Војки, вере православне, неожењен, ратар, некажњаван.

2. Славко Влашић, син Митра и Данице, рођене Гајин, вере православне, рођен 20. ц 1920. године у Војки, живи у Војки, студент технике, војску није одслужио, некажњаван.

3. Лазар Хаџић, син Душана и Соке, рођене Ковачевић, православне вере, рођен 22. ц 1918. године у Војки, живи у Војки, ожењен, нема деце, ратар, некажњаван.

4. Жарко Сечански, син Николе и Лепосаве, рођене Бељин, вере православне, рођен 1907. године у Голубинцима, живи у Голубинцима, ожењен, отац једног детета, некажњаван.

И овде је оптужница сасвим кратка. Светислав Кнежевић је оптужен што је био комуниста, те као такав присуствовао састанцима и примао и ширио народноослободилачке материјале. Славко Влашић исто тако, да је био члан Комунистичке партије, Месне партизанске десетине, да је давао прилоге у новцу, а и сам сабирао од других по-Моћи за народноослободилачки покрет. Осим тога да је још преносио и писмене поруке и народноослободилачки материјал. Лазар Хаџић

и Жарко Сечански да су пропустили пријавити окупаторско-квислиншким властима лица за која су знали да су радила за народноослободилачки покрет.

Накнадно је оптужен још и Миленко Лепшановић из Голубинаца и то најетжом оптужбом; да је поседовао и носио ватрено оружје. Главни сведок на овом процесу био је Стјепан Блажековић, полицијски агент, који је и хапсио и саслушавао олтужене. Испало је тако као што каже народна пословица „Судија те тужи, судија те суди“. Иако су Сећански и Лепшановић порекли наводе оптужби и изнели да су полицијски органи под батинама изнудили нека измишљена признања, суд је ипак поверовао полицијском агнету Балжековићу и све поменуте осудио на казну смрти стрељањем. Казна је још истог дана извршена. У пресуди је наведено и којим редом ће бити извршено стрељање. Према пресуди стрељање је извршено овим редом: 1. Миленко Лепшановић, 2. Жарко Сећански, 3. Лазар Хаџић, 4. Славко Влашић, 5. Светислав Кнежевић.

Осмо суђење одржано је истог дана кад и седмо, односно 24. VIII 1942. године, а само стрељање извршено је сутрадан. Овог пута судило се групи родољуба из Купинова. Пред суд је изведено осам Купиновчана и то:

„1. Иван Маричић, син Тодора и Везиље, рођене Игњатовић, православне вере из Купинова, срез Земун, завичајан и живи у Купинову, рођен 1919. земљорадник, ожењен, без деце, писмен, војску одслужио, нема имовине, некажњаван.

2. Сава Вујичић, син пок. Рајка и Живане рођене Гаврић, православне вере, родом из Купинова, срез Земун завичајан и живи у Купинову, рођен 11. марта 1919. године, ратар, писмен, ожењен, нема деце, војску није служио, некажњаван.

3. Срета Будимчић, син Стевана и Марије, рођене Секулић, православне вере, рођен 20. 1. 1909. године у Купинову, срез Земун, завичајан и живи у Купинову, чиновник, неожењен, писмен, војску одслужио, нема имовине, некажњаван.

4. Милан Одобашић, син пок. Светозара и пок. Данице, рођене Милићевић, православне вере, родом и живи у Купинову, стар 26 година, ратар, ожењен, без деце, писмен, некажњаван.

5. Лазар Ђурић, син Душана и пок. Резе, рођене Радошев, православне вере, родом и надлежан у Купинову, стар 36 година, неписмен, ожењен, отац четворо деце, ратар, војску одслужио, некажњаван.

6. Митар Валетић, писар, иначе, рођен у Калиновику, срез Фоча, завичајан у Варешу, живи у Купинову, општина иста, срез Земун, неожењен, војску није одслужио, нема имовине, до сада некажњаван.

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA

VIŠE REDARŠTVENO POVJERENIČTVO ZA VELIKU ŽUPU VUKA U VUKOVARU

Broj: 641-42.

Vukovar, 25. kolovoza 1942.

OGLAS

Pokretni Priekni sud, koji je dana 25. kolovoza 1942. zasjedao u VUKOVARU, izrekao je sljedeću :

OSUDU

1. **Svetislav Knežević**, 27 god. star, iz Vojke
2. **Slavko Vlašić**, student tehnike 21 god. star, iz Vojke
3. **Lezar Hadžić**, 24 god. star iz Vojke
4. **Žarko Sečanski**, 35 god. star, iz Golubinaca
5. **Milenko Lepšanović**, 22 god. star, iz Golubinaca
6. **Ivan Marčić**, 23 god. star, iz Kupinova
7. **Sava Vujčić**, 23 god. star, iz Kupinova
8. **Sreta Budimčić**, 33 god. star, iz Kupinova
9. **Milan Odobašić**, 24 god. star, iz Kupinova
10. **Lazar Djurdjić**, 36 god. star, iz Kupinova
11. **Mitar Veletić**, 20 god. star, iz Kupinova
12. **Ivan Kurjački**, 53 god. star, iz Kupinova
13. **Slavko Arsenijević**, 22 god. star, iz Kupinova

proglašeni su krivima, jedni da su bili komunistički partiji, te sabirali i nosili hranu partizanima, kao i davali za crvenu pomoć, a drugi da su bili članovi komunističkih desetina, primali komunističke letke i brošure, te prenosili pismene poruke i komunistički materijal, te konačno da nisu prijavili vlastima osobe, za koje su znali da se bave protudržavnim radom čime su počinili zločin protiv obstanda Države i njezinog uređenja u smislu § a 98. t. 2. k. z., te zločin u smislu § a 2. t. 3. zakonske odredbe o pokretnom prieknom sudu od 24. VI. 1941., pa su stoga svi gore navedeni osuđeni na kaznu smrti strijeljanjem, koja je nad njima u zakon. roku i izvršena.

7. Иван Курјачки син. пок. Кузмана и пок. Данице, рођене Васић, православне вере, рођен у Купинову срез Земун, завичајан у Купинову, стар 53 године, ожењен, отац четворо деце, писмен, војску одслужио, има имовине око 16 кј. земље и кућу, до сада некажњаван.

8. Славко Арсенијевић, син Николе и Руже, рођене Лекић, православне вере, рођен и завичајан у Купинову, општина иста, срез Земун, стар 22 године, ратар, неписмен, неожењен, војску није одслужио, има 4 кј. земље и кућу, до сада некажњаван.

Иако у пресуди и у другим полицијским списима није забележено, ипак се из других извора сазнаје да је био ухапшен још и Вељко Курјачки, такође родом из Купинова.

Оптужница је и ове људе теретила, по истом шаблону као и оне којима је раније суђено, а Саву Вујичића још и то да је био у партизанима и да је као такав припадао оном друштву које је радило и ради на насилном обарању поретка. Сви оптужени су осуђени на казну смрти стрељањем, осим Вељка Курјачког, и још истог дана стрељани.

Хапшење у Купинову

Према подацима са којима се располаже, злочини Виктора Томића и његове пратње у два пута захватили су и Купиново. Зна се да је прво хапшење у Купинову извршено 8. августа 1942. године. Том приликом ухапшено је 18 лица, међу којима су: Вељко Марковић, Никола Кузмановић Иван Курјачки, Вељко Курјачки, Лазар Ђуричић Жика Миркановић, Мића Вуретић Жарко Обровачки, Срета Будимчић, Ђока Чумпајло, Милан Одобашић, Сава Вујичић, Славко Арсенијевић, Иван Маричић, Бошко Стајчић, Сава Обровачки и Лазар Кокановић.

Како је дошло до овог хапшења? Ко је указао окупаторско-квислиншкој власти на постојање широко распрострањене организације НОП-а у Купинову? О томе постоје и два докумената. Оба потичу из архиве УНС-е, и настала су у то време. Први документ је извештај о раду Стјепана Блажековића. Из њега се види да је хапшење и истрагу над ухапшеним родољубима из Купинова извршио и водио Стјепан Блажековић Иако Купиново није било у старопазовачком срезу, Блажековић је и истрагу над лицима из Купинова водио у оквиру истраге „Стара Пазова“. Али у овом извештају се ништа не говори о томе како је Блажековић знао која лица у Купинову да ухапси. О хапшењу у Купинову говори се опширније у једном другом документу. То је извештај ВРП-а од 31. августа 1942. године, упућен Еугену Кватернику шефу Усташке надзорне службе у Загреб. О хапшењу у Купинову, у овом документу пише:

„Што се тиче истраге у Купинову, она је започела једним делом у Вуковару над ухапшеним лицима која је упутило котарско престојништво из Земунa, а коју истрагу је водио Стјепан Блажековић. на основу исказа добивених од ових лица, као и обавештајним путем, пошто се наводно радило о једном устаничком селу, услиједила је касније том истрагом, по Стјепану Балжековићу, најпре, истражна акција по подацима добијеним том истрагом, а касније је и он сам ишао на лице мјеста у пратњи агената те извршио један број хапшења и са затвореницима се вратио у Сремску Митровицу гдје је над истим водио истрагу. Блажековић је у истрази установио да се ради о помагању партизана од тамошњег становништва у великој мјери, па су касније на тражење Виктора Томића јединице домобранства извршиле војничку акцију у том крају и похватале велик број људи и довели их у митровачку казниону. Датум те акције не може се тачно навести, али је она услиједила свакако после акције на Фрушку гору, дакле после 6. септембра 1942. године...”

То је све што садржи „Извјештај о делатности ВРП у Срему”, а односи се на Купиново. Међутим, неопходно је указати на неке појединости које се спомињу у овом извештају, а односе се на хапшење и истрагу Купиновчана. Реч је најпре о томе да у овом документу пише да су подаци за хапшење Купиновчана добијени „обавштајним путем”. А познато је да су се усташким обавештајним радом бавили у Земуну и земунском срезу Рудолф Ретл, Ђура Ивковић шефови земунске полиције, а пре свих њих и највише Андрија Јуратовић, који је био и шеф специјалне јединице Усташке надзорне службе за Велику жупу Вука, која се звала „Повјереништво Усташке надзорне службе за Велику жупу Вука и град Земун”, са седиштем у Земуну. Додајмо томе да је Јуратовић два дана пре хапшења у Купинову, дошао из Загреба, где је био на реферисању и по специјалном позиву Еугена Кватерника. Према томе може се сматрати да је основ за хапшење у Купинову био Јуратовићев обавештајни рад и подаци до којих је он, тим путем, дошао. И сам Стјепан Блажековић имао је видног удела у томе. Не заборавимо да је он био члан Истражне комисије, па је као такав још пре доласка ВРП у Срем, извршио бројна хапшења и водио истраге у старопазовачком, па и у земунском срезу. Балжековић је, саслушавши ухапшене у Вуковару, дошао најпре у Руму, а затим у Стару Пазову, где је заседао Покретни преки суд, 8. августа 1942. године, дакле оног истог дана када је извршено и хапшење у Купинову.

Ухапшени родољуби из Купинова, њих 10, изведени су пред Покретни преки суд, 24. и 25. августа у Вуковару и сви, сем једног, осуђени на смрт стрељањем и стрељани (види „Осмо суђење” у Вуковару).

Стрељање талаца у Дудику

Све што смо напред рекли, о масовном стрељању родољуба у Вуковару, било је стрељање по пресуди Покретног преког суда. Иако је и тај „правосудни“ орган био страшно средство за уништење сремског становништва, ипак је окупаторско-квислиншка власт примењивала још један страшнији начин уништења народа, а то је стрељање талаца, односно стељање лица која изаберу полицијски органи и без икаквог суђења. У највећем броју случајева та лица и не знају због чега се стрељају. По правилу њима полицијски органи нису ни саопштавали да ће бити стрељани, или да су терећени да су нешто учинили. То је била у ствари одмазда због тога што су на неким местима погинули окупаторско-квислиншки војници или стрељани неки функционери. Таквих стрељања било је у Вуковару више и немогуће је све набројати. Зато наводим само неке.

Стрељање Митровчана

После другог доласка Еуена Кватерника и Виктора Томића у Сремску Митровицу, и од тренутка када им је достављен списак из усташког логора с већим бројем лица које је требало ухапсити, у граду је завладала велика несигурност.

У усташкој припремној бојни где је главну реч водио Мата Ципријановић, састављени су спискови лица које је требало ухапсити. Поред Ципријановића ту су били још и др Карло Хелбих, лекар, управитељ сремскомитровачке болнице, Фрањо Бриндл, градоначелник и Андрија Крзмановић, логорник који ће нешто касније учествовати у састављању још бројнијих спискова лица за хапшење. Углавном су то спискови оних лица која ће бити стрељана на сремскомитровачком православном гробљу.

Но, 13. августа увече Мата Ципријановић је имао све спремљено за масовно хапшење. У редарственој испостави (полицији) у ноћи између 13. и 14. августа, поред Ципријановића, налазили су се ту још неки чланови усташке припремне бојне, међу којима су били запажени Антон Регл, Антон Морак, Перо Харамина, Милан Гашпаревић и др.

Што се тиче лица која је требало ухапсити, она су се већ налазилау списку „црвене помоћи“, али њих очевидно није саставила „плавокоса“ девојка, као што се то желело приказати, већ је списак био састављен у усташком логору. Под принудом, касније, тај списак је, како је еетј речено, био потписан и од два омладинца. Окорелим злочинцима у усташком логору није требала ничија помоћ, већ само

камуфлажа. Јер, у списку су се налазила и лица чија имена „потписници“ нису знали. Поготово што многа од тих лица нису имала никакве везе са скојевском организацијом, нити су чак знали да се прикупља помоћ у материјалу и новцу за партизане.

У суштини, списак је био састављен на основу строго поверљиве директиве Павелићевог главног стана, којом се предвиђало потпуно истребљење српског живља „источно од Шида“. Образложења у глављима огласа о стрељањима били су обична лакрдија.

Ципријановић је поделио тридесетак припадника усташке бојне по групама и свако је добио свој рејон хапшења. Но, у усташком логору, приликом састављања спискова, дошла су до изражаја и нека лична расположења усташких функционера, па се у списку нашао и један број напредних Хрвата из Сремске Митровице, за које се од раније знало да не одобравају усташка зверства.

Те ноћи, између 13. и 14. августа 1942. године, ухапшено је око 30 лица а међу њима су били и др Мане Будисављевић, Јован и Ђурица Гргуров, Бора Станковић, Небојша Форишковић, Мата Симуновић, Ивица Микулчић, Крунослав Штаблер, Василије и Милан Бедричић, др Милош Гајић и други.

Један од истакнутих усташа који су те ноћи, а и наредне, између 14. и 15. августа, хапсили у Сремској Митровици био је Антон Морак, електричар из електричне централе у Сремској Митровици. Он је водио једну групу, хапсећи према Ципријановићевим налозима већи број лица. Заједно с њим у групи је био и Антон Регл, такође припадник припремне усташке бојне.

Група Митровчана која је ухапшена те ноћи одмах је пребачена возом до Вуковара.

Сутрадан се хапшење наставило. Ухапшено је око 80 лица и сви су били отерани у Вуковар. И те ноћи Мата Ципријановић је водио главну реч. Издавао је стално наређења патролама за хапшење, па је чак описивао и куће где се хапшење требало обавити. Крај њега су били Еуген Ђурић, Мата Ковачић и још неки. Међу ухапшеним лицима били су Ђура Сауер, Ферда Подушка и Казимир Илић, који се једнога тренутка обратио Ципријановићу, тражећи објашњења за своје хапшење:

— Мато, шта се ово догађа?

— Ништа, ништа, видећеш већ! — одговорио је саркастично Ципријановић и наставио наређења о хапшењу.

Ту, у ходнику полиције, тога тренутак налазили су се професор Алекса Петровић, Ђокица Тимић, трговац Мачковски, Ђуро Сауер, бифеџија Терзић и још неки грађани. Око 3 часа ујутро, када је у полицију било отерано већ око 80 лица, сви су истерани у дворште где су им руке биле повезане жицом. У свеопштој забуни ухапшеници се

нису сналазили. Многима је цела ситуација изгледала нестварно и када су им наредили да изађу у двориште ради везивања, стали су као скамењени. Тога тренутка фолксдојчер Антон Полих, звани Тоиа, почео је да удара ногом и песницама затворенике. Тај Полих је био иначе из Лаћарка и познат као окорели фашиста, а служио је код Ђурића у усташкој полицији у Сремској Митровици.

Похапшени Митровчани стигли су у Вуковар ок 6 часова изјутра. На жељезничкој станици већ је чекала повећа група усташа која их је опколила и одвела у Елцов магазин у непосредној близини станице. Чим су затвореници доведени у двориште ове зграде, појавио се лично Еуген Кватерник. Грдио је и псовао затворенике, а затим је додао усташким стражарима: „Пуиајте на њих из митраљеза! Унапред припремљени, стажари су увлачили у митраљезе празне шаржере и уперивши цеви на ухапшене, шкљоцали су на празно...

Мушкарци су се налазили у приземљу и на првом спрату зграде, а на другом су биле затворене жене. Сви су имали везане руке. У тим просторијама и дању и ноћу стражарило је педесетак усташа који су се смењивали после одређеног времена. С времена на време у просторије су упадали и агенти. Постављали су питања појединим затвореницима. Занимало их је шта је ко по занимању. Неки су дрско добавивали с врата: „Ево наших волова за кланицу!“ Други су опет мирно приступали затвореницима и после краћег дијалога, без икаквог повода, ударали затворенике песницама од чега су појединци падали на земљу. Међу овим агентима били су и браћа Естор и Винко Скарпа, пореклом негде из Далмације.

Повремено, наредних неколико дана из логора су неки затвореници одвођени у зграду Жупаније на саслушање. Приликом саслушања Октавијан Свјежић и Виктор Томић тукли су затворенике воловским жилама. Међу усташама — стражарима у самом логору, запажени су били неки Ивица Грегуринчић из Товарника и неки Сабо из Сотина.

За то време у логор су из Сремске Митровице стигли и Андрија Крзмановић, Мате Ковач, Еуген Ђурић и Фердо Кнез. Неки од ухапшених, видећи Крзмановића, дозивали су га, али се он правио да их не чује. Фердо Кнез је, међутим, дошао да интервенише за неколицину затвореника, после чега су пуштени Едуард Горички и Казимир Илић.

Неколико дана касније, 19. августа 1942. око 21 час изведена је на Дудик група од 50 Митровчана. Један детаљ остао је нерасветљен у вези с овим стрељањем. Наиме, 18. августа једној већој групи затвореника је саопштено да ће бити пуштени кући. Међу њима је било неколико лекара, апотекара, трговаца, професора и службеника. Ни један од њих није био саслушан и веровало се, како им је било и ре-

чено, да ће бити ослобођени. Једна група је чак била и пуштена 18. августа да се врати у Сремску Митровицу. Но, када су стигли на железничку станицу у овај град, били су поново ухапшени и враћени у Вуковар. Како је дошло до овог иаглог обрта? Међу документима у архиву налази се и једна изјава која осветљава овај случај. На основу ње могуће је реконструисати кратак дијалог између Драге Јилека и још једног лица, чије је име остало непознато.

Тај разговор водио се 18. августа после подне.

— Ко је пустио из затвора Живана Кузминца и Драгутина Василица? — запитао је повишеним тоном Јилек.

Том приликом поменути су још неки Митровчани, а на то му је непознато лице одговорило:

— Против тих људи нема никаквог доказа што би их теретило па смо сматрали да их можемо пустити кући.

— По чијем сте наређењу то учинили! — повикао је Јилек.

Никакав одговор није уследио, а онда се опет чуо Јилеков глас:

— Њих се мора натраг вратити, јер су они сви таоци. Ако се не врате, ви ћете за њих одговарати својим животом!

То је било пресудно. Сви „ослобођени“ задржани су у затвору и стрељани 19. августа 1942. касно увече.

Два сата касније пошто је за стрељање на Дудик одведена група у којој се налазила Вера Томић, пред затворску зграду стигло је неколико аутобуса ВРП. Они су плаве боје и врло се брзо дају препознати. Усташе су испале из аутобуса и дошавши до врата на приземљу, почеле да прозивају. Сви прозвани су пролазили кроз шпалирусташа који је био постављен од аутобуса до улазних врата. Неки су од затвореника, мислећи да ће бити ослобођени, чак питали да ли са собом могу понети своје ствари. Неко од усташа им је то дозволио.

Прозивка је извршена на основу имена исписаних тешко читљивим словима на цедуљицама, па су усташе, не могавши тачно да прочитају име затвореника, узимале лице чије је име било слично оном, које је било уписано на цедуљи!

Но, до забуне је дошло тек када је прозванима наређено да се свуку. Запрепашћени, прозвани затвореници су се скаменили. Неко из групе је рекао: „Па нама је речено да ћемо бити ослобођени“.

— Свлачите се одмах, или ћемо вас ми почети да свлачимо! — повикао је усташа.

Настао је тајац, а онда су усташе почеле да гурају и туку осуђенике, терајући их у аутобусе и каре. Потрајало је то неколико минута, а онда се зачула бука мотора...

За то време, на Дудику су чекали аскери с Виктором Томићем. Раке су већ биле ископане, а рефлектори с два луксузна аутомобила осветљавали су цео тај простор.

Аутобус са затвореницима се зауставио неких педесетак метара даље од ископане раке. Из аутобуса су најпре изашле усташе у зеленим униформама, а онда и затвореници. Неки од њих још кису били скинули одећу па су се скидали ту пред самом раком. Усташе су одвајале мање групе ухапшених и одводили их до саме раке, где су жртве морале да клекну на сам руб. Одмах затим пуцали су жртвама у потиљак или у леђа.

Убице су брзо обављале своју крваву работу, а многи од стрељаних није био ни мртав. Једнога тренутка, према опису очевидца (једног од вуковарских лекара), код саме јаме настала је гужва. Усташе су приметиле да сви стрељани нису мртви, па су почели да кољу и ножевима боду своје жртве. Лекар, којем се и дугује опис овог ужасног призора, запрепашћен овим што се пред њим одиграло, обратио се вођи аскера:

— Зашто дозвољавате клање? Ова лица су осуђена на смрт стрељањем!... Ти младићи који кољу људе постају прави разбојници!

Усташки натпоручник Јозо Матијевић, који је командовао групом усташких целата, одбрусио је лекару:

— То се вас као лекара баш ништа не тиче. Гледајте своје послове!

Међу присутним усташким функционерима виђени су те ноћи крај саме јаме највиши усташки функционери из Вуковара. Пре свих Стјепан Мајурчић, усташки логорник и Лука Пуљиз, стожерник усташког стожера из Вуковара. Те ноћи на Дудику стрељани су:

1. Василије Бедричић, месар, рођен 1903. г. из Срем. Митровице,
2. Милан Бедричић, месар, рођен 1904. г. из Срем. Митровице,
3. Алекса Бараксадић, ковач, рођ. 1902. г. из Срем. Митровице,
4. др Мане Будисављевић, лекар, рођен 1894. г. из Срем. Митровице,
5. Коста Божић, рођен 1886. г. из Белегиша,
6. Стеван Билић, трговац, рођен 1889. г. из Срем. Митровице,
7. Славко Билић, ђак, рођен 1922. г. из Срем. Митровице,
8. Сима Девић, рођен 1885. г. из Срем. Митровице,
9. Радојко Ђаковић, рођен 1885. године из Срем. Митровице,
10. Паја Девић, фијакериста, рођ. 1900. г. у Срем. Митровици,
11. Небојша Форишковић, строј. помоћ. рођен 1922. г. у Митровици,
12. Веселин Гргуrow, високошколац, рођен 1922. г. из Митровице,
13. Др Милош Гајић, лекар, рођ. 1909. г. из Срем. Митровице,
14. Ђорђе Јаносевић, чиновник, рођен 1920. г. из Митровице,
15. Петар Јовановић, фијакериста, рођен 1910. г. из Митровице,
16. Стеван Јовановић, рођен 1908. г. из Срем. Митровице,
17. Светозар Капетановић, рођен 1922. г. из Срем. Митровице,
18. Светозар Коларовић, коларски пом. рођ. 1918. г. из Срем. Митровице,
19. Радован Ђуришић, рођ. 1905. г. из Срем. Митровице,
20. Петар Милиновић, ђак, рођен 1922. г. из Срем. Митровице,
21. Милан Милованчев, ро-

NEZAVISNA DRŽAVA HRVAJSKA

VIŠE REDARSTVENO POUJEDINJENJE
ZA VELIKU ZUPU VUKA

Broj: 1117-42.

Hrvatska Mitrovica, 3. IX. 1942.

OGLAS

U mjesecu kolovozu 1942. ubijeni su po banditima sljedeće osobe:

1. **Dušan Popović** kod Kuzmina na salašu dne 14. VIII. 1942.
2. **Sava Spajić** iz Bosuta dne 19. VIII. 1942.
3. **Ustasa Pajalović** iz Divoša dne 14. VIII. 1942.
4. **Svetozar Nešković** iz Grgurevaca dne 12. VIII. 1942.
5. **Martin Sag** u vinogradu kod Grgurevaca dne 12. VIII. 1942.

Budući da u zakonom roku od 10 dana nisu progonjeni zločinci, a niti su gradjani grada Hrvatske Mitrovice i stanovnici kotara Hrvatske Mitrovice dali podatke o njihovim skrivenim, te je dana 19. kolovoza 1942. a sa tezišnje zakonske odredbe broj CCCXXXI - 1620 Z. p. 1941. od 2. listopada 1941. STREJANO kao taoci PEDESET OSOBA, koji su nakon najtežijih rođarstvenih krivičnih postupaka kao pomagači razbojničkih bandi, i za poterica poginulih sudaca iz trupa strijelani su:

- I
1. Petrićević Vasilje, mesar, rođen 1903. iz Hrv. Mitrovice
  2. Petrićević Milan, mesar i ekonom rođen 1904. iz Hrv. Mitrovice
  3. Parakostić Aleksa, kovač, rođen 1902. iz Hrv. Mitrovice
  4. Bišk. Branko svratiljar rođen 1885. iz Hrv. Mitrovice
  5. Budnarjević Dr. Miro, ležnik, rođen 1894. iz Hrv. Mitrovice
  6. Bočić Kosta, rođen 1880. iz Buzurga
  7. Bišk. Sevan, izgovac, rođen 1880. iz Hrv. Mitrovice
  8. Bišk. Stanko, dak, rođen 1922. iz Hrv. Mitrovice
  9. Derić Sava, rođen 1896. iz Hrv. Mitrovice
  10. Đaković Radovan, rođen 1885. iz Hrv. Mitrovice

- II
1. Derić Pava, igjarista, rođen 1900. iz Hrv. Mitrovice
  2. Porčićević Nedeja, strujar i pomoćnik, rođen 1922. iz Hrv. Mitrovice
  3. Ugrasov Veselje, visokostolac, rođen 1922. iz Hrv. Mitrovice
  4. Čučić Dr. Miloš, ležnik, rođen 1908. iz Hrv. Mitrovice
  5. Janošević Đorđe, pomoćnik čuvalnik, iz Hrv. Mitrovice
  6. Jovanović Pera, igjarista, rođen 1910. iz Hrv. Mitrovice
  7. Jovanović Seva, rođen 1908. iz Hrv. Mitrovice
  8. Đurđić Radovan, rođen 1905. iz Hrv. Mitrovice
  9. Kapetanović Svetozar, rođen 1922. iz Moravica
  10. Kolarić Svetozar, kolarnik pomoćnik, rođen 1918. iz Moravica

- III
1. Mitrović Petar, dak, rođen 1922. iz Hrv. Mitrovice
  2. Mitrović Milan rođen 1900. iz Hrv. Mitrovice
  3. Miroš Dušan kropač, rođen 1880. iz Hrv. Mitrovice
  4. Mešandrić Kristo, rođen 1901. iz Bebe
  5. Mihaljević Nikola, rođen 1906. iz Hrv. Mitrovice
  6. Manastirac Sevan, dak, rođen 1922. iz Hrv. Mitrovice
  7. Miroš Radovan, vještovač, rođen 1892. iz Hrv. Mitrovice
  8. Njemić Svetozar rođen 1906. iz Hrv. Mitrovice
  9. Pavlović Jovan, pekar rođen 1908. iz Vel. Radica
  10. Petrović Velimir, kropač pomoćnik, rođen 1908. iz Hrv. Mitrovice

- IV
1. Petrović Aleksa, profesor, rođ. 1904. iz Hrv. Mitrovice
  2. Puhalo Dane, gostovatelj, rođ. 1895. iz Hrv. Mitrovice
  3. Radković Pavle, rođ. 1887. iz Hrv. Mitrovice
  4. Ratić Jovan, radnik, rođ. 1889. iz Hrv. Mitrovice
  5. Šekular Stasimir, nitrorenski pomoćnik, rođ. 1910. iz Hrv. Mitrovice
  6. Šimovljević Miloš, laborant, rođ. 1900. iz Hrv. Mitrovice
  7. Štrelac Pava, rođ. 1909. iz Hrv. Mitrovice
  8. Štamblić Božidar, igjarist, rođ. 1911. iz Hrv. Mitrovice
  9. Štamblić Majoje, igjarist, rođ. 1913. iz Hrv. Mitrovice
  10. Stopaković Toma, kropač, rođ. 1910. iz Hrv. Mitrovice

- V
1. Stojanović Sevan, rođ. 1888. iz Hrv. Mitrovice
  2. Šemovnić Mato, sudbeni činovnik, rođ. 1917. iz Hrv. Mitrovice
  3. Šević Đokica, rođ. 1894. iz Hrv. Mitrovice
  4. Terzić Jovan, licitar, rođ. 1892. iz Hrv. Mitrovice
  5. Tukić Vaso noćni čuvar, rođ. 1886. iz Hrv. Mitrovice
  6. Vasić Dragutin, ekonom, rođ. 1888. iz Hrv. Mitrovice
  7. Vladimirović Anđrija, gostovatelj, rođ. 1909. iz Hrv. Mitrovice
  8. Vreštinović Anđrija, rođ. 1898. iz Hrv. Mitrovice
  9. Vučkanić Nikola, obnakić, rođ. 1903. iz Hrv. Mitrovice
  10. Vukpaša Žvan, obučar, rođ. 1910. iz Bebe

ђен 1900. г. из Срем. Митровице, 22. Милан Мојић, кројач, рођен 1895. г. из Срем. Митровице, 23. Крста Механџић, рођен 1901. г. из Бешке, 24. Никола Михајловић, рођен 1896. г. из Срем. Митровице, 25. Стеван Манастирац, ђак, рођен 1922. г. из Срем. Митровице, 26. Радован Мијић, велетрговац, рођен 1892. г. из Срем. Митровице, 27. Светозар Наумовић, рођен 1898. г. из Срем. Митровице, 28. Јован Павков, рођен 1908. г. из В. Радинаца, 29. Велимир Петровић, крој. пом. рођ. 1908. г. из Срем. Митровице, 30. Алексије Петровић професор, рођен 1904. г. из Срем. Митровице, 31. Дане Пухало, грунтозничар, рођ. 1895. из Срем. Митровице, 32. Павле Радојевић, рођен 1887. г. из Срем. Митровице, 33. Јован Ристић, рођен 1888. г. радник из Срем. Митровице, 34. Станислав Сакулац, здрав. помоћ. рођен 1910. г. из Срем. Митровице, 35. Милош Симовљевић, лаборант, рођ. 1900. г. из Срем. Митровице, 36. Петар Сремац, рођен 1900. г. из Срем. Митровице, 37. Борислав Станковић, лекар, рођ. 1911. г. из Срем. Митровице, 38. Милоје Станковић, лекар, рођ. 1893. г. из Срем. Митровице, 39. Тома Стојановић, кројач, рођ. 1910. г. из Срем. Митровице, 40. Стеван Стојановић, рођ. 1888. г. из Срем. Митровице, 41. Мато Шимуновић рођ. 1917. г. студент из Срем. Митровице, 42. Ђока Тимић, рођ. 1904. г. из Срем. Митровице, 43. Јован Терзић, лицидер, рођ. 1892. г. из Срем. Митровице, 44. Ваца Туџић, рођ. 1886. г. из Срем. Митровице, 45. Драгутин Василић економ, рођ. 1888. г. из Срем. Митровице, 46. Андрија Владисављевић, рођ. 1909. г. из Срем. Митровице, 47. Андрија Веселиновић, рођ. 1888. г. из Срем. Митровице, 48. Никола Вукашиновић, општ. писар, из Краљеваца, рођ. 1900 г. и 49. Живан Воркапа, обућар, рођен 1910. г. из Бешке.

Стрељање Ирижана, Земунаца, Митровчана и Лаћараца

Изгледа да је ноћ 19. августа 1942. г. на Дудику била једна од најкрвавијих. У Дудику је тада заиста проливено крви до колена. Поред стрељаних по пресуди Преког суда, о којем смо напред говорили и стрељања 50 Митровчана, као талаца, те ноћи стрељано је на Дудику још 50 родољуба из Ирига, Земуна, Митровице и Лаћарка. Оглас о њиховом стрељању објављен је знатно касније, 5. септембра 1942. године. И у овом огласу, као и у осталим који су издати пре и после њега, стоје наведених неколико имена фашиста који су погинули у борби против народноослободилачког покрета и за које окупаторске власти врше одмазду. Интересантно је рећи још и то да у огласу стоји како су окупаторски и полицијски органи „најточнијим извидима“ установили да су доле наведена лица била у вези с народноослобо-

дилачким покретом. И још нешто више, да су била у вези с погинулим усташким или окупаторским војницима. Међутим, стварно стање је такво, да дотична лица нису била ни саслушавана ни испитивана, а највећи број међу њима није ни чуо за убиства тих фашиста. Ипак, окупаторско-квислиншка власт их је извела на стрељање и стрељала. Тог дана стрељани су:

1. Стеван Ластих, рођен 1905. г. из Ирига, 2. Димитрије Бабић, рођен 1888. г. из Ирига, 3. Дамјан Пушић, рођен 1870. г. из Ирига, 4. Ђока Гољевачки, рођен 1896. г. из Ирига, 5. Димитрије Обреновић, стаклар, рођен 1911. г. из Ирига, 6. Јован Пушћ, ђак, рођен 1921. г. из Ирига, 7. Славко Бићански, рођен 1909. г. из Ирига, трговац, 8. Стеван Матић, рођен 1881. г. из Ирига, 9. Владимир Бранков, опанчар, рођен 1908. г. из Ирига, 10. Стеван Матић, рођен 1890. г. из Ирига, 11. Јован Гргуров, лекар, рођен 1892. г. из Ср. Митровице, 12. Живан Кузминац, рођен 1890. г. из Ср. Митровице, 13. Стеван Костић, гостионичар, рођен 1888. г. из Ср. Митровице, 14. Драгомир Ранков, рођен 1919. г. трг. помоћник из Земуна, 15. Светозар Зорић, рођен 1920. г. из Земуна, 16. Никола Лепотић, електричар, рођен 1919. г. из Земуна, 17. Лазо Југовић, брав. помоћ. рођен 1923. г. из Земуна, 18. Михајло Стојковић, пек. помоћник, рођ. 1911. из Земуна, 19. Крсто Ђуровић, рођен 1908. г. чиновник из Земуна, 20. Никола Новаковић, механичар, рођен 1919. г. из Земуна, 21. Мирко Чучковић, радник, рођен 1906. г. из Земуна, 22. Саво Романовић, механичар, рођен 1920. г. из Земуна, 23. Раденко Ђорђевић, радник, рођен 1916. г. из Земуна, 24. Михајло Салата, чиновник, рођен 1915. г. из Земуна, 25. Душан Дамјановић, радник, рођен 1905. г. из Земуна, 26. Маринко Влаовић, рођен 1896. г. из Лаћарка, 27. Живан Витасовић, ратар, рођен 1903. г. из Лаћарка, 28. Живан Нинковић, рођен 1915. г. из Лаћарка, 29. Милан Милић, рођен 1904. г. из Лаћарка, 30. Маринко Шуљманац, рођен 1895. г. из Лаћарка, 31. Живан Влаовић, рођен 1907. г. из Лаћарка, 32. Илија Штрбацки, рођен 1883. г. из Лаћарка, 33. Живан Штрбацки, рођен 1882. године из Лаћарка, 34. Живан Нинковић, ратар, рођен 1919. г. из Лаћарка, 35. Андрија Нинковић, рођен 1905. г. из Лаћарка, 36. Радован Вулетић, рођен 1913. г. из Лаћарка, 37. Славко Писаревић, рођен 1910. г. из Лаћарка, 38. Миленко Веселиновић, рођен 1899. г. из Лаћарка, 39. Милош Новаковић, рођен 1899. г. из Лаћарка, 40. Јован Шуљманац, трговац, рођен 1881. године из Лаћарка, 41. Живан Миленковић, рођен 1905. године из Лаћарка, 42. Мијо Милинковић, рођен 1895. године из Лаћарка, 43. Лазар Шуљманац, рођен 1910. године из Лаћарка, 44. Обрад Нинковић, рођен 1910. године из Лаћарка, 45. Обрад Свилокос, рођен 1914. године из Лаћарка, 46. Марко Црногорац, рођен 1916. године, лекар из Кузмина, 47. Ђуро Илић, радник, рођен 1913. г. из Ирига, 48. Дамјан

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA

VIŠE REBARŠEVINO POVJERENITVO
ZA VELIKU ŽUPU VUKA

Broj: 1119-42.

Vukovar, 5. rujna, 1942.

OGLAS

U toku mjeseca kolovoza 1942. ubijene su po banditima sljedeće osobe:

1. **ILUJA MOLNAB** iz Maradika dana 4. VIII. 1942.
2. **STEVAN ŠERBER** kod Bingule dana 13. VIII. 1942.
3. **VALENTIN VOLF** i nevjenčana mu žena **Mara Djurić** kod Ležimira dana 12. VIII. 1942.
4. **Domobran IVAN SLUNJSKI** kod Jakovačke pumpe 14. VII. 1942.
5. **JOSIP BARKOVIĆ**, oružnički narednik, teško i smrtno je ranjen za vrieme napada na Kupinovo dne 26. VIII. 1942.

Budući, da u zakonskom roku od 10 dana nisu primadjeni zločinci, a niti su stanovalci čvr naravnih mjesta i obitelji dati podatke o njihovim skrivištima, te je dana 19. kolovoza 1942. a na temelju zakonske odredbe broj CCCXXX - 1636 Z. p. 1941. od 2. listopada 1941 **STRIELJANO** kao taoci **PEDESET OSOBA**, koji se nakon najtežijih roderstvih tvrdila sastavljaju kao pomagači zločinčkih banda, i kao njihovi održavatelji veza u drugim mjestima, i za petorica poginulih nedužnih strijeljani su:

I. 1. Ladić Stevo, rođen 1915, iz Iriga 2. Rabić Dimitrić rođen 1881, iz Iriga 3. Jukić Damjan, rođen 1870, iz Iriga 4. Čolovićki Ilija, rođen 1865, iz Iriga 5. Čerenović Dimitrić, saklar, rođen 1911, iz Iriga 6. Pavić Jovan đak rođen 1921, iz Iriga 7. Biskanski Slavko, trgovac, rođen 1940, iz Iriga 8. Mitić Stjepan, rođen 1881, iz Iriga 9. Branković Vladimir, opoščar, rođen 1908, iz Iriga 10. Mitić Stjepa, rođen 1891, iz Iriga II. 1. Čuković Mirko, radnik, rođen 1909, iz Zemuna 2. Romanović Savo, mehanicar, rođen 1920, iz Zemuna 3. Georgijević Radenko, radnik, rođen 1916, iz Zemuna 4. Nalata Mihajlo, smotnik, rođen 1915, iz Zemuna 5. Đurđevićki Đukan, radnik, rođen 1909, iz Zemuna 6. Videnik Marinko, rođen 1865, iz Lačarka 7. Vitićki Zvonko, tatar, rođen 1903, iz Lačarka 8. Ninković Žvan, rođen 1915, iz Lačarka 9. Mitić Milan, rođen 1904, iz Lačarka 10. Suljmanović Marinko, rođen 1893, iz Lačarka	III. 1. Urošević Jovan, ljekarnik, rođen 1892, iz Hrvatske Mitrovice 2. Kuzminac Žvan, rođen 1890, iz Hrvatske Mitrovice 3. Kosić Stjepan, gostioničar, rođen 1888, iz Hrvatske Mitrovice 4. Rankov Dragomir, ljetnički pomoćnik, rođen 1918, iz Zemuna 5. Zorić Svetozar, rođen 1883, iz Zemuna 6. Lepićki Nikola, električar, rođen 1919, iz Zemuna 7. Jugović Laro, bravaristički pomoćnik, rođen 1923, iz Zemuna 8. Stojčevićki Mihajlo, gostioničar, rođen 1911, iz Zemuna 9. Džerićki Kruno, pomoćnik, rođen 1920, iz Zemuna 10. Nivalovićki Nikola, mehaničar, rođen 1919, iz Zemuna IV. 1. Vlačićki Žvan, rođen 1907, iz Lačarka 2. Šerbački Ilija, rođen 1883, iz Lačarka 3. Šerbački Žvan, rođen 1883, iz Lačarka 4. Ninkovićki Žvan, mizar, rođen 1918, iz Lačarka 5. Ninkovićki Andrija, rođen 1923, iz Lačarka 6. Vuletićki Klobučan, rođen 1911, iz Lačarka 7. Plišarovićki Slavko, rođen 1918, iz Lačarka 8. Vreštinovićki Mihajlo, rođen 1899, iz Lačarka 9. Ninkovićki Miroslav, rođen 1899, iz Lačarka 10. Suljmanović Jovan, trgovac, rođen 1881, iz Lačarka

V.

1. Milenkovićki Žvan, rođen 1899, iz Lačarka
2. Milenkovićki Mijo, rođen 1895, iz Lačarka
3. Suljmanovićki Lazar, rođen 1910, iz Lačarka
4. Ninkovićki Obrad, rođen 1916, iz Lačarka
5. Stokićki Obrad, rođen 1914, iz Lačarka
6. Uroševićki Marko, ljekarnik, rođen 1919, iz Kuzmina
7. Ilićki Ilija, radnik, rođen 1913, iz Iriga
8. Stolićki Damjan, rođen 1913, iz Iriga
9. Avramovićki Zvonko, rođen 1923, iz Iriga
10. Stojčevićki Stjepan, kmet, rođen 1905, iz Iriga

Стојић, рођен 1903. године из Ирига, 49. Жика Аврамовић, рођен 1913. г. из Ирига и 50. Стеван Сувајџић, лекар, рођен 1896. г. из Руме.

Стрељање Ирижана

Предвече, истог дана, 24. vпi 1942. када је стрељао Ирижане у Иригу, Виктор Томић је наредио да се у аутобусе укрца 86 Ирижана које је повео са собом у Вуковар. Доведени су у вуковарски логор 25. августа и већ истог дана стрељани су на Дудику. Према огласу којег је објавило Више редарствено повереништво за Велику жупу Вука, 7. септембра 1942. године, на Дудику су стрељани:

1. Никола Радошевић, ковач, рођен 1893. године у Иригу, 2. Никола Црвенковић, рођен 1888. г. из Ирига, 3. Гавра Милић, рођен 1894. г. из Ирига, 4. Глиша Николић, рођен 1898. г. из Ирига, 5. Петар Мишкичев, рођен 1907. године из Ирига, 6. Јован Јегдић, гостионичар, рођен 1891. из Ирига, 7. Никола Радошевић, рођен 1884. г. из Ирига, 8. Митар Пузић, рођен 1889. г. из Ирига, 9. Лазар Гаричевић, трговац, рођен 1882. г. из Ирига, 10. Тодор Милутиновић, трговац, рођен 1911. г. из Ирига, 11. Светозар Крстић, трговац рођен 1900. године из Ирига, 12. Коста Дамјановић, трговац, рођен 1898. г. из Ирига, 13. Сава Јојић, чиновник, рођен 1914. г. из Ирига, 14. Милан Поповић, рођен 1897. године из Ирига, 15. Милован Сивачки, рођен 1920. године из Н. Карловаца, 16. Јован Утвић, рођен 1885. из Јамене, 17. Јован Михајловић, трговац, рођен 1896. г. из Стејановаца, 18. Ђорђе Комленовић, рођен 1897. г. из В. Радинаца, 19. Марко Крњајски, рођен 1910. г. из Руме, 20. Аца Лукић, опанчар, рођен 1911. г. из Руме, 21. Никола Филиповић, рођен 1912. г. из Нових Карловаца, 22. Душан Радосављевић, месар, рођен 1891. г. из Војке, 23. Милан Попов, рођен 1897. године из Војке, 24. Жика Костић, рођен 1918. године из Белегиша, 25. Жарко Јанчић, рођен 1894. г. из Белегиша, 26. Алекса Босилкић, рођен 1920. г. из Белегиша, 27. Милан Ромић, рођен 1896. године из Белегиша, 28. Живан Субић, рођен 1895. године из Голубинаца, 29. Бранко Ралић, ткалац, рођен 1916. г. из Н. Карловаца, 31. Ђорђе Стојић, рођен 1920. г. из Белегиша, 32. Алекса Златановић, гостионичар, рођен 1892. г. из Белегиша, 33. Драгољуб Јовановић, рођен 1912. г. из Голубинаца, 34. Станко Јовановић, рођен 1902. г. из Голубинаца, 35. Петар Смиљанић, рођен 1897. г. из Војке, 36. Аврам Зековић, рођен 1912. г. из Војке, 37. Милан Ђурчин, рођен 1908. г. из Војке, 38. Бранко Сарић, месар, рођен 1912. г. из Војке, 39. Раде Баљак, рођен 1897. г. из Сурдука, 40. Бошко Стојанов, рођен 1912. г. из Војке, 41. Миланко Чалманац, рођен 1889. г. из Ви-

зића, 42. Бранко Чалманац, рођен 1901. г. из Визића, 43. Перо Бошков, рођен 1914. г. из Визића, 44. Ненад Регељац, рођен 1896. г. из Визића, 45. Милан Јуришић, опанчар, рођен 1906. г. из Визића, 46. Жарко Јуришић, рођен 1924. г. из Визића, 47. Светозар Думедаш, рођен 1895. г. из Визића, 48. Младен Чавић, рођен 1895. г. из Визића, 49. Мика Комненић, рођен 1900. г. из Визића и 50. Милутин Козић, рођен 1900. г. из Визића.

Друго стрељање Ирижана

Истог дана, 25. августа 1942. г. само одвојено од прве, стрељана је и друга група Ирижана и то:

1. Димитрије Радојевић, ђак, рођен 1921. г. из Ирига, 2. Ђорђе Ђурић, ђак, рођен 1918. г. из Ирига, 3. Душан Стојнић, кројач, рођен 1920. г. из Ирига, 4. Митар Јаковљевић, трговац, рођен 1887. г. из Ирига, 5. Славко Плавшић, учитељ, рођен 1918. г. из Ирига, 6. Митар Чупић, рођен 1916. г. из Ирига, 7. Гавра Казимировић, рођен 1888. г. геодет, из Ирига, 8. Светзар Ићитовић, учитељ, рођен 1918. г. из Ирига, 9. Дамјан Милошевић, рођен 1891. г. из Ирига, 10. Младен Милошевић, студент, рођен 1917. г. из Ирига, 11. Тодор Милошевић, рођен 1922. године из Ирига, 12. Сава Мургачевић, рођен 1892. године из Ирига, крзнар, 13. Момчило Ђурић, чиновник, рођен 1911. године из Ирига, 14. Јован Ђурковић, рођен 1884. године из Ирига, 15. Теодор Мишкичевић, трговац, рођен 1896. године из Ирига, 16. Ђорђе Крастацчевић, кројач, рођен 1902. г. из Ирига, 18. Митар Ненадовић, рођен 1878. г. из Ирига, 19. Јеврем Димитријевић, рођен 1882. г. из Ирига, 20. Стеван Чупић, чиновник, рођен 1906. године из Ирига, 21. Павле Чупић, рођен 1926. године из Ирига, 22. Ђорђе Радошевић, ковач, рођен 1885. г. из Ирига, 23. Давид Радошевић, ковач, рођен 1912. г. из Ирига, 24. Илија Радошевић, ђак, рођен 1922. г. из Ирига, 25. Лазар Костић, рођен 1896. г. из Ирига, 26. Паја Станојловић, рођен 1897. године из Ирига, 27. Радован Лазаревић, кројач, рођен 1895. г. из Ирига, 28. Светислав Станишић, рођен 1887. г. из Ирига, 29. Тома Матић рођен 1916. године из Ирига, радник, 30. Ђорђе Станојловић трговац, рођен 1885. г. из Ирига, 31. Васа Ђурић, рођен 1896. године из Ирига, 32. Душан Ђурић, рођен 1922. године из Ирига, 33. Томица Ђурић, рођен 1921. године из Ирига, 34. Тома Ђурић, рођен 1871. године из Ирига, 35. Ђорђе Дамјановић, ратар, рођен 1902. из Ирига, 36. Стеван Миловановић, зидар, рођен 1896. г. из Ирига, 37. Душан Миловановић, рођен 1906. г. из Ирига, 38. Гојко Пушић, ђак, рођен 1922. године из Ирига, 39. Лазар Прокић, рођен 1919. г. из Ирига, 40. Гојко Пајић, рођен 1922. године из Ирига.

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA

VIŠE REDARSTVENO POVJERENIČTVO ZA VELIKU ŽUPU VUKA

Broj: 1125-42.

Vukovar, 6. rujna, 1942.

OGLAS

Dana 10. veljače 1942. god. napadnuta je obhodnja između Iriga i Rume, kojom su prilikom poginuli:

- 1. JAKOB ČUNDIĆ, oružnički narednik,**
- 2. PAVKO KRAJAČIĆ,**
- 3. DVA DOMOBRANA.**

Božići, da u zakonskom roku od 10 dana nisu primadjeni stotinci, a niti su stanovnici IRIGA dali podatke o njihovim izdvojenicima, to je dana 25. kolovoza 1942. a na temelju zakonske odredbe broj CCCXXXI - 1620 Z. p. 1941. od 2. listopada 1941. STRIJELJANO kao taoci ČETIRDESET OSOBA, koji su nakon najtežijih redarstvenih izvada ustanovljeni kao pomagači stotinačkih bandi, i za četvorica poginulih nedužnih žrtava strijeljani su.

I.

1. Radojević Dimitrije, dak, rođen 1921., iz Iriga
2. Đurić Đorđe, dak, rođen 1918., iz Iriga
3. Stojnić Dušan, krojač, rođen 1920., iz Iriga
4. Jakovljević Mitar, trgovac, rođen 1887., iz Iriga
5. Plavšić Slavko, učitelj, rođen 1909., iz Iriga
6. Ičićević Svetozar, učitelj, rođen 1918., iz Iriga
7. Čupić Mitar, odvjetnički pripravnik, rođen 1916., iz Iriga
8. Kazimirović Gavra, geodeta, rođen 1888., iz Iriga
9. Milošević Damjan, rođen 1891., iz Iriga
10. Milošević Mladen, student, rođen 1917., iz Iriga

II.

1. Čupić Pavle, rođen 1926., iz Iriga
2. Radošević Đorđe, kovač, rođen 1885., iz Iriga
3. Radošević David, kovač, rođen 1912., iz Iriga
4. Radošević Ilija, djak, rođen 1922., iz Iriga
5. Kostić Laza, rođen 1896., iz Iriga
6. Stanojlović Paja, rođen 1897., iz Iriga
7. Lazarević Radovan, krojač, rođen 1895., iz Iriga
8. Stanišić Svetislav, rođen 1877., iz Iriga
9. Matijević Tomo, radnik, rođen 1916., iz Iriga
10. Stanojlović Đorđe, trgovac, rođen 1885., iz Iriga

III.

1. Milošević Todor, rođen 1922., iz Iriga
2. Mujačević Sava, krznar, rođen 1892., iz Iriga
3. Djušić Momčilo, poseb. činov., rođen 1911., iz Iriga
4. Čurković Jovan, rođen 1884., iz Iriga
5. Miškićević Teodor, trgovac, rođen 1896., iz Iriga
6. Krstavićević Đorđe, krojač, rođen 1902., iz Iriga
7. Radošević Stevan, bačvar, rođen 1881., iz Iriga
8. Nenadović Mitar, rođen 1878., iz Iriga
9. Dimotijević Jevrem, rođen 1882., iz Iriga
10. Čupić Stevan, biv. držav. činovnik, rođen 1906., iz Iriga

IV.

1. Đurić Vaso, rođen 1896., iz Iriga
2. Đurić Dušan, rođen 1922., iz Iriga
3. Đurić Toma, rođen 1921., iz Iriga
4. Đurić Toma, rođen 1871., iz Iriga
5. Damjanović Đorđe, ratar, rođen 1902., iz Iriga
6. Milovanović Stevan, zidar, rođen 1896., iz Iriga
7. Milovanović Dušan, rođen 1906., iz Iriga
8. Pušić Gojko, djak, rođen 1922., iz Iriga
9. Prokić Lazar, rođen 1919., iz Iriga
10. Pajić Gojko, rođen 1922., iz Iriga

Стрељање Батајничана, Купиновчана, Кузминаца, Рачана,
Митровчана, Лаћараца, Буковчана, Черевихана,
Ирижана, Карловчана и Илочана

Ноћ, 25. августа на Дудику била је и најкрвавија и последња крвава ноћ на овом месту у 1942. години. Поред напред наведених, те ноћи стрељани су још и:

1. Сава Михајловић, рођен 1902. год. из Батајнице, 2. Стојан Мирковић, пекар, рођен 1892. г. из Батајнице, 3. Никола Курјачки, рођен 1913. г. из Купинова, 4. Ђока Чумпаљо, рођен 1887. г. из Купинова, 5. Богољуб Шашић, матурант, рођ. 1909. г. из Купинова, 6. Бошко Стајчић, рођен 1921. г. из Купинова, 7. Лазар Комановић, месарски помоћник, рођен 1921. г. из Купинова, 8. Жика Миркановић, трговац, рођен 1921. г. из Купинова, 9. Стева Обровац, рођен 1919. г. из Купинова, 10. Ђока Нештинац, рођен 1916. г. из Батајнице, 11. Никола Јухик, учитељ, рођен 1912. г. из Кузмина, -12. Станко Вукадиновић, ковач, рођен 1905. г. из Кузмина, 14. Милош Брадисављевић, рођен 1887. г. из Кузмина, 15. Сава Цветичанин, рођен 1890. г. из Кузмина, 16. Марко Рајаковац, рођен 1875. г. из Срем. Раче, 17. Гавра Косанић, рођен 1883. г. из Срем. Раче, 18. Милан Мађарац, рођен 1900. г. чиновник, из Ср. Митровице, 19. Миленко Рајаковац, рођен 1924. г. из Срем. Раче, 20. Рајко Шуљманац, рођен 1889. г. из Лаћарка, 21. Гавра Шуљманац, рођен 1914. г. из Лаћарка, 22. Стево Дабих, чиновник, рођен 1910. г. из Лаћарка, 23. Стево Кљајић, студент, рођен 1921. г. из Митровице, 24. Богдан Лазић, рођен 1913. г. из Кузмина, 25. Иван Милојевић, зидар, рођен 1892. г. из Кузмина, 26. Глигорије Цветичанин, рођен 1895. г. из Кузмина, 27. Петар Грмуша, рођен 1882. из Борова, 28. Тодор Пушић, ђак, рођен 1921. године из Ср. Митровице, 29. Александар Пушић, рођен 1922. г. из Срем. Митровице, 30. Велимир Јосић, трговац, рођен 1895. г. из Перлеза, 31. Илија Васић, рођен 1887. г. из Буковца, 32. Панта Мирковић, рођен 1885. г. из Буковца, 33. Перко Јанковић, рођен 1885. г. из Буковца, 34. Славко Пешић, рођен 1903. г. из Буковца, 35. Мирко Поповић, рођен 1914. г. из Буковца, 36. Душан Марковић, рођен 1910. г. из Буковца, 37. Љубомир Јовановић, учитељ, рођен 1913. г. из Буковца, 38. Ђура Васић, рођен 1906. године из Буковца, 39. Вељко Павловић, рођен 1903. г. из Буковца, 40. Стеван Јосић, рођен 1910. г. из Буковца, 41. Леон Залосцер, рођен 1896. г. из Илока, лекар, 42. Тома Бунчић, рођен 1883. г. из Визића, 43. Ђука Лаћар, рођен 1920. г. из Черевиха, трг. помоћник, 44. ЂураЂурић, рођен 1885. г. из Ирига, 45. Славко Поповић, рођен 1910. г. из Буковца, 46. Јоца Васић, рођен 1915. г. из Буковца, 4S. Тоша Буњић, рођен 1898. г. из Илока, 48. Бо-

ривој Петковић, рођен 1909. г. из Крчедина, 49. Гавра Бороцки, рођен 1911. г. из Срем. Карловаца и 50. Мита Мијатовић, трговац, рођен 1885. г. из Ирига.

За све време рада ВРП у Вуковару, а касније у Сремској Митровици, радио је и „промичбени“ (пропагандни, примедба Д. Л.), уред којег је Томић довукао са собом. Села, варошице и градови у Срему били су начичкани разнобојним плакатама величине 65x50 цм са именима стрељаних. Са свих страна пред очима пролазника црнила су се слова ОГЛАС. Мањи огласи, величине 22x15 цм бацани су из авиона изнад насељених места, са истим текстом као и велике плакате. Обично је штампано 5.000 већих и око 10.000 мањих оглас-плаката. Био је то психолошки притисак застрашивања, смишљен и унапред припремљен.

Одвођење ухапшених лица из Вуковара у логор

Одалзећи за Сремску Митровицу, Виктор Томић није заборавио на затворенике, доведене с разних страна Срема у Вуковар. За *Minogе* није било доказног материјала ни за најповршније суђење. Радило с о људима који нису били по ћуди усташким тоаборима или логорима.

Тешкоћа је решена на тај начин што је највећи део ових људи утоварен у вагоне и послан за Јасеновац.

Овде је потребно рећи неколико речи о затвору, односно, привременом логору у Вуковару.

Ухапшена лица, покупљена по целом Срему, пристизала су у Вуковар и ту је за њих требало обезбедити сигурне просторије. Затвор којим је располагало Жупско редарство, био је мален да прими масу ухапшених, која се свакодневно увећавала. Он је био резервисан само за лица која је требало одвојити од осталих, јер су они друге теретили, јер су се од њих очекивали важни подаци, који би могли утицати на још неиспитане ухапшенике.

Импровизиран је тада на брзу руку затвор у житном магацину грофа Елца, недалеко од жељезничке станице у Вуковару, познат као „црвени“магацин“. Велика је то зграда, дугачка 50—60 метара, широка 20, а састоји се од бетонизаног приземља, првог спрата и поткровља. Наменејујући је онима који су, углавном, одређени за смрт, Томићу и његовој пратњи није сметало што она не одговара својој сврси.

У овом затвору људи су зато спавали на голом поду. Онима у приземљу, где је био бетон, смиловали су се и дали нешто сламе. Покривача није било јер је свима код хапшења саопштавано, да се не

узбуђују и не спремају, јер су позвани само ради краће информације; многи сељаци ухапшени су пред општином или у црквеној порти, где су дошли на позив да чују што ће им се саопштити, па онда изненађени и одведени.

Уређаја за умивање није било, но воде је било доста, па је постојала теоретска могућност да се хапшеник умије; неки су то и покушали, али је вода цурила кроз дрвени патос у нижи спрат, па су они одоздо викали и молили да се престане с умивањем.

Исхрана је била једна у овом магацину. Није било кухиње, па је јело однекуд доношено. Јутром су доносили супу са запршком, а увече ретки пасуљ, све то у малој количини, с комадићем хлеба. Управа затвора, набавила је свега 10 дубоких тањира и 10 кашика, па сусе сви затвореници служили овим прибором. Чим су једни појели, други су преузимали неопране тањире и кашике; то је тако трајало док нису сви намирени.

За обављање физиолошких потреба служиле су велике кибле, које су једном дневно, и то јутром, пражњене. Паравана у магацину није било.

Затвореници су били стално (и за време спавања) везани; дрешени су само ради јела, и то 10 по 10 како би на ред долазили.

Саслушавање ухапшених спровођено је у просторијама Жупског редарства. Из магацина су поједници одвођени, саслушавани, а затим задржани и смештени у затвор зграде, или враћени у магацин. Моги су више пута вођени, јер нису одмах дошли на ред. Чекајући свој ред, стајали су у нарочитој просторији лицем окренути зиду. Чим би се макли, сместа је прилазио чувар-усташа и тукао шаком по глави.

Злостављања до којих је долазило приликом саслушавања била су разноврсна. Саслушавани су тучени по целом телу, по глави, по табанима; иверје, „шпенадле" и нож забадани су под нокте; нокти су чупани; марама је стављана у уста; бодени су ножевима у бутине; нарочитом справом стезане су слепоочнице, па је кожа на њима била одерана. Модрице по целом телу, прсти без ноктију, нагнојене јагодице прстију, отечени табани, ломови руку, ногу и ребара биле су редовне последице оваквог поступка. Нарочита врста мучења било је симулирано извођење ухапшених на стрељање.

Под оваквим тортурама живци попуштају; код понеких чак и толико да сведоче не само што знају, а не би хтели да кажу, него и оно што не знају а њихови мучитељи траже да посведоче. Мучитељима је сасвим свеједно да ли је истина оио што претучени сведок каже или није; њима је главно да имају исказ, да је тај исказ потписан, и да он може послужити било Покретном суду као доказ, или као оправдање за убијање талаца. Не руши веродостојност исказа сведока ни што је

он своје терећење повукао; с његовим се исказом поступило као са прворазредним доказним средством.

У таквим приликама у „црвеном магацину“ било је затвореника који су се порадовали упућивању у логор. Међутим, сасвим је незнатан проценат оних који су се вратили из логора.

Према елаборату Комисије за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача, прва партија, упућена из Вуковара у Јасеновац кренула је 26. VII 1942. Била је састављена од 5 вагона пуних жена и деце и једног вагона у ком се налазило педесет мушкараца. То су били људи, жене и деца који су после пазовачког и свих осталих суђења доведени у Вуковар и ту при саслушавањима мучени од свог старог „познаника“, стручњака за коминистичке послове, Стјепана Блажековића.

Сутрадан, 27. VII 1942. формирана је нарочита композиција од 20 вагона, која је обухватала велики број затвореника, изузев оних који су били спроведени у Сремску Митровицу. Ова је композиција путовала самостално, па је провела два дана и две ноћи на путу до Јасеновца.

По доласку у Јасеновац жене с децом су пребачене преко Саве у Градину а њихова је даљња судбина остала непозната.

Ипак о овој групи се нешто више зна. Пронађен је попис особа које су 26. VIII упућен у сабирни логор Јасеновац. Више редарствено повереништво за Велику жупу Вука, с потписом Октавијана Свјежића, упутило је Усташкој надзорној служби — Уреду I попис од 141 лица са 24 деце који су упућени у Јасеновац. Ево тог пописа:

Попис особа упућених у сабирни логор Јасеновац

дне 26.VIII 1942. по Вишем редарственом
повјереништву за велику Жупу Вука

1. Сућин Јела, домаћица, 1912. год. православна Ириг, 2. Николић Љуба, домаћица, 1899. год. православна, Ириг, 3. Крстић Драга, домаћица, 1894. православна, Ириг, 4. Мајсторчић Велинка, домаћица 1900. православна, Ириг, 5. Шварц Едвига, чиновница, 1900. ркт. (жидовка) Ириг, 6. Станковић Јулка, кројачица, 1914. православна Ириг, 7. Радошевић Лепосава, учитељица, 1915. православна Ириг, 8. Рајаковић Радмила, домаћица 1926. православна, Стара Рача, са братом Недељком старим 10 година, 9. Ковачевић Јелена, домаћица, 1899. год. православна, Стара Рача са двоје дјеце, 10. Рајаковић Милева, домаћица 1868. год. православна, Стара Рача, 11. Рајаковић Загорка, домаћица, 1904. год. православна, са 3 дјеце Стара Рача, 12.

Рајакoвић Ангелина, домаћица, 1909. православна са 4 дјеце Стара Рача, 13. Косанић Крунија, домаћица, 1892. православна, Стара Рача, 14. Голић Даринка, домаћица, 1909. православна, са троје дјеце Стара Рача, 15. Станковић Даница, домаћица, 1892. православна, са 1 дјететом Стара Рача, 16. Грујић Евица, домаћица, 1896. год, православна из Војке, 17. Чарнић Цесарија, домаћица, 1913. год. православна, из Војке, 18. Стојчевић Катарина, домаћица, 1895. православна из Буковца 19. Тедић Милица, 1886. православна, Буковац, 20. Коћаревић Љубица, домаћица 1913. год. православна из Буковца, 21. Бугарски Аница, домаћица, 1918. год. православна из Буковца, 22. Петровић Јеца, домаћица, 1909. православна, из Буковца, са 1 дјететом, 23. Васић Мара, домаћица, 1908. православна, Буковац, 24. Бугарски Милена, домаћица, 1914. православна, Буковац, 25. Бошковић Аница, домаћица, 1900. православна, из Свилоша, с 1 дјететом, 26. Црногорац Добрила, домаћица, 1906. православна из Кузмина, 27. Вилић Стоја, домаћица, 1912. год. православна из Митровице, 28. Хаџић Емилија, домаћица, 1900. православна, из Митровице, са 2 дјетета, 29. Кузминац Милена, ученица, 1923. год. православна из Митровице, 30. Костић Јованка, трговкиња, 1917. православна, Митровица, 31. Стојшић Драга, домаћица, 1913. год. православна из Митровице, 32. Туцић Нада, домаћица, 1920. год. православна из Митровице, 33. Мојић Јелена, домаћица, 1911. год. православна, из Митровице, 34. Вуковић Јелица, домаћица, 1911. год. православна, из Митровице, 35. Будисављевић Фрида, домаћица, 1898. год. ркт. из Митровице, 36. Тимић Смиља, домаћица, 1907. православна, Митровица са 1 дјететом, 37. Буцало Зора, трг. помоћ. 1921. год. православна, Митровица, 38. Станковић Вукосава, домаћица, 1888. православна, Митровица, 39. Гргуrow Вуксава, домаћица, 1888. православна, Митровица, 40. Буцало Даринка, чиновница, 1923. год. православна, Митровица, 41. Томић Јелена, домаћица 1911. год. евангелистичке, Митровица, 42. Станојевић Јелена, домаћица, 1905. православна, Митровица, 43. Дајић Елвира домаћица, 1909. ркт. Жидовка, Митровица, 44. СтанковкН Ана, домаћица, 1917. протестант, Митровица, 45. Новаковић Александар, ђак, 1925. православни, Митровица, 46. Удицки Лазар, ђак, 1924. православни, Митровица, 47. Кртинић Милан, рибар, 1900. православни, Митровица, 48. Буцало Милан, ученик 1924. православни, Митровица, 49. Кофман Александар, ученик, 1923. православни, Митровица, 50. Милеуснић Срђо, ученик 1922. православни, Митровица, 51. Мрђанов Вера, ученица, 1922. год. православна, Митровица, 52. Рајић Милева, ученица, 1923. православна, Митровица, 53. Костић Милена, ученица, 1924. год. православна, Митровица, 54. Матић Бојана, професорица, 1908. г. православна, Митровица, 55. Пухало Анкица, домаћица, 1903. православна, Мит-

ровица, 56. Прњаворац Павле, стругар, 1925. год. православни, из Земуна, 57. Влаић Никола, ђак, 1924. православни, Земун, 58. Јакуповић Мехмед, лимар, 1915. ислам, Земун, 59. Одобашић, трговац, 1910. православни, Земун, 60. Рудић Милан, швајсер, 1926. год. православни, Земун, 61. Јовановић Ружица, 1922. православна, Земун, 62. Фунтек Јелица; 1923. домаћица, православна, Земун, 63. Тежаковић Штефанија, 1907. год. радница, православна, Земун, 64. Димнић Божана, 1924. год. чиновница, православна, Земун, 65. Страјин Вера, домаћица, 1922. год. православна, Земун, 66. Кубур Јованка, домаћица, 1920. год. православна, Земун, 67. Гавриловић Ангелина, 1900. домаћица, православна, са 5 дјеце, Земун, 68. Новић Зорка, домаћица, 1864. гад. православна, из Крчедина, 69. Малешевић Тина, 1885. домаћица, православна из Босуца, 70. Златановић Босиљка, 1898. домаћица, православна, из Босуца, 71. Миражић Спаса, православна, 1923. год. домаћица, из Босуца, 72. Малешевић Јово ратар, 1885. год. православни, из Босуца, 73. Златановић Драгутин, ципелар, 1879. год. православни, из Босуца, 74. Лођиновић Коста, ратар, 1893. православни из Кузмина, 75. Икраш Данило, ратар, 1888. православни, Нови Карловци, 76. Орешћанин Бранко, ратар 1894. православни, Нови Карловци, 77. Ћалић Емил, ратар 1900. православни, Нови Карловци, 78. Ћирић Лазар, 1888, ратар, православни, Н. Карловци, 79. Панковић Раде, ратар, 1881. год. православни, Н. Карловци, 80. Кузмановић Милован, ратар, 1888. год. православни, Н. Карловци, 81. Чалић Жарко, ратар, 1886. православни, Н. Карловци, 82. Ралић Јелена, домаћица, 1899. православна, Н. Карловци, 83. Чалић Стаза, домаћица, 1894. православна, Н. Карловци, 84. Мали Петар, ратар, 1924. год, православни, Н. Карловци, 85. Јовановић Алекса, ратар 1896. год. православни, Н. Сланкамен, 86. Капетановић Ангелина, домаћица, 1924. год. православни, из Моровића, 87. Механцић Стефанија, домаћица, 1920. православна из Бешке, 88. Механцић Павле, 1928. православни, Бешка, 89. Радак Споменка, домаћица, 1927. православна, из Јамене, 90. Богић Драгиња, православна, 1923. год. домаћица, из Гргуреваца, 91. Љубиновић Тина, домаћица, 1913. год. православна, В. Радинци, 92. Јоксић Милица, домаћица, 1876. год. православна, В. Радинци, 93. Драпшин Евица, 1869. православна, домаћица, В. Радинци. 94. Рађеновић Живан, ратар, православни, Мартинци, 1922. год., 95. Ороз Ђуро, ратар, 1897. православни, из Х. Карловаца, 96. Милошевић Јованка, домаћица, 1927. православна, из Јазка, 97. Псомчак Војислав, ученик 1924. православни, из Бијељине, 98. Ковачевић Јован, ратар, 1919. православни, из Сурдука, 99. Бачкоња Благоје, ратар, 1913. православни, из Сурдука, 100. Љубниковић Милена, домаћица, 1904. православна, Голубинци, 101. Ковачевић Љубица, 1886. домаћица, православна, Голу-

бинци, 102. Ковачевић Софија, домаћица, 1911. православна, Голубинци, 103. Кости+1 Ленка, 1914. домаћица, православна, Голубинци, 104. Познанић Лазар, ратар, 1923. год. православни, из Прогара, 105. Аћимовић Лазар, 1925. ратар, православни, Прогар, 106. Познанић Славко, ратар, 1925. православни, Прогар, 107. Илић Цвеја, ратар, 1923. год. православни, Прогар, 108. Петковић Живко, ратар, 1898. православни, Прогар, 109. Делић Жика, ратар, 1886. православни, Прогар, 110. Делић Боса, ратар, 1895. православни, Прогар, 111. Половина Веса, домаћица, 1924. год. православна, Прогар, 112. Радић Ангелина, домаћица, 1925. год. православна, Прогар, 113. Радић Богданка, домаћица, 1925. год. православна, Прогар, 114. Менковић Драгица, домаћица, 1927. год. православна, Прогар, 115. Жилић Грозда, домаћица, 1924. православна, Прогар, 116. Дракулић Аница, домаћица, 1897. православна, из Черевиха, 117. Лешков Даница, домаћица, православна, Визић, 118. Бурчић Ката, домаћица, православна, Визић, 119. Комненић Радојка, домаћица, 1900. православна, Визић, 120. Савић Анђелка, домаћица, 1901. православна, Визић, са троје дјече, 121. Чалманац Милка, домаћица, 1889. православна, Визић, 122. Чалманац Олга, домаћица, 1919. православна, Визић, 123. Абрамовић Јелена, православна, 1889. Ириг, домаћица, 124. Бушић Анка, домаћица, 1902. православна, из Ирига, 125. Бајац Бошко, радник 1920. православни, из Батајнице, 126. Стефановић Славко, ратар, 1881. год. православни, Ст. Бановци, 127. Крњаја Драгомир, ратар, 1916. православни, Ст. Бановци, 128. Петрица Ђуро, жељ. лажач, 1900. прелазник, из Винковаца, 129. Рајишић Драгутин, жељ. лажач, 1914. прелазник, из Винковаца, 130. Пешић Мешо, ратар, 1906. православни из Буковца, 131. Јоцановић Паја, ратар, 1904. православни, Буковац, 132. Плавшић Славко, ратар, 1889. православни, Буковац, 133. Стојковић Стево, ратар, 1893. православни, Буковац, 134. Мирковић Ђуро, ратар, 1902. православни, Буковац, 135. Живковић Илија, православни, ратар, 1880. Буковац, 136. Васић Васо, ратар, 1905. православни, Буковац, 137. Сојић Љубоја, ратар, 1890. назарен, из Кузмина, 138. Моцко Јанко, ратар, 1813. назарен из Бингуле, 139. Павле Филипин, ратар, 1885. православни, из Војке, 140. Курјачки Вељко, ратар, 1892. православни, из Купинова, 141. Чортан Стаза, домаћица, 1890. православна, из Н. Карловаца.

Стрељање талаца у Руми

- Раније је већ речено да је Отмар Шилд, шеф политичког одсека
 • Жупске радарствене области за Великужупу Вука боравиоу Вуковару 14. августа 1942. где је разговарао са Кватерником и Томићем у

вези са стрељањем затвореника у Руми. Шилд је поред своје функције у усташком редарству, с обзиром да је био фолксдојчер, имао у Културбунду висок страначки положај, а у исто време био је нека врста саветника немачком војном команданту у Руми, на чију је иницијативу још пре доласка Томића у Вуковар био створен логор у Руми. Осим тога ваља још рећи да је Шилд имао још једну, највећу функцију. Он је био представник немачке националне мањине у Великој жупи Вука. Заправо, да ствар буде јаснија, фолксдојчери и усташе у Срему су се споразумели да власт у Великој жупи поделе на једнаке делове. Велики жупан био је, како смо већ рекли, Јакоб Еликер, домаћи Немац из Бачке Паланке. Зато су усташе добиле место поджупана. То је био др Лука Аждајић, адвокат из Оџака. Тако су и полицију поделили. Шеф полиције, или како су га усташе звале управитељ Жупске редарствене области био је др Бранко Ђиковић, односно измењало се више лица али су сви били усташе. Домаћи Немци су имали место заменика шефа полиције, односно управитеља Жупске редарствене области. То је био Отмар Шилд. Зато Шилд иступа не само као заменик већ као представник немачке националне мањине у Срему.

Данас се сасвим сигурно зна да је у логору у Руми, на тражење немачког команданта (који је био по чину мајор) било око 300 затвореника, углавном из Руме или околних места. Радило се о угледнијим људима који су били одређени за таоце за случај да неко од немачких војника погине у борби са партизанима. Ко ће од њих бити стрељан одлучивао је лично Отмар Шилд који се, као саветник немачког команданта у Руми често са њиме саветовао о избору и стрељањима талаца. Као домаћи фолксдојчер, и с обзиром на све оно што напред о њему рекли, Шилд је уживао пуно поверење немачке команде. Међутим, долазак Томића у Вуковар, донекле је променио ситуацију, Шилд је сада морао логору у Руми да поднесе реферат и вишем редарственом поверенику за Срем Виктору Томићу. Тај реферат, како је раније речено, завршио се наређењем да Шилд отпутује истог дана (14. августа 1942.) у Руму и присуствује одабирању талаца који ће бити стрељани у знак одмазде за убијене немачке војнике и фолксдојчере. За сваког по 10 талаца. Шилд је могао стићи у Руму саммо касно у ноћ 14. августа и искључено је да су таоци стрељани тога дана. Занимљиво је да о стрељању 95 талаца у Руми постоје два „огласа“. Један је датиран 20. а други 21. августа 1942. У њима стоји да је 14. августа 1942. у Руми стрељано 90 талаца. То би значило да су они стрељани док је Шилд још био у Вуковару. Зна се, међутим, да је Шилд лично од Кватерника добио налог да одабере лица за стрељање и да му лично присуствује, а да на повратку понесе собом спи-

сак стрељаних лица. Очевидно је да је стрељање родољуба у Руми извршено 15. августа 1942. о чему постоје и нека сведочанства.

Један детаљ око овог стрељања остао је до данас потпуно нејасан. Питање је да ли је те ноћи са 14. на 15. август 1942. у Руми био лично Виктор Томић. Сасвим је могуће, јер су како изгледа Виктор Томић, Отмар Шилд и Еуген Ђурић по наређењу Еугена Кватерника отлутовали из Вуковара за Руму. Уосталом о томе ће нешто касније бити више речи.

Прво сведочанство је од Богдана Нинковића, трговца из Руме, који у својој изјави од 16. маја 1945. године, каже:

„15. августа 1942. године, у суботу, на католичку Велику Господину био сам пред својом кућом када је главном улицом прошла поворка и упутила се према рупи, где је, како сам касније обавештен, извршено стрељање 95 талаца. Ова поворка се састојала од два тенка и два камиона... После тога времена чуло се пуцање, а затим су се тенкови и камиони вратили истим путем натраг без оних лица која су са њима раније прошла и која су стрељана.”

Други докуменат говори о времену када је стрељање извршено, а и о тачном датуму стрељања. То је изјава Маринка Вицулина, дата 31. јануара 1945. пред органима народне власти у којој се каже:

„Дана 15. августа 1942. године, присилно сам одведен на рупе код циглане крај Руме да затрпавам раку у којој је била гомила стрељаних лица. То је било некако пред ручак, између 11 и 12 сати. Самном заједно тамо је одведено више лица да обаве тај посао. Међу њима је био Тоша Дедић из Руме. Кад сам одведен на то место, видео сам рупу дугачку око 8 до 10 метара, доста широку, пуну људских лешева. Ја сам затрпавао ту рупу заједно са осталима гледајући да ли ћу кога да препознам. Један редар који се ту нашао, рекао је да је тада стрељано 93 лица.”

Али, треће сведочанство је још интересантније. У њему се говори о онима који су стрељање извели. Ради се о сведочанству Јосипа Хојта, који је у то време био закупац ресторана у тадашњем Хрватском дому.

„Познато ми је да је у сврху спровођења тога стрељања половином августа 1942. године, у Руму доведено 16 устаха из усташке бојне у Сремској Митровици. То ми је познато јер ми је тадашњи шеф полиције у Руми Антон Бауер наредио да на дан стрељања спремим вечеру и припремим за сутрадан доручак. Познато ми је да је ради спровођења тог стрељања дошао у Руму и чиновник Жупске редарствене области Отмар Шилд...”

Како је дошло до промене датума? Зашто је у „огласима” штампано да су таоци стрељани 14. а не 15. августа 1942? Зашто јето тре-

бало? То је занимљив детаљ. Радило се о једној неуспелој интервенцији Румљана Стипе Радошевића и Драгутина Грегурека, да преко Великог жулана Марка Ламешића, предратног адвоката из Руме, покушају да спасу румског адвоката Живана Спасојчевића. Радошевић и Грегурек су иначе били чланови румског усташког логора, али су имали своје личне побуде да спасу Спасојчевића, па су обојица кренули у последњем тренутку за Загреб да тамо преко Ламешића, а он преко Артуковића, тадашњег министра унутрашњих послова НДХ издејствује Спасојчевићево ослобађање. Поред својих личних обзира према Спасојчевићу, Радошевић и Грегурек рачунали су још и на велике обавезе Ламешића према Спасојчевићу. Они су знали да је Спасојчевић пре рата био истакнута фигура у Самосталној демократској странци у Руми. Као такав он је најтешње сарађивао са Ламешићем и осталим руководиоцима ХСС из Руме. Шта више познато је да су ХСС и СДС више од десетак година радили заједно под именом Селачко-демократске коалиције. Спасојчевић је био врло цењена личност у Руми и околини. Као политичар био је врло активан и са Ламешићем и са осталима ХСС-овцима одржао безброј састанака, конференција и зборована. Заједнички су радили против Југословенске радикалне странке и Југословенске радикалне заједнице. Интервенција Радошевића и Грегурека није успела. Али судећи по свим околностима, Ламешић није имао куда и пред обавезама према Спасојчевићу заиста је прихватио интервенцију. Отишао је и до Артуковића и изгледа да је њега успео да одобровољи. Другачије се и не може протумачити телеграм који је из Загреба дошао у Руму о пуштању Спасојчевића. Потпис на њему је био Андрије Артуковића. Али Бауеру, Шилду и Томићу није се пуштао такав један човек. Зато су они измислили како да доскоче томе. Неком је од њих пало на памет да је то једноставно рећи да је стрељање извршено пре него што је телеграм стигао, односно већ 14. августа 1942. године. Међутим, постоје подаци да је тај телеграм ипак стигао на време, истина пред само стрељање, „али да су стрељање извршили Немци и да је немачки официр, који је командовао одредом за стрељање рекао: „Брзојав из Загреба нема важности!“

Највероватније је да је ова околност, а свакако и друге, непознате, и размимоилажења између румских усташа и фолксдојчера, утицала на Шилда да на „оглас“ стрељаних талаца стави датум 14. август, а не 15. како би се избегли сви неспоразуми због Артуковићевог телеграма. Уосталом подсетимо овде само на још нешто: Виктор Томић је једном приликом рекао да кад му неко интервенцијом извуче неко лице испод стрељања то га тако боли као кад би му неко извадио здрав зуб из вилице.

Ко је стрељан у Руми? у првом списку, од 20. августа, види се да су у питању становници Руме и околних села. Међу њима су из Јаска били Жарко Поповић, Божа Милићевић, Ђока Утвић, Миленко Нешковић, Драга Николић, Петар Пешић, Иикола Малетић, Милан Кузминац. Из Лединаца: Митар Милинковић. Из Краљеваца: Петар Ђурђевић. Из Ирига: Петар Недељковић. Из Стејановаца: Стеван ПетровиК Ваца Девић, Станислав Иванишевић, Живан Јовановић. Из Павловаца: Пера Павловић, Радован Павловић, Бранко Пантелић, Паја Малешевић, Цвеја Поповић, Сава Стефановић, Милан Чулбар, Ваца Малешевић, Живојин Јаковљевић Бранко Бојић, Лука Јаковљевић, Вукашин Васић. Из Врдника: Риста ЂукиК Из Пећинаца: Живан Симић, Милован Вуков, Ждрко Јовичић, Миланко Николић, Радован Трифковић, Влада Видаковић, Радован Нејић, Иван Крстић, Стеван Драгишић, Душан Савић, Трифун Поповић, Никола Трудих, Никола Плавшић, Лазар Вишњевчанин, Бранко ДрагишиК Из Деча: Јован Суботички, Стеван Максимовић, Милан Шкрбић, Сава Живановић, Петар Иванковић, Никола Стојадиновић и Стеван Петровић.

Поменуте родољубе стрељали су румски фашисти уз помоћ одељења усташке бојне из Сремске Митровице. Мотивација је била проста и једноставна. Стрељање је извршено због убиства Филипа Гроха из Деча и Пиште Пинтера из Руме, које је извршено 27. јула 1942. године између Пећинаца и Добринаца и Јакоба Биндера из Старе Пазове, Лоренца Пилера из Инђије и Јозефа Вајнера из Гргуреваца, који су убијени у шуми крај Шуљма.

Шилд је дакле тачно спровео Кватерниково наређење, стрељајући за пет фолксдојчера 50 талаца из села око Руме који никакве везе нису имали са ликвидацијом поменутих фолксдојчера.

У другом стрељању талаца, датираном 2. августа, каже се да је на дан „14. колвоза“ због напада на путнички воз дана 2. августа 1942. године на станици Јарчина, којом приликом су убијени стројовођа Карл Пихтл, два немачка војника, а један намачки војник рањен, стрељани из Руме: Стеван Гајич, Кузман Михајловић, Бранко Аднађевић, Никола Шупут, Петар Недељковић, Ђока Суботић, Чедомир Сурчински, Лазар Босилкић, Сава Митровић, Ђорђе Васић, Илија Михајловић; из Павловаца: Сима Николић, Светислав Весич, Мирко Стефановић, Петар Лапчевић, Дамјан Тодоровић, Гојко Јовановић, Душан Латинкић, Бошко Милин, Јован Милошевић, Сава СтевановиК Милан Милин, Живан Авакумовић, Ваца Орловић; из Јарка: Душан Тадић; из Пећинаца: Стеван Николић; из Јаска: Сава Лазич, Сава Поповић, Лазар Карановић, Петар Малетић, Стеван Кириловић, Трифун Драгојловић, Сава Јанкуловић и Митар Јеркић.

У оба списка ВРП навело је само 90 лица „која су стрељана 14. колвоза у јамама крај циглане источно од Руме“. Међутим, прили-

ком ископавања лешева, после ослобођења, у заједничкој гробници нађено је 95 убијених. Ко су она петорица стрељаних није се могло утврдити. Највероватније је да су то нека од лица која су се случајно затекла било у логору или у затвору у Руми, па је Шилд искористио прилику да и њих у тој гужви ликвидира и наредио Бауеру да и њих стреља.

Стрељања у Руми била су прво масовно стрељање талаца у оквиру злочина Виктора Томића, по његовом доласку у Срем. Гледајући ова стрељања кроз призму злочина Томића и његове „свите“, то је био почетак Томићевог спровођења наређења које је добио од Павелића, а о којем смо напред говорили, да изврши масовна стрељања талаца. Да још подсетимо: то су оне наредбе које су донесене на састанку Павелића са Кватерником у Загребу.

Да је Виктор Томић долазио у Руму о томе постоји и сведочанство — саслушање једног од „дужностника“ усташког логора у Руми. Но, његов долазак можда и није био везан за масовно хапшење у Руми. То је било оног истог дана када је долазио у Митровицу или можда када је ишао у Земун са Кватерником. Највероватније је да је главни разлог Томићевог доласка у Руму био покушај да се у Руму премести седиште ВРП, али је било везано и још за нека хапшења. То није потпуно расветљено.

Бивши усташки „дужностник“ на саслушању у пролеће 1947. године, на постављена питања пред истражним органима одговарао је:

- Да ли сте познавали Виктора Томића?
- Не, нисам га добро познавао... Веома сам га само једном!
- Да ли је долазио у Руму?
- Јесте... Једанпут!
- По каквом послу?
- Не знам, није разговарао са мном!
- С ким је разговарао?
- Са усташким логорником Ђуром Црљеном!
- Где су разговарали?
- Разговарали су у службеним просторијама усташког логора!
- О чему су разговарали?
- О неким људима! Тачније, Томић се интересовао од Црљена о неким људима.
- Када се водио тај разговор?
- Касно у ноћ. Могла је бити поноћ!
- Шта је било са тим људима за које се Томић интересовао?
- Похапшени су... Мислим да их је било 22, а колико се сећам касније су они и побијени... Томић је лично донео неки списак имена лица из Руме и показао га Црљену. Али ко му је тај списак саставио

или дао је не знам! Он је лично разговарао са Црљеном. Говорили су о томе ко је какав! Тачније, да ли је за НДХ или против!

— Каква је била Црљенова оцена?

— Не знам, али мислим да је давао оцену појединачно, за свако лице за које се Томи^а интересовао... Знам само то да је за већину рекао да су против НДХ, да су непоуздани и да их треба склонити.

О којим се људима радило није се могло утврдити. Но, чињеница је да су касније сви они, како је тврдио сведок, били ухапшени и убијени. Чињеница да су Антон Бауер, Вилим Ходина, Отмар Шилд и Ђура Црљен и после масовног стрељања у Руми и даље хапсили људе из града и околине, и највероватније је да се поменути списак односио на нека лица која су касније била ухапшена.

Хапшење и суђење у Иригу

Виктор Томић је вршио по Срему масовна убиства и хапшења ужурбано такорећи из дан у дан, журећи се да што пре спроведе у живот директиве које му је Павелић дао. Ове Павелићеве директиве нису одједном настале, већ своје корење вуку још из усташких планова концептираних у емиграцији, на Јанка-пусти у Мађарској или у неком од усташких логора у Италији. С тим идејама били су упознати најближи сарадници Анте Павелића, а тицале су се баш територије Срема од Шида до Земуна. За усташке главешине „интегрална територија НДХ“ била је угрожена. Односило се то на велику измешаност становништва. Јер у Срему је живело Словака, фолксдојчера, Русина, Мађара, а највише Срба. То је правило сметње усташким плановима и настојали су да тај број српског живља или потпуно униште или бар да га смање, да буде мањи од хрватског. Павелић и Кватерник су знали веома добро „да ће, чак и под условом да нацис^т славе победу у рату, ова територија бити спорна, па су желели да већ за време рата створе однос 1:1, и када су нацисти, због помањкања властитих снага у Срему, били принуђени да од Павелића затраже помоћ за успоставу реда и мира, Павелић и Кватерник су одлучили да ту слабост искористе у своје сврхе и створе „националну равнотежу“ у том крају. Што се раније није могло постићи присилним покрштавањем, Павелић, Кватерник и Томић су одлучили да ту „равнотежу“ остваре формирањем Вишег редарственог повереништва за Срем, односно убијањем и терањем у логоре српског становништва.

У том циљу је Виктор Томић стигао касно увече 21. августа 1942. у Ириг. Кренуо је из Вуковара, одмах после масовних стрељања становника из Сремске Митровице и околних села. У његовој пратњи су

били Отмар Шилд, Ивица Шарић, Иван Вркљан, Јоцо Рукавина, Јосип Стилиновић, Андрија Јуратовић и још десетак усташких агената из Вуковара. Пратили'су га и 40 усташа наоружаних аутоматским оружјем, који су дошли са три аутобуса, за које смо већ рекли да их је загребачки градоначелник Вернер ставио на располагање Томићу.

Томић је стигао у Ириг касно увече и зауставио се пред зградом среског начелства. Ту су га дочекали усташки логорник Никола Делост и усташки таборник Иван Петрила, са командантом припремене бојне Миклудом и једним швапским капетаном који је био командант немачке посаде у Иригу. Чим је Томић стигао у Ириг, одржао је састанак са домаћим усташким функционерима и представницима локалне полиције. Од стране полиције на овом састанку су присуствовали Фридрих Мадона, Фрањо Флеш, Никола Кајзер и Јожеф Херолд, који је у то време био комесар иришке полиције. Састанак није трајао дуго, јер је Виктор Томић од иришких усташа добио тачне податке о лицима које треба хапсити. Апи, пре него што је пошао у хапшење, Томић је наредио да се место блокира са свих страна, а ову дужност добили су таборник Иван Петрила, који је командовао усташком припремном бојном и немачки командант у Иригу. Усташки агенти, који су дошли са Томићем, предвођени усташким логорником пошли су у хапшење према унапред утврђеном списку. Већи негде око поноћи почели су усташки агенти да доводе у зграду среског начелства прве затворенике. Ухапшено је те ноћи преко тридесет лица, а податке им је узимао писар Мате Филиповић, док су друге усташе одузмале новац и накит од ухапшених жена. Томић је одмах почео да саслушава, а око 8 часова ујутро, када су ухапшени Ирижани били спровођени у зграду среског суда, мали број очевидца који се усудио да се нађе на улици, могао је приметити да су сви ухапшени били подвргнути ужасној тортури. Неки од њих имали су повезане главе, а неки су се једва кретали у пратњи усташа.

Целог дана — 22. августа — Томић је наставио хапшење, а ухапшени су били подвргавани страховитом батињању којима су поред поменутих Томићевих агената присуствовали и усташки капетан Миклуд и срески начелник Гашпар Гргоковић. Ухапшени су немилосрдно ударани кундацима, пендрецима, а неким су усташки агенти скакали ногама по стомаку. Саслушавање је обављено у свим просторијама среског суда које је Томић заузео за свој злочиначки штаб. И овога пута главну реч при саслушавању водио је лично Виктор Томић. Само, с времена на време, он би се обраћао за неку информацију логорнику Николи Делосту, таборнику Ивану Петрили, капетану Миклуду или среском предстојнику Гргоковићу. Атмосфера је била ужасна. Врисак претучених жена одјекивао је целом зградом, а јед-

ног тренутка Томић је наредио да се код њега доведе 10 ухапшених жена.

— Стрељаћу све! — повикао је махнито Томић. — Остаће живе само оне које су спремне да признају све што ћу их ја питати. Нека такве дигу руку!

Све које су дигле руку саслушавао је једну по једну, служећи се својим зверским методама. Једног момента пред њим се нашла једна жена. Томић је од домаћих усташа дознао да јој је и син међу ухапшенима, па је наредио да га доведу у собу где је он саслушавао...

Несхватљив цинизам! У тренутку када је у собу увођен ухапшени младић Томић се смешка на своју секретарицу која се такође налазила у соби и пита је:

— Кога прво дз тучем? Мајку или сина?

За то време у суседној просторији и други злочинац је саслушавао затворенике. Био је то злогласни Отмар Шилд, човек који је већ отерао у смрт многе Румљане и становнике околних села. Суровост Шилда није била ништа мања од суровости Виктора Томића. Тукао је затворенике чворнатим дреновим штапом. Невени Пушић је забадао под нокте игле, давио је рукама, стискајући јој врат до бесвести, а Тодор Мишкићевић био је мучен да није могао стати на ноге. Агенти су скакали ногама по стомаку.

Призори по собама где су агенти „саслушавали“ ухапшенике били су грозни. У једној просторији лежали су др Сима Орчић и Живка Иброчи^а са сломљеним рукама, а на Драги Матић је било толико повреда да није могла ни седети ни лежати. Грозно су мучени и Светозар Срдановић, Јован и Гојко Пушић, Димитрије Градојевић, Тодор Трифуновић, Ђока Пушић, Димитрије Матић и Фрања Херцег из Каменице.

Ђока Пушић је био ухапшен 22.-августа и одмах приликом првог саслушања страховито је мучен, али Томићу није сметало да га још неколико пута саслушава иако се Пушић није могао сам кретати, па је ношен од усташа. После последњег саслушања није се враћао у затвор. Под мукама је издахнуо и закопан је у дворишту среског суда. Нешто касније усташе су наредиле неким мештанима да пребаце његово тело на једну ливаду у близини Ирига и да га тамо закопају.

И апотекар Димитрије Матић није имао бољу судбину. Ужасно мучен и претучен остављен је у дворишту суда где је лежао лолумр-тав скоро целога дана све док није издахнуо, а сличну судбину доживео је и фрања Херцег.

Око три часа после подне Виктор Томић је наредио да се у двориште суда доведе око 140 ухапшених Ирижана, а затим је са својим сарадницима разврстао затворене људе и жене у две групе: Оне којима ће судити покретни преки суд, и групу одређену за таоце.

Пред вече, у дворишту суда одједном се појавио др Иван Видњевић, са члановима свога суда. С њим у пратњи био је и немачки командант у Иригу. Чланови преког суда, поред Видњевића, били су и Људевит Ивковић, др Крунослав Поредски и Крешимир Шкуљо.

Суђење је одржано током ноћи са 23. на 24. август 1942. године, а пред суд су били изведени: Војин Грковић, из Срем. Каменице, Душан КостиК Сава Костић, Милан Секулић, Славко Добановачки, Милан Милош, др Сима Грчић, Нестор Мирковић, Јован Лазаревић, Димитрије Матић, Митар Мајсторчић, Гавра Суботић, Ђока Пушић, Нестор Банковачки, Митар Жижашки, Јован Прокић, Тодор Матић, Мирко Матић, Жика Лисаревић, Ђорђе Томић, Милан Љубинковић, Јован Костић, Фрањо Херцег, (из Сремске Каменице), Сава Мишчевић, Ђока Најић, Невена Пушић, Дамњан Станковић, Милан Стојановић, Тодор Трифуновић, Живка Порцић, Светозар Срдановић, Цвеће и Боривоје Пушић, Стеван Бајић, Лазар Пајић, Јелица Мићашевић и Тодор Најић.

Међу суђеним на смрт била су и три затвореника који у моменту суђења више нису били живи. То су били Димитрије Матић, Ђока Пушић и Фрањо Херцег. Видњевић је дакле те ужасне ноћи донео пресуду и тројици мртвих патриота.

Ова лица, којима је судио преки суд под председништвом Ивана Видњевића, била су осуђена на смрт стрељањем. Око 1 сат после подне осуђени су изведени у двориште суда, где су им агенти наредили да свуку одећу. Људи су остали у гаћама и кошуљама а жене само у доњем вешу. Но, током те ноћи, када је суд донео одлуку о пресуди, сви затвореници, а и они који нису били пред преким судом, по наређењу Виктора Томића изведени су у судску дворану где је прочитана пресуда поменутој тридесетшестирици Ирижана.

Одмах чим су се осуђени скинули, у дворишту суда били су утерани у аутобусе, којима је руководио Иван Трнски, лични шофер Виктора Томића, и одвезени на место звано „Касарне“ на крај Ирига с десне стране идући од Руме. Када су доведени, тамо су се већ налазили одред немачких војника, одред усташа и неки месни полицајци. Стрељање су обавиле усташе које су дошле из Вуковара са Томићем, а у томе им је помогла домаћа полиција. Јер, када су се целати вратили у Ириг на одећи Никлоза Кајзера и Јозефа Херолда, виделе су се мрље људске крви, а обојица су пред сведоцима говорили „како је слатка српска крв!“

Постоји још једно сведочанство о овом злочину које говори о зверству Виктора Томића и његових сатрапа приликом стрељања грађана Ирига. Одмах после стрељања иришких родољуба, наишао је колима један мештанин — Василије Јаковљевић — кога су усташе одмах ухватиле и натерале да заједно с њима покопава стрељане.

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA

REDARSTVENO POVJERENIČTVO

ZA VELIKU ŽUPU VUKA U VUKOVARU

Broj: 640

Vukovar, 24. kolovoza 1942.

OGLAS

Potrebni Prilici su, koji je dana 24. kolovoza 1942. raspisani u TRAGU, imenito je sljedeći:

OSUDU

1. Vujko Oršević, 19 god. star, iz Kamenice 2. Štefan Kostić, 27 god. star, iz Iriga 3. Sava Kostić, 34 god. star, iz Iriga 4. Milan Subotić, 49 god. star, iz Iriga 5. Slavko Debanovič, krojač, 33 god. star, iz Iriga 6. Milan Milin, 20 god. star, iz Iriga 7. Dr. Štano Grčić, načelnik, 44 god. star, iz Iriga. 8. Nestor Mihović, opančar, 33 god. star, iz Iriga 9. Jovan Lantović, činovnik, 22 god. star, iz Iriga 10. Dimitrije Matić, apotekar, 50 god. star, iz Iriga 11. Mitar Majstorčić, krojački pomoćnik, 20 god. star, iz Iriga 12. Opatov Subotić, 34 god. star, iz Iriga 13. Nestor Banšević, 48 god. star, iz Iriga 14. Mitar Žitnić, 48 god. star, iz Iriga 15. Jovan Pročić, 44 god. star, iz Iriga 16. Miro Matić, 41 god. star, iz Iriga 17. Todor Matić, 38 god. star, iz Iriga 18. Žika Pitarović, trgovac, 34 god. star, iz Iriga	19. Đorđe Tomić, trgovac, 26 god. star, iz Iriga 20. Milan Ljubišević, kirin, 60 god. star, iz Iriga 21. Franjo Horcag, vlast. stihotizna, 30 god. star, iz Iriga 22. Sava Mišićević, 43 god. star, iz Iriga 23. Proha Najst, opančar, 51 god. star, iz Iriga 24. Jovan Kostić, 60 god. star, iz Iriga 25. Nevena Pušić, 28 god. stara, iz Iriga 26. Damjan Stančević, papučar, 44 god. star, iz Iriga 27. Milan Stojnić, krojački pomoćnik, 30 god. star, iz Iriga 28. Todor Trifunović, 33 god. star, iz Iriga 29. Živka Ibročić, 47 god. stara, iz Iriga 30. Svetozar Sednarić, kraj. pomoćnik, 24 god. star, iz Iriga 31. Borivoj Pušić, 30 god. star, iz Iriga 32. Stevo Bajec, krojač, 29 god. star, iz Iriga 33. Lazar Pajić, iz Iriga 34. Todor Najst, iz Iriga 35. Jelica Mikšević, iz Iriga 36. Djoka Pušić, 45 god. star, iz Iriga

propisani su izričito, jednako su sa bili članovi partizanskih desetina, te potpisali prilogu, napuštajući da su bili članovi ostalih komunističke organizacije „Skop“, davali svoje stanove za održavanje komunističkih sastanaka, služili trgovcima postaje London, te da nisu riješili vinovima druge poznate im komuniste kao i njihov rad, a Dr. Štano Grčić, što je propisivao recepte, kako bi partizani mogli dobivati potrebne lijekove, a to je i lijekove izdavao partizanima apotekar Dimitrije Matić, premda je znao da ti lijekovi trebaju biti odgođeni partizanima, čime su počinili zločin protiv običaja Države i njezinog sredstva u smislu § a, BR. t. 2. k. z., te riječi iz § a i. i. i. zakon. odredbe o promjeni zakonske odredbe o prekom i pokretnom sudu od 10. VII. 1941. i kaznjivi su u smislu § a 2. t. 3. zakonske odredbe o pokretnom prekom sudu od 24. VI. 1941. na su stoga svi gore navedeni optuženi i osuđeni na smrt bez obzira na vrijeme, koja je nad njima u zakonskom roku i izvršena.

Јаковљевић је застао пред дубоком јамом као скамењен. Испод танког слоја земље тешко рањени су се још мицали. Били су живи. На ивици раке стајали су Виктор Томић, Никола Делост, Иван Петрила, Гашпар Гргоковић, Никлоз Кајзер и Јожеф Херолд. Крај њих је било још неких лица која Јаковљевић није познавао.

У сећању сведока остала је и пијанка усташа која је организована одмах после стрељања у Виноградарском подруму у Иригу којој су присуствовали Томић, Шилд, Петрила и остала дружина.

Предвече истога дана Виктор Томић је наредио да се у аутобусе укрца 86 Ирижана које је поВео са собом у Вуковар. Ови су касније као таоци стрељани. Доведени су у вуковарски логор 25. августа и већ истога дана, међу педесеторицом талаца који су стрељани у Дудику, били су и Никола Радошевић, Иикола Црвенковић, Гавра МилиК Глиша Николић, Петар Мишкичеви[^], Јован Јездић, Никола Радошевић — старији, Митар Пузић, Лазар Галичевић, Тодор Милутиновић, Светозар КрстиЋ, Коста Дамајановић, Сава Јојкић и Милан Поповић из Ирига.

Истога дана — 25. августа 1942. — у Вуковару је стрељано још 40 Ирижана међу којима су били: Димитрије Радојевић, Ђорђе Ђурић, Душан Стојнић, Митар Јаковљевић, Славко Плавшић, Митар Ђурић, Гавра Казимировић, Светозар Ићитовић, Дамњан Милошевић, Младен Милошевић, Тодор Милошевић, Сава Мургачевић, Момчило Ђушић, Јован ЂурковиК Теодор Мишкићевић, Ђорђе Краставчевић, Стеван Радошевић, Лаза Костић, Митар Ненадовић, Јеврем Димитријевић, Стеван Чупи[^], Павле ЧупиК Давид Радошевић, Ђорђе Радошевић, Илија Радошевић, Паја Станојловић, Радован Лазаревић, Светислав Станишић, Тома Матијевић, Ђорђе Станојловић, Ваза Ђурић, Душан Ђурић, Мома Ђурић, Тома Ђурић, Ђорђе Дамјановић, Стеван Миловановић, Душан Миловановић, Гојко Пушић, Лазар Прокић и Гојко Пајик

Но, 5. септембра 1942. Више редарствено повереништво издало је један оглас из кога се види да је још 10 Ирижана стрељано заједно са групом родољуба из осталих места у Срему, а то су били: Стеван Ластић, Димитрије Бабић, Дамњан Пушић, Ђока Гољевачки, Димитрије Обрановић, Јован Пушић, Славко Бичански, Стеван Матић, Владимир Бранков и Стеван Матић.

Списак Томићевих жртава у Иригу овим се не исцрпљује. Један број Ирижана изгубио је живот у појединачним злочинима усташке полиције из Руме или у Сремској Митровици, за време масовних стрељања родољуба на православном гробљу у Сремској Митровици. Њихова имена биће донета заједно са именима осталих родољуба који су у тим злочинима изгубили животе.

Долазак Виктора Томића у Ириг са Покретним преким судом и водом аскера — кољача није био случајан и неприпремљен. Још на састанку са среским начелницима у Вуковару, а одмах затим и са усташким логорницима, било је утаноачено хапшење појединаца за које су усташке власти сумњале да припадају партизанском покрету. Од њих је, по Томићевој замисли, требало да се пође у даљој истрази користећи све методе батинања и мучења разне врсте.

За акцију Виктора Томића у Иригу, још пре његовог доласка, Гашпар Гроковић, Никола Делост и Иван Петрила припремили су хапшење неколико лица, а у том им је помогао и Јозеф Харолд. Из два документа пронађена у строго поверљивој архиви Другог уреда Усташке надзорне службе, (који носе ознаку, бр. 61536 — ци 61538 — II ц/1942.) може се видети и како је текло државни тужилац при Покретном преком суду Владимир Вранковик Само читање оптужнице текло је веома брзо. Било је очевидно да се радило о пукој формалности, јер је „чињеница“ за Виктора Томића било напретек да четворо оптужених отера у смрт.

Суђење је одржано у судској сали. Иван Видњевић је одмах наредио да се пред чланове Покретног преког суда доведу Стеван Бајић, Лазар Пајић, Јелица Мићашевић и Тодор Најић. За њихове бранитеље, реда ради, именован је Виктор Лалић, тадашњи председник среског суда у Иригу, а оптужницу је прочитао државни тужилац при Покретном преком суду Владимир Вранковик Само читање оптужнице текло је веома брзо. Било је очевидно да се радило о пукој формалности, јер је „чињеница“ за Виктора Томића било напретек да четворо оптужених отера у смрт.

Први је пред преки суд доведен Стеван Бајић, кројачки радник, кога је оптужница теретила да је био члан МК Комунистичке партије за Ириг и да је организовао месне партизанске десетине. Бајић је на суђењу истукао отворено. Рекао је да је комуниста и да је потпуно свесно радио против усташке НДХ као припадник народноослободилачког покрета. Лазара Пајића је теретила оптужница да је био члан СКОЈ-а и да се састајао са партизанима у шуми, а Тодору Најићу је приписивано у кривицу да није пријавио усташким властима „њему познате комунисте и њихове симпатизере“.

Случај Јелице Мићашевић за Виктора Томића био је посебно занимљив и посебно је био киван на њену сарадњу са партизанима. Наравно оптужница је теретила Мићашевићеву као „комунистичку симпатизерку“, која је присуствовала састанцима партизана. Али, у оптужници се налазио и један занимљив пасус. Он је био, ако се тако може рећи, одлучујући за пресуду. Видњевић је посебно инсистирао на садржају овог дела оптужнице у којој се говорило „о покушају Јелице Мићашевић да за партизане придобије усташког ројника Милана Худија и преко њега добије оружје за борце у шуми и обавештава партизане о кретању домобрана и усташа, а касније да се и сам пре-

баци у партизане", иако је Видњевић знао да је Мићашевићева била усташки агент.

Пресуда је била за именоване изречена посебио а они су, као што је речено, били осуђени на смрт стрељањем.

Суђење осталим иришким родољубима, а обзиром да их је било 32, трајало је нешто дуже. Одмах после пресуде Бајићу и другима из прве групе, Видњевић је уводио у групама остале затворенике. Најпре Војина Гроковића, Душана Костића, Саву Костића и Милана Секулића.

Оптужница је сасвим кратка. Вранковић их оптужује да су били као партизани у шуми, да су положили партизанску заклетву и да су радили против друштвеног уређења НДХ. Одмах затим оптужница терети и Славка Добановачког као припадника месне партизанске десетине, а Милана Милоша да је био члан СКОЈ-а.

Доктору Сими Грчићу Видњевић поставља питање:

— Да ли сте писали рецепте лекова за партизане?

— Да, јесам писао рецепте, али за болеснике! Да ли су били партизани или не ја не знам!

То је све од истраге. Сасвим довољно за Видњевића да и др Грчић буде осуђен на смртну казну стрељањем.

Нестор Мирковић одговара само на једно питање.

— Мирковићу, да ли сте радили опанке за партизане?

— Јесам! — уследио је сасвим кратак одговор, а пресуда је гласила „на смрт стрељањем због припадања друштву које је радило на обарању Независне Државе Хрватске!"

Јован Лазаревић имао је у то време свега 22 године, и био је службеник Пореске управе у Иригу. Оптужница га је теретила да је преко Руже Вуковић, службенице иришког Среза набављао неиспуњене пропуснице са потписом котарског предстојника и предавао их партизанима. Пресуда је и за њега гласила: „На смрт стрељањем што је подупирао друштво које има за циљ насилно приграбљивање власти у НДХ".

Апотекара Димитрија Матића већ није било међу живима, али Иван Видњевић инсценира пресуду. Иако већ мртав и сахрањен, њему се суди: „Да је преко познате комунисткиње Јелице Вељковић давао лекове за партизане!"

И Митар Мајсторчић, кројачки помоћник из Ирига оптужен је што је носио лекове, а Гавра Суботић да је давао храну партизанима у шуми. Нестор Бановачки је осуђен на смрт што је у његовом стану одржавано више састанака. Ђоку Пушића оптужница је теретила да је био у партизанима и да је положио партизанску заклетву...

У једној групи, која се те ноћи-нашла пред преким покретним судом, били су Димитрије Жижайић, Јован Прокић, Мирко и Тодор Ма-

тић, Жика Писаревић, Ђорђе Томић, Милан Љубинковић и Јован Костић. Усташки тужилац их терети да су носили храну за партизане, а казна је смрт стрељањем.

Суђено је и Фрања Херцегу. Он је неком сметао у Иригу. Био је власник биоскопа. Очеvidно неком усташком главешини, јер је преко њега подигнута тужба „да је више пута слушао радио-Лондон, дакле круговалне вијести нама непријатељски расположених држава“!

Казна? Видњевић, Шукљо и Ивековић су једнодушни: „На смрт стрељањем“!

И, најзад, најнесхватљивија одлука „Јер нису пријавили познате им комунисте или њихове помагаче дакле што су пропустили пријавити властима особе за које су знали или барем могли знати да чине протудржавна дјела...“, осуђују се на смрт стрељањем Сава Мишчевић, Прока Најић, Невенка Пушић, Дамњан Станковић, Милан Стојановић, Тодор Трифуновић, Живка Порчић, Светозар Срдановић и Боривоје Пушић

То је био епилог поноћног суђења усташког преког суда у Иригу. У Вуковару је 25. августа 1942. године издат овај:

ОГЛАС

„Покретни преки суд, који је дана 24. коловоза засједао у Иригу донео је следећу

ОСУДУ

1. Стеван Бајић из Ирига, 2. Лазар Пајић из Ирига, 3. Тодор Најић из Ирига, 4. Јелица Мићашевић из Ирига, 5. Војин Грковић из Каменице, 6. Душан Костић из Ирига, 7. Сава Костић из Ирига, 8. Милан Секулић из Ирига, 9. Славко Добановачки из Ирига, 10. Милош Милин из Ирига, 11. Др Сима Грчић из Ирига, 12. Нестор Мирковић из Ирига, 13. Јован Лазаревић из Ирига, 14. Мр Димитрије Матић из Ирига, 15. Митар Мајсторчић из Ирига 16. Гавра Суботић из Ирига, 17. Ђока Пушић из Ирига, 18. Димитрије Жижакчић из Ирига, 19. Јован Прокић из Ирига, 20. Мирко Матић из Ирига, 21. Тодор Матић из Ирига, 22. Жика Писаревић из Ирига, 23. Ђорђе Томић из Ирига, 24. Милан Љубинковић из Ирига, 25. Јован Костић из Ирига, 26. Фрања Херцог из Ирига, 27. Сава Мићашевић (Мишкићевић) из Ирига, 28. Прока Најић из Ирига, 29. Дамјан Станковић из Ирига, 30. Милан Стојковић из Ирига, 31. Тодор Трифуновић из Ирига, 32. Живка Прокић Ибровчић из Ирига, 33. Светозар Срдановић из Ирига, 34. Боривоје Пушић из Ирига, 35. Нестор Банковачки из Ирига, 36. Невена Пушић из Ирига.

Проглашени су кривим, па су стога горе сви поменути осуђени на казну смрти стрељањем која је над њима у законском року извршена.

Вуковар, дне 28. коловоза 1942. године“.

Осталих 97 Ирижана и Ирижанки, који су отерани у Вуковар, ус-
коро су стрељани на познатом стратишту поред ове славонске ва-
рошице, у Дудуку. Ни до данас није се тачно установило када су стре-
љани, јер је Преки покретни суд доносио пресуде и после стрељања.
Према огласима, као таоци стрељани су:

1. Жика Аврамовић, 2. Димитрије Бабић, земљорадник, 3. Слав-
ко Бичански, трговац, 4. Владимир Бранков, обућар, 5. Лазар Ца-
рићевић, трговац, 6. Никола Црвенковић, земљорадник, 7. Димитри-
је Мита Чупић, правник, 8. Павле Пајица Чупић економиста, 9. Сте-
ван Стевица Чупић, правник, 10. Јован Ђурковић, земљорадник, 11.
Петар Дабић, трговац, 12. Ђорђе Дамјановић, студент, 13. Коста
Дамјановић, трговац, 14. Душан Ђурић, ученик у привреди, 15.
Ђорђе Ђурић, 16. Ђура Ђурић, земљорадник, 17. Томица Ђурић,
земљорадник, 18. Тома Ђурић, старији, земљорадник, 19. Васа
Ђурић, земљорадник, 20. Момчило Чупић, студент права, 21. Никола
Гајић, радник, 22. Ђока Гољевачки, 23. Димитрије Градојевић, матур-
ант, 24. Ђорђе Грујић, студент, 25. Светозар Ићитовић, учитељ, Рум-
љанин, 26. Ђура Илић, 27. Митар Јаковљевић Цинцар, трговац, 28.
Јован Јегдић Срна, гостионичар, 29. Сава Јојкић, студент, 30. Гавра
Казимировић, геодета, 31. Ђорђе Комненовић, трговац, 32. Лазар
Костић, земљорадник, 33. Дамјан Краставчевић, берберин, 34.
Ђорђе Краставчевић, кројач, 35. Марко Крњајски, бележник, 36. Дра-
гиња Крстић Ђеђин, пекар, 38. Радивоје Рада Лазаревић, кројач, 39.
Стеван Ластић, земљорадник, 40. Аца Лукић, обућар, 41. Стеван Т.
Матић, земљорадник, 42. Стеван Матић, 43. Стеван Матић Лашћин,
земљорадник, 44. Тодор Тоја Матић Лошчин, земљорадник, 45. Тоша
Т. Матић, земљорадник, 46. Мита Мијатовић, трговац, 47. Гавра Ми-
лић, земљорадник, 48. Јован Михајловић, трговац, 49. Стеван Ми-
ловановић, 50. Душан Миловановић, земљорадник, 51. Дамјан Д
Милошевић, земљорадник, 52. Младен Д. Милошевић, студент, 53.
Тодор Д. Милошевић, земљорадник, 54. Тодор Милутиновић Курјач-
ки, трговац, 55. Јован Мирковић, земљорадник, 56. Петар Мишкиће-
вић, трговац, 57. Тодор Тоша Мишкићевић, трговац, 58. Сава Мур-
гачевић, ћурчија, 59. Бошко Новаковић, земљорадник, 60. Бошко Но-
ваковић, земљорадник, 61. Лазар Новаковић, земљорадник, 62. Пе-
тар Недељковић Буцин, земљорадник, 63. Димитрије Митар Ненадо-
вић Каћура, земљорадник, 64. Глиша Николић, грађевинар, 65. Ди-
митрије Обреновић, стаклар, 66. Гојко Пајић, земљорадник, 67. Ди-
митрије Пантелић, земљорадник, 68. Милица Перић Аврамовић, до-
маћица, 69. Славко Плавшић, учитељ, 70. Милан Поповић, службе-
ник, 71. Лазар Прокић, земљорадник, 72. Петар Прокић, земљорад-
ник, 73. Александар Пушић, земљорадник, 74. Дамјан Пушић, зем-
љорадник, 75. Ева Пушић, домаћица, 76. Гојко Пушић, ученик гимна-

зије, 77. Јован Пушић, матурант, 78. Федор Пушић, матурант, 79. Митар Пузић, бележник; 80. Давид Ђ. Радошевић, ковач, 81. Ђорђе Радошевић, ковач, 82. Илија Радошевић, ученик гимназије, 83. Лепосава Радошевић, учитељица, 84. Никола Радошевић, ковач, 85. Никола Радошевић, службеник, 86. Стеван Радошевић, 87. Ђорђе Станојловић, 88. Јулка Станковић, домаћица, 89. Јован Станојловић, трговац, 90. Павле Станојловић, земљорадник, 91. Светислав Станишић, кројач, 92. Дамјан Стојић, 93. Душан Стојнић, 94. Јелена Шућин, домаћица 95. Јеврем Тимотијевић, земљорадник, 96. Вељко Вељковић, општински бележник, 97. Стојанка Вуковић, домаћица".

Сва досадашња излагања о злочинима у Иригу углавном су заснована на сазнањима из исказа лица из народоослободилачког покрета. Међутим, у могућностима смо да сазнамо неке појединости и од самих злочинаца који су учествовали у овом злочину. Реч је о исказу Рудолфа Ретла, бившег шефа полиције у Земуну. Говорећи о томе Ретл је после ослобођења пред органима народне власти рекао:

„Сутрадан отпутовао сам у Ириг, где сам се око 8 сати јавио Томићу. Ту сам затекао целу његову екипу и покретни преки суд под председништвом Видњевића. У Томићевом друштву налазили су се и Отмар Шилд, Стјепан Блажековић, Ивица Шарић, Иван Вркљан, Андрија-Брацо Јуратовићи још неки које нисам познавао. Ту је био и Јосип Стилиновић..."

Како видимо у Иригу је била комплетна екипа злочинаца. Ретл је, изгледа, позван да учествује у злочину у Иригу, али је „закаснио". Јер, ево шта се догодило тог јутра између Томића и Ретла у Иригу.

Уместо грдње и љутње, како је то Ретл очекивао, за неке његове и Ивковићеве „грешке" у Земуну, Томић је чим је видео Ретла рекао:

„Добро си дошао! Саслушаваћеш једног лекара, Грчића. Оптужују га да је издавао рецепте за лечење партизана."

Ретл, наводно, није учествовао у тој „акцији". Он у изјави каже:

„Како сам видео да су многи притвореници у предсобљу у којем сам разговарао са Томићем били страшно унакажени услед злостављања, рекао сам Томићу да сам због непрославане ноћи уморан и болестан, те сам га замолио да се мало одморим. Он је то дозволио и ја сам спавао доподне у жандармеријској станици у Иригу. Некако око подне наређен је покрет из Ирига и ја сам заједно са целом „екипом" отишао аутобусом у Сремску Митровицу, где ме је Томић по доласку одредио за надзорника његовог затвора у такозваној „младићкој згради" у казненом затвору, коју сам дужност обављао све до 15. септембра..."

Чим је одредио Ретла за управника затвора Томић је одмах отишао у Загреб. Наиме, прво у Вуковар, где се у то време налазио

Еуген Кватерник, који је баш тог тренутка примао реферат од Анте Никшића, усташког конзула.

Важан податак који је Ретл дао јест и стање које је затекао у затвору у сремскомиторвачкој казниони, кад је постављен за управника. Он каже да је у затвору затекао око стотину ухапшених. Али, то није било ништа према броју колико их је тих дана почело да долази. За неколико дана накупило се око 6.000 лица. Дотерани су из Шида, Сремске Митровице, Лединаца, Буковца, Каменице, Черевиха, Сусека, Грабова, Свилоша, Баноштра, Раковца, Лежимира, Дивоша, Нештина, Сремских Карловаца и бројних дугих места у Срему.